

OPINNÄYTETYÖ

Saavutettavuus osallisuuden lähtökohtana - osallisuutta edistävät tekijät digitaalisessa ympäristössä
Saako oppia - hankkeen arviointitutkimus

Anna-Mari Niiranen

Yhteisöpedagogi ylempi AMK
(90 op)

06/2023

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi ylempi AMK

Tekijät: Anna-Mari Niiranen

Opinnäytetyön nimi: Saavutettavuus osallisuuden lähtökohtana - osallisuutta edistävät tekijät digitaalisessa ympäristössä. Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia – hankkeen arviointitutkimus

Sivumäärä: 101 ja 7 liitesivua

Työn ohjaaja: Tarja Nyman

Työn tilaaja: Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia (ESR) -hanke

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli arvioida Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia, Saako oppia (ESR) -hankkeen onnistumista pedagogisen saavutettavuuden edistämässä ja etsiä vastauksia siihen, mitkä tekijät edistävät osallisuutta digitaalisissa ympäristöissä. Arviointi sisältyy Saako oppia -hankkeen kokonaisarviointiin. Arvioinnissa käytettiin mittareina hankkeelle luotuja tavoitteita sekä työn keskeisiä käsitteitä: osallisuus, saavutettavuus, digitaalisuus ja pedagogiikka. Työn teoreettinen viitekehys kytkeytyy tiiviisti saavutettavan digipedagogiikan ympärille ja kohdentuu sähköisien palvelujen käyttöä edistäviin tekijöihin.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, soveltavana arviointitutkimuksena. Arviointia toteutettiin itsearviointikeinoilla. Aineistonkeruumenetelmiksi valittiin sähköinen kysely ja arviointiverstaat. Arviointiverstaita oli yhteensä neljä kappaletta, joista ensimmäinen toteutettiin Sitran kehittämän Muutospelin avulla. Muissa arviointipajoissa toteutettiin dialogisia itsearvioinnin keinoin toteutettua tiedon keruuta. Tutkimuksen pääasiallinen aineisto muodostui osatoteuttajien ja kehittäjäkumppaneiden arviointiverstaissa tuottamasta aineistosta Padlet- ja Google Forms-alustoille.

Työn tarkoituksena oli luoda arviointitietoa hankkeen tilaajalle ja toimijoille itsereflektiota varten. Lisäksi työ tuotti materiaalia kehittämistä varten, jotta saavutettavuus ja osallisuus kysymykset tulevat huomioon otetuksi uusia digitaalisia pedagogisia ohjaus- ja opetusympäristöjä suunniteltaessa. Opinnäytetyö kokosi myös tietoa Saako oppia –hankkeen kontekstissa.

Tutkimuksen tuloksena todettiin, että Saako oppia -hanke on saavuttanut sille asetetut tavoitteet hyvin. Tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä tapauskohtaisuuden vuoksi, mutta arvioinnissa käytettyjä menetelmiä voidaan soveltaa myös muihin arviointitutkimuksiin.

Asiasanat: saavutettavuus, osallisuus, arviointitutkimus

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Master of Humanities, Community Educator

Author: Anna-Mari Niiranen

Title: Accessibility as a starting point for inclusion - factors promoting inclusion in the digital environment, Accessibility in educational pathways and the right to learn - Is learning achievable for me? -project evaluation study

Number of Pages: 101 and 7 attachment pages

Supervisor: Principal Lecturer Tarja Nyman

Commissioned by: ESF-funded project, Accessibility in educational pathways and the right to learn - Is learning achievable for me?

The aim of this thesis was to evaluate the success of the Accessibility in educational pathways and the right to learn - Is learning achievable for me? (ESR) project in promoting pedagogic accessibility and to find answers to the factors promote inclusion in digital environments. The evaluation is included in the overall evaluation of the Is learning achievable for me? - project. In the evaluation, the goals created for the project and the key concepts of the work were used as metrics: participation, accessibility, digitality and pedagogy. The theoretical reference framework of the work is closely linked around the achievable digital pedagogy and focuses on the factors promoting the use of electronic services.

The study was carried out as a qualitative study, an applied evaluation study. The assessment was carried out using self-assessment methods. An electronic survey and evaluation workshops were chosen as data collection methods. There were a total of four assessment workshops, the first of which was carried out with the help of Changegame developed by Sitra. In other evaluation workshops, dialogic data collection was carried out by means of self-evaluation. The main material of the study consisted of the material produced by sub-implementers and developer partners in evaluation workshops for the Padlet and Google Forms platforms.

The purpose of the work was to create evaluation information for the project's client and operators for self-reflection. In addition, the work produced material for development, so that issues of accessibility and inclusion are taken into account when planning new digital pedagogical guidance and teaching environments. The thesis also gathered information in the context of the Is learning achievable for me? -project.

As a result of the research, it was concluded that the Is learning achievable for me? -project has achieved the goals set for it well. The research results cannot be generalized due to the individuality of the case, but the methods used in the evaluation can also be applied to other evaluation studies.

Keywords: accessibility, inclusion, pedagogy, evaluation research

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	7
2	TIETOPERUSTA.....	11
	2.1 Osallisuus.....	11
	2.2 Osallisuus ja osattomuus sekä syrjäytyminen.....	12
	2.3 Digiosallisuus.....	13
	2.4 Pedagoginen saavutettavuus	22
3	ARVIOINNILLINEN KEHITTÄMISTYÖ.....	26
	3.1 Tapaustutkimus	27
	3.2 Arviointitutkimus.....	28
	3.3 Arviointi.....	29
	3.4 Ulkoinen ja sisäinen arviointi	33
4	ARVIOINNIN TOTEUTUS	41
	4.1 Arvioinnin lähtökohta ja kysymykset	41
	4.2 Arviointiaineiston hankinta menetelmät	47
	4.3 Muutospeli	49
	4.4 Arviointiverstas 1 - Itsearviointi	52
	4.5 Arviointiverstas 2 - Tunteet, osaaminen ja vahvuudet	60
	4.6 Arviointiverstas 3 - Itsearviointi pilottivaiheen tuloksista.....	69
5	TULOKSET JA TUOTOKSET	75
	5.1 Sähköisten palveluiden käyttöä tukevat tekijät Saako oppia -hankkeessa.....	75

5.2	Pedagoginen saavutettavuus Saako oppia -hankkeessa	81
6	TUTKIMUKSEN ETIIKKA.....	82
6.1	Aineiston keruu, säilytys ja käsitteleminen	83
6.2	Tutkimuksen luotettavuus.....	85
7	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	87
7.1	Lopuksi	90
	LÄHTEET	91
	LIITTEET.....	102
	Liite 1. Muutospelin ulottuvuudet.....	102
	Liite 2. Osaaminen hankkeessa.....	104
	Liite 3. Tulevaisuuden hahmottaminen ihmekysymyksen kautta.....	105
	Liite 4. Hankkeen lyhyen aikavälin tulokset.....	106
	Liite 5. Hankkeen pitkän aikavälin tulokset.....	108

1 JOHDANTO

Ammattikorkeakouluopetuksessa lisääntynyt digitalisaatio on muuttanut sekä oppimis- että ohjausympäristöjä. Erilaiset opiskelun ja osallistumisen välineet ovat opiskelijalle enenevässä määrin digitaalisia. Sähköisistä opiskeluympäristöistä on tullut viime vuosina yhä merkittävämpi osa korkeakouluopiskelun arkea (Lehto ym. 2019, 44). Digitaalisuus itsessään voi olla haaste tai mahdollisuus. Etäyhteydet ja sähköiset oppimisympäristöt voivat mahdollistaa toimintaan osallistumisen heille, joiden olisi muutoin vaikea osallistua. Toisaalta laitteiden tai taitojen puute voi hankaloittaa tai jopa estää osallistumista ja toimijuutta. Korkeakouluissa tarvitaan lisää hyviä toimintatapoja, asiantuntemusta ja laajasti ymmärrystä ohjauksesta ja oppimisesta digitaalisissa ympäristöissä.

Saavutettavuuden tarkastelu on 2000-luvulla laajentunut esteettömyydestä tai fyysisestä saavutettavuudesta myös sosiaaliseen ja psyykkiseen saavutettavuuteen. Esteettömyys nähtiin aiemmin kapeasti vain pääosin fyysisiin tiloihin liittyvänä kysymyksenä. (Kosunen 2021, 139.) Esteettömyyttä ei voi enää yhdistää vain vammaisiin ja erilaisiin oppijoihin, vaan se on nähtävä laajasti koko korkeakouluyhteisöä koskevana asiana.

Korkeakoulunsa verkko-oppimisympäristöjä voidaan käyttää usein ongelmitta ja myös verkko-oppimisympäristöihin liitettyjen materiaalien, kuten tekstien ja videoiden, koetaan olevan melko hyvin tai hyvin saavutettavia. Käyttäjäkokemukset ovat yksilöllisiä. Kuitenkin alustojen käytössä on myös koettuja haasteita. Verkkosovellusten koetaan olevan kankeita, rakenteeltaan epäselviä ja raskaskäyttöisiä. Myös usean eri alustan tai sovelluksen samanaikainen käyttö voidaan kokea monimutkaiseksi. (Lehto ym. 2019, 47–48). Digitaalisen ympäristön luomisessa täytyy huomioida ihmisten moninaisuus, sillä hyvin toimiva oppimisympäristö lisää osallisuutta. Saavutettavuus on edellytys osallisuuden toteutumiselle digitaalisissa oppimisympäristöissä.

Opetuksen ja ohjauksen parissa työskentelevä ammattilainen ei kohtaa erilaisia oppimisvaikeuksia vaan ihmisiä, joiden tilanteeseen vaikuttavat koettujen vaikeuksien ohella heidän elämäntilanteensa ja aiemmat kokemuksensa. Erilaisia opiskelujärjestelyjä tarvitaan selkeän ohjauksen muodossa opinnoissa menestymiseksi. Kannustus, rohkaisu ja opiskelua helpottavien keinojen etsiminen ovat hyödyksi kaikille opiskelijoille. Jokaisella ihmisellä on erilaisia tarpeita, vahvuuksia, kykyjä ja toimintarajoitteita, joten on tärkeää, ettei tukea tarvitsevia opiske-

lijoita nähdä hankalina opiskelijoina tai erityistapauksina vaan arvokkaana osana opiskeluympäristöä. Osallisuuden ja erilaisuuden huomioiminen on tärkeää ja edistää esteetöntä koulutusta. (Korkeamäki 2010, 99-102.) Verkko-oppimisympäristöjen suunnittelussa tarvitaan pedagogista otetta, mutta myös yksilöllisten tarpeiden huomioimista.

Tämä opinnäytetyö tehdään osana Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia (ESR) –hanketta (myöhemmin Saako oppia –hanke). Hankkeen tavoitteena on edistää koulutuksellista tasa-arvoa sekä digitaalisten ohjaus- ja oppimisympäristöjen saavutettavuutta. Hankkeprosessin aikana yhteiskehitetään kohderyhmien kanssa erilaisia tuen tarpeita tunnistavan sekä olemassa olevaa asiantuntemusta ja kokemustietoa yhdistävä monikanavainen digitaalinen ohjausympäristö materiaaleineen. Ohjausympäristön ekosysteemiä kehitetään esimerkiksi opetus- ja ohjaushenkilöstön sekä työpaikkaohjaajien tarpeisiin huomioiden kohderyhmiin kuuluvien erilaisien oppijoiden mahdolliset fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset haasteet toiminnallisissa digiympäristöissä. (Humak 2022.)

Usein puhutaan erilaisista oppijoista, mutta mitä termillä tarkoitetaan? Erilaisilla oppijoilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi henkilöitä, jotka eivät pysty käyttämään koko kapasiteettiaan täydellisesti opiskelussa johtuen esimerkiksi lukemis- tai kirjoittamisvaikeudesta, matemaattisesta hahmottamisvaikeudesta, koordinaation tai tilan hahmottamisen vaikeudesta tai aivojen tiedonprosessoinnin erilaisuudesta. (Kosunen 2021, 62.) Erilaisuus voidaan nähdä myös moninaisuuden käsitteen kautta. Moninaisuus on vallitseva tosiasia korkeakouluissa, sillä opiskelijat ovat ihmisiä, joilla on erilaisia elämäntilanteita ja ominaisuuksia. (Huuhka 2020, 23.) Koska opiskelijoiden tilanteet ja mahdolliset opiskeluun liittyvät haasteet ovat yksilöllisiä, tukimuotojenkin on oltava yksilöllisiä. Tuen tarve onkin aina mietittävä oppijan tarpeiden ja tilanteen mukaan. (Salmi 2022, 34-35.) Saako oppia –hankkeessa mukana on monipuolinen ja osaava kehittäjäjoukko, joilla on laajaa kokemusta erilaisien opiskeluvalmiuksien omaavien henkilöiden kanssa työskentelystä sekä kanssakehittäjät, joilla on tärkeä rooli kehittäjinä oman kokemusasiantuntijuuden kautta.

Hankkeen osatoteuttajina ja kehittäjäkumppaneina toimivat Live-säätiö sr, Valo-Valmennusyhdistys ry sekä konsultoivana kumppanina ADHD-liitto. Lisäksi kehittämistyötä tehdään erilaisia kohderyhmiä edustavan järjestökentän kanssa. Välillisenä kohderyhmänä ovat ne ohjaustyötä tekevät henkilöt, jotka käyttävät työssään digitaalisia ohjausympäristöjä. Hanke tuottaa ymmärrystä, lisätietoa ja digitaalisen oppaan esteettömien pedagogisten ympäristöjen ja koulutuspolun kehittämiseen ja toteuttamiseen kokemusasiantuntijoita itseään ja heidän etuaan ajavia

asiantuntijoita kuullen. Eri toimijat voivat hankkeen digitaalisen kanavan kautta vaikuttaa saavutettavien ja esteettömien palveluiden tuottamiseen sekä osallistua asiantuntijoina ohjauspalveluiden kehittämiseen ja arviointiin. Hanke edistää tietoa ja kokemusta saavutettavan digitaalisen ohjauksen parissa työskenteleville. (Saavutettavat koulutuspolut ja oikeusoppia, hankehakemus 2022).

Hankkeen kohderyhmään kuuluvat täysi-ikäiset henkilöt, joiden koulutuksellisen tasa-arvon ja osallisuuden edistämiseksi kumppaniorganisaatiot ja yhteistyöjärjestöt tekevät työtä ja vaikuttavat yhteiskunnassa (Saavutettavat koulutuspolut ja oikeusoppia, hankehakemus 2022). Kohderyhmän täysi-ikäiset edustajat ovat itse opiskeluissaan kohdanneet esteitä tai saavutettavuuden haasteita. Tavoitteena on, että Saako oppia -hankkeeseen osallistuvien digitaaliset taidot ja kyky käyttää digitaalisia palveluita kehittyvät heidän osallistuessaan yhteiskehittämiseen. Hankkeen eri vaiheissa tehdään yhteistyötä kohderyhmien kanssa toimivan ohjaushenkilöstön, työvalmentajien sekä järjestökentän asiantuntijoiden ja kokemustoimijoiden kanssa. Hankeprosessiin kuuluva selvitysvaihe ja ohjauspilottikokeilut kerryttävät arvokasta kokemuspohjaista tietoa yhteiskehittämisen ja palvelukonseptoinnin tueksi. (Humak 2022.)

On hyvä muistaa, ettei oppimisvaikeuksissa ole kyse yksittäisen opiskelijan omasta ongelmasta, vaan haasteesta, joka koskee koko koulutuskenttää (Salmi 2020, 56). Kehittämistoimintaan osallistuvat kohderyhmiin kuuluvat henkilöt pääsevät hankkeessa itse vaikuttamaan siihen, miten ja millä välinein digitaalisissa ohjauspalveluissa pystytään vastaamaan yksilön jatkuvan oppimisen tarpeisiin laadukkaasti, erilaiset esteettömyyteen liittyvät näkökulmat huomioiden. Hanke tuo kohderyhmiin kuuluvien henkilöiden omaa ääntä kuuluviin heitä erityisesti koskevassa asiassa. Hankkeella pyritään edistämään yhteiskunnallista osallisuutta ja siihen liittyen aliedustettujen ryhmien jatkuvan oppimisen tarpeisiin vastaamista. (Humak 2022.)

Hankkeen tavoitteena on myös tuottaa lisää moninaisuutta arvostavaa ja saavutettavien palvelujen kehittämistä palvelevaa tietoa ekosysteemiin. Digitaaliseen ympäristöön koottua tietoa, materiaalia ja kanavia voidaan edelleen käyttää ja levittää laajemmin saavutettavien opintopolkujen, digitaalisten oppimisympäristöjen sekä ohjauspalveluiden kehittämisessä. Ekosysteemi-teoria esittää kokonaisuuden modulaarisuutena: ekosysteemi yhdistää usean toimijan uniikkeja moduuleja (menetelmiä, materiaaleja jne.) toisiaan täydentävästi siten, että saadaan aikaiseksi arvoa kaikille siihen liittyville toimijoille (Still & Korhonen 2020,3).

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Saako oppia -hankkeen tavoitteiden täyttymistä ja sähköisten palveluiden käyttöä tukevia tekijöitä ohjaus- ja opetusympäristöissä. Kyseessä on soveltava arviointitutkimus, jonka kohteena on hankkeen pedagoginen saavutettavuus sähköisissä ohjaus- ja opetusympäristöissä hankkeen osatoteuttajien ja kehittäjäkumppaneiden kokemuksiin perustuen. Työn tarkoituksena on luoda arviointitietoa hankkeen tilaajalle ja toimijoille itsereflektiota ja jatkokehittämistä varten, jotta saavutettavuus ja osallisuus kysymykset tulevat huomioon otetuksi uusia digitaalisia pedagogisia ohjaus- ja opetusympäristöjä suunniteltaessa. Opinnäytetyö kokoaa myös Saako oppia –hankkeen viitekehyksessä tietoa, jota hyödynnetään arvioinnissa. Opinnäytetyön avulla pyritään kehittämään myös opinnäytetyön tekijän osaamista opinnäytteen aihealueista; osallisuudesta ja saavutettavuudesta, arvioinnista sekä kehittämisestä.

2 TIETOPERUSTA

Seuraavaksi käsittelen työhöni liittyvää teoriaa ja teemoja. Aloitan kuvaamalla osallisuuden käsitettä. Avaan myös digiosallisuutta ja sähköisten palveluiden käyttöä tukevia tekijöitä, joita ovat taidot, motivaatio, käyttäjäkokemus ja savutettavuus. Osallisuuden teeman alla käsittelen myös osallisuuden kysymyksiä oppimisympäristössä ja pedagogista saavutettavuutta.

2.1 Osallisuus

Osallisuus on monimuotoinen ja laaja käsite, jolle ei ole vain yhtä määritelmää (Hänninen, Karhinen, Korpela, Pajula, Pihlajamaa, Merisalo, Kuusisto, Taipale, Kääriäinen & Wilska 2021, 11). Osallisuutta lähestytään myös eri painotuksin. Sosiaali- ja terveysalalla puhutaan aktiivisesta kansalaisuudesta, aktivoinnin ja yhdenvertaisten palveluiden merkityksestä, oikeudelliset tahot lähestyvät asiaa ihmisoikeuksien ja demokratian käsitteiden kautta ja opetus- ja kulttuuri ala painottaa merkityksellisyyttä ja mahdollisuuksia. (Jauhola & Kortelainen 2018, 9.) Osallisuus voidaan kuitenkin kiteyttää siten, että se on liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista, yhteisyyttä. Osallisuus on yhteensopivuutta ja mukaan ottamista. Se on osallistumista ja siihen liittyen vaikuttamista ja demokratiaa. Se on myös kaiken edellä mainitun järjestämistä ja johtamista. (Isola ym. 2017, 3.)

Osallisuuden tunne on keskeinen osa hyvinvointia (Jauhola & Kortelainen 2018, 9). Isola ym. (2017, 5) kuvaavat osallisuutta siten, että se on kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa ihminen pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus muodostuu siitä, että pystyy vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun, omiin mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin sekä myös yhteisiin asioihin. Hyvinvoinnin lähteet voivat olla aineellisia mahdollisuuksia, kuten kohtuullinen toimeentulo ja koulutus tai ne voivat olla aineettomia, kuten luottamus, turva ja luovuus. Aineellisen ja aineetoman väliin sijoittuvat palvelut voivat olla myös hyvinvoinnin lähteitä.

Osallisuuden kokemus on subjektiivinen, tunteisiin pohjautuva ja tilanteeseen sidottu. Se ei kuitenkaan synny ilman yhteisöä tai ryhmää. Näin ollen eri ihmisillä voi olla samasta tilanteesta kovin erilainen kokemus riippuen esimerkiksi siitä, kuinka merkityksellinen asia tai tilanne hänelle on. Tästä syystä osallisuuden kokemusta voi olla vaikea mitata ja arvioida. (Kivinen, Vanjusov & Vornanen 2020, 20.) Osallisuus ilmenee: 1) päätösvaltana omassa elämässä, mahdol-

lisuutena säädellä olemisiaan ja tekemisiään sekä ymmärrettävänä, hallittavana ja ennakoitavana toimintaympäristönä; 2) vaikuttamisen prosesseissa, joissa pystyy vaikuttamaan itsensä ulkopuolelle esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa; 3) paikallisesti, kun pystyy panostamaan yhteiseen hyvään, osallistumaan merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin. (Isola ym. 2017, 5.)

2.2 Osallisuus ja osattomuus sekä syrjäytyminen

Osallisuus ja osattomuus ovat ensisijaisesti yksilöllisiä kokemuksia tai tunteita. Osallisuuteen liittyy myös valinnan vapaus ja vallan tunne, joten osallisuus ei voi olla pakollista. Kokemus omasta osallisuudesta riippuu esimerkiksi vaikutusmahdollisuuksista ja tiedonsaannista. Osallisuus hahmottuu sekä kokemuksena tai tunteena ja toisaalta toimintakykynä ja –mahdollisuuksina. (Raivio & Karjalainen 2013, 14.) Osallisuuden vastinparina on osattomuus. Se viittaa siihen, että yksilö ei ole osallinen joistakin yhteiskunnassa tärkeinä pidetyistä asioista (Harju 2020). Kokemus osattomuudesta kärjistää yksilöllisiä ja yhteisöllisiä ongelmia. Omaa hyvinvointia ei voi edistää ilman uskoa omiin mahdollisuuksiin. (Nousiainen 2021.)

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen (2022) mukaan syrjäytymisen käsitteellä kuvataan nykyaikaisia yhteiskunnallisen huono-osaisuuden muotoja. Syrjäytyminen voi olla seurausta muun muassa työttömyydestä, köyhyydestä, mielenterveysongelmista tai joutumisesta yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Se estää ihmisiä osallistumasta täysipainoisesti normaalisiin yhteiskunnan toimintoihin. Syrjäytyminen on suhteellinen ilmiö, syrjäytymistä tapahtuu aina suhteessa muihin, toisiin ihmisiin. Moni yhteisö rakentuu poissulkemisen periaatteelle, joka on paradoksaalista syrjäytymistä määriteltäessä. Syrjäytymisestä puhutaan yleensä prosessina, jossa keskeistä on yksilön tai kokonaisien yhteisöjen ajautuminen yhteiskunnassa tavanomaisena ja yleisesti hyväksyttynä pidetyn elämäntavan, resurssien hallinnan ja elintason ulkopuolelle. (Raivio & Karjalainen 2013, 14.)

Osallisuuskin on hahmotettavissa prosessina, syrjäytymisen vastaparina. Se ei ole yksilö pysyvä ominaisuus tai tila, joka voidaan saavuttaa, sillä sen aste vaihtelee elämänvaiheisen ja -tilanteen mukaan. Osallisuuden aste vaihtelee elämänvaiheiden ja -tilanteen mukaan. Kun pyritään torjumaan osattomuutta ja edistämään osallisuutta fokus on aina joissakuissa muissa ihmisissä kuin meissä itsessämme tai meissä kaikissa. Osallisuuden edistämiseen liittyviä toi-

menpiteitä kohdistetaan tiettyihin ihmisryhmiin, joista käytetään erilaisia termejä kuten haavoittuvassa asemassa tai syrjäytymisvaarassa olevat tai jo syrjäytyneet, passiiviset tai poissaolevat. (Raivio & Karjalainen 2013, 15.)

Kaikki syrjäytyneiksi nimetyt eivät kuitenkaan koe olevansa syrjäytyneitä. Usein käsitteellisellä tasolla marginalisoidaan käsityksiä, jotka liittyvät normaalina pidettyyn elämän kulkuun. Pelkkää syrjäytymisuhan käsitettäkin voidaan pitää leimaavana. Tosiasiassa elämäkulussa on paljonkin vaihtelua yksilöiden välillä eikä elämä aina noudata lineaarista linjaa silloin kun vaihtoehtoja on paljon. (Eriksson 2018, 82.) Näin ollen voidaan todeta, että keskustelussa osallisuudesta on tunnistettava kysymys vallankäytöstä, vallasta määritellä käsitteitä ja luokitella niiden kautta ihmisiä joko osallisiksi tai syrjäytyneiksi. (Raivio & Karjalainen 2013, 15.)

2.3 Digiosallisuus

Maailmanlaajuisesti jopa 15 % ihmisistä ei pysty käyttämään verkkopalveluita, koska niitä ei ole suunniteltu oikein. EU:n saavutettavuusdirektiivin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi EU 2016/2102 julkisen sektorin elinten verkkopalveluiden ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta) tavoitteena on, että kaikki ihmiset voisivat käyttää verkkopalveluja ominaisuuksistaan tai tilanteesta riippumatta. Direktiivi edistää kaikkien mahdollisuutta käyttää julkisia palveluja, asettaa saavutettavuudelle minimivaatimukset ja parantaa digitaalisten palvelujen laatua. (Kosunen 2021, 35.)

Digitalisaatio on sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen prosessi, jossa yksilöt, yhteiskunnan eri ryhmittymät, ottavat käyttöönsä ja hyödyntävät digitaalisia teknologioita. Digiosallisuus puolestaan viittaa digitaalisten välineiden ja palveluiden avulla toteutuneeseen osallisuuteen, joten se yhdistää digitalisoitiin ja osallisuuden digiosallisuuden käsitteet. Sen yhteydessä tarkastellaan erityisesti digitalisoitiin vaikutuksia osallisuuteen yksilön näkökulmasta, yhteiskunnallisena ilmiönä ja tieteellisenä käsitteenä. (Kuusisto, Merisalo, Kääriäinen, Hänninen, Karhinen, Korpela, Pajula, Pihlajamaa, Taipale & Wilska 2022, 17.)

Erilaiset yhteiskunnan toiminnot ja palvelut ovat nykyisin digitaalisia. Digitaalisuus voidaan kokea haasteena tai mahdollisuutena osallisuudelle. Esimerkiksi tietoteknisten taitojen puute voi tehdä asioimisesta hankalaa ja välineen puuttuminen jopa mahdotonta. Toisaalta sähköiset, usein etäyhteydellä tapahtuvat toiminnot voivat mahdollistaa toimintaan osallistumisen myös

heille, joiden olisi muutoin mahdoton tulla lähitapaamisiin. Digiosallisuuden edistämiseksi pyritään siihen, että ihmiset olisivat osallisia digitaalisessa maailmassa ja, että digiosallisuus lisäisi osallisuutta ja hyvinvointia kaikilla elämän osa-alueilla. Digiosallisuudessa ei ole kyse pelkästään ihmisten digitaidoista. Digiympäristöt ja -palvelut on ensisijaisesti suunniteltava helppokäyttöisiksi, saavutettaviksi ja turvallisiksi, jotta mahdollisimman vähän jäisi käyttäjän taitojen varaan. (THL 2022.)

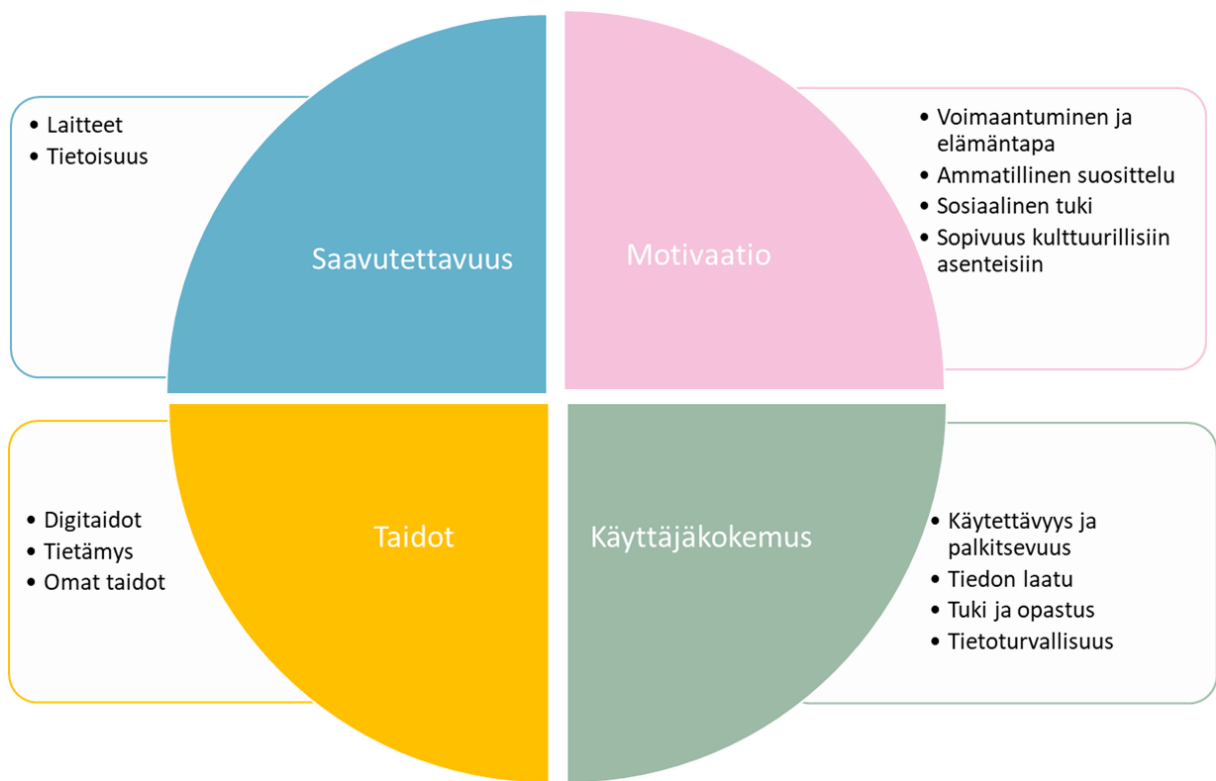
Samoin on tärkeää seurata, miten palvelujen ja toimintojen digitalisoiminen vaikuttaa niiden käyttöön, ja tapahtuuko saavutettavuudessa eriarvoistumista. Tällä hetkellä tutkittua tietoa on liian vähän. Nopeasti kehittyvää digiympäristöä on tutkittava ja kehitettävä jatkuvasti, jotta kaikkien osallisuus toteutuu. Digiosallisuuden toteutuksessa tulee huomioida myös erilaiset ryhmät, kuten nuoret, ikääntyneet, erilaisista monikulttuurisista taustoista tulevat ja toimintarajoitteiset ihmiset, joille digitaalisten palvelujen käyttäminen voi olla eri tavoin haasteellista (Hänninen ym. 2021, 8).

Digitalisaatio uhkaa lisätä syrjäytymistä, koska sähköisten palveluiden hyödyntäminen on usein vaikeinta juuri palveluita eniten tarvitseville. Digimaailman laidalle tai ulkopuolelle voi jäädä monesta syystä. Kaikilla ei ole varaa älypuhelimeen, tietokoneeseen tai tulostimeen. Osa ei osaa käyttää laitteita tai sovelluksia esimerkiksi kognitiivisten haasteiden vuoksi. Laitteet, ohjelmat ja niiden käyttöohjeet ovat monille vaikeatajuisia. Selkokielistä tietoa ei ole tarpeeksi sekä tiedonsaannin ja palveluiden käytön saattavat estää puutteet suomen kielen osaamisessa. (Saari- nen 2020.) Digiosattomuus ja syrjäytyminen voivat johtaa kierteeseen, jossa ihminen ei pääse osalliseksi hänelle kuuluviin perusoikeuksiin ja -palveluihin (Lappalainen 2018).

Kuusisto ym. (2022, 19-20) kuvaa digikuilun käsiteellä digiosallisuuden toteutumiseen liittyviä esteitä ja edellytyksiä paitsi yksilön tai yhteiskunnallisen ryhmän myös osallistavien tahojen näkökulmasta. Puutetta tai poissaoloa korostavana käsitteenä sen tarkoitus on kuvata niitä ilmi- öitä ja tekijöitä, jotka estävät tai haittaavat digitaalista osallistumista ja osallistamista. Digikui- lussa on kolme eri tasoa, jonka ensimmäisellä tasolla voidaan tarkastella ihmisten pääsyä digi- palveluihin ja, kuinka saavutettavaa ja toimivaa teknologia on. Kaikki eivät pysty hankkimaan uusia teknologisia vaatimuksia täyttäviä laitteita tai sovelluksia, jolloin on mahdollista, että nämä ihmiset jäävät välineiden ja resurssien osalta jälkeen muusta yhteiskunnasta. Myös osaa- miseen ja digitaitoihin liittyvät haasteet digikuilun toisella tasolla ovat nähtävillä. Ne vaativat käyttäjiltä hyviä teknisiä taitoja, ja kykyä hahmottaa ympäröivää alati muuttuvaa digitaalista todellisuutta. Digitalisaatio näyttäytyy digikuilun kolmannella tasolla siten, että käytettävissä

olevan teknologian ja digipalveluiden hyödyt ja vaikutusmahdollisuudet kasautuvat sellaisille ryhmille, joilla on valmiiksi paremmat edellytykset toimia digitaalisessa yhteiskunnassa. Digitaalisten palvelujen käyttämiseen ja käyttämättömyyteen liittyvät valinnat ja rajoitukset ohjaavat ihmisiä erilaiseen ja eriarvoiseen asemaan digitaalisessa yhteiskunnassa. (Kuusisto ym. 2022, 20.)

Eriarvoistumisen ja syrjäytymisen estämiseksi on tärkeää vahvista tekijöitä, jotka tukevat sähköisten palveluiden käyttöä. Näitä tekijöitä ovat DigiIN:n (2019, 2) mukaan **taidot**, **motivaatio**, **käyttäjäkokemus** ja **saavutettavuus**. Edellä mainittuja ja alla olevan kuvan neljää osa-aluetta on selvitetty tarkemmin kuvan jälkeen.

Kuvio 1: Sähköisten palveluiden käyttöä tukevia tekijöitä (mukaeltuna DigiIN 2019, 2).

Digitalisaation myötä on syntynyt tarve erilaisille digitaidoille ja -osaamisille. Menestyäkseen nyky-yhteiskunnassa ja työelämässä **digitaalisten taitojen** tulee linkittyä sosioemotionaalisiin taitoihin yhtä lailla kuin vahvoihin kirjallisiin ja numeraalisiin taitoihin, kriittiseen ja innovatiiviseen ajatteluun, ongelmanratkaisukeinoihin sekä kykyyn tehdä yhteistyötä (UNESCO 2018). Digitaalisten taitojen on sanottu olevan uusia kansalaistaitoja, joiden kehittämisen tulisi jatkua läpi elämän. Digiosaaminen on pohja työelämässä toimimiselle, koulutukseen osallistumiselle sekä

henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten asioiden hoitamiselle verkossa. Jotta tasavertainen osallistuminen yhteiskunnassa voi toteutua, vaatii se riittäviä digitaaitoja ja osaamisen jatkuva päivittämistä. (Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry 2023.)

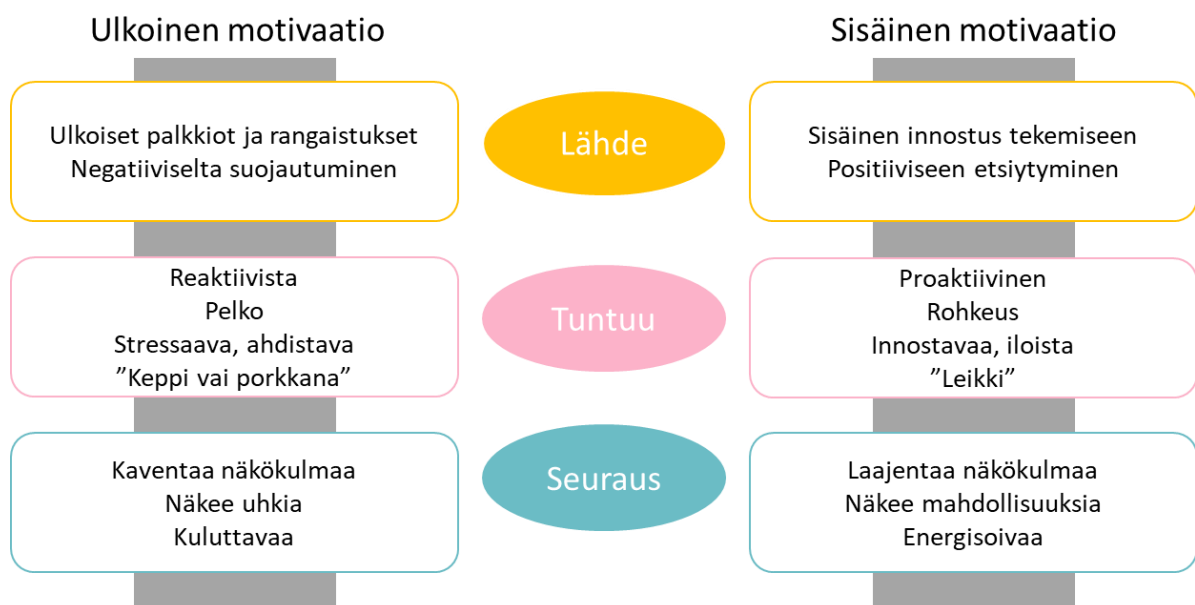
Euroopan komission The Digital Competence Framework for Citizens (DigComp 2.0) määrittelee kansalaisen digitaaliset kompetenssit viiteen eri luokkaan, jotka ovat 1) tiedonlukutaito (information and data literacy), 2) viestintä ja yhteistyö (communication and collaboration), 3) digitaalisen sisällön tuottaminen (digital content creation), 4) turvallisuus (safety) ja 5) ongelman ratkaisu (problem solving). Työn, opiskelun sekä digitaalisen yhteiskunnallisen toimijuuden kannalta olennaisia ovat juuri nämä asiat: tiedonhaku, kommunikointi ja yhteistyö, digitaalisten sisältöjen luominen, tietoturva sekä ongelmanratkaisu. (Vuorikari, Punie, Carretero & Van den Brande 2016, 8–9.) Jokainen ihminen on jollain tavalla kosketuksissa näiden asioiden kanssa päivittäin, tiedostaen tai tiedostamattaan.

Meklinin ja Otalan (2021, 19) mukaan oppiminen on nykyisin jatkuvaa sekä osaamista kehitetään tarpeen mukaan. Osaamista ei voi varastoida tai sitä ei voi kerryttää, vaan osaamistarpeet lähtevät liikkeelle eteen tulevista ongelmista, tavoitteista tai käytännön tarpeista. Kaikista tärkein tekijä yksilön osaamisen kehittämisessä on hänen oma motivaationsa. Osaamisen kehittämisen kannalta parhaimpaan lopputulokseen päästään, kun yksilön kiinnostuksen kohteet, osaamisen kehittämisen tarpeet sekä käytännön tekeminen voidaan yhdistää toisiaan tukevaksi, kehittämisen suunnaksi. (Tainio-Keinonen 2019.)

Motivaatio on tunne- tai tahtotila, joka on sisäistä halua tai kiinnostusta johonkin asiaan tai tekemiseen. Motiivit ylläpitävät ja virittävät henkilön käyttäytymistä. Motiiveilla on aina päämääränsä tai suunta jotakin kohti. Motiivit voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. Motivaatiolla tarkoitetaan motiivien aikaansaamaa tilaa, joka auttaa tehtävien suorittamisessa ylläpitäen kiinnostusta ja lisäten halua viedä tehtävä loppuun. Motivaatiomääritelmästä löytyy kolme tekijää, jotka määrittelevät motivaatiota. 1) Vireys viittaa yksilössä olevaan energiilaan, joka saa hänet käyttäytymään tietyllä tavalla. 2) Suunta viittaa toiminnan päämääräsuuntautuneisuuteen. 3) Systeemiorientoituminen viittaa yksilössä tai hänen ympäristössään oleviin voimiin, jotka palautteen myötä vahvistavat yksilön toimintaa tai saavat hänet toimimaan toisin. (Ruohotie 1998, 37.)

Motivaation kontekstilla ja toimintaympäristöllä on merkitystä motivaation ymmärtämisessä yksilötasolla. Yksilön motivaatioon vaikuttavat tekijät ja motivaation vaikutukset ovat erilaisia

työssä, opiskelussa ja vapaa-ajalla. Ulkoinen motivaatio on luonteeltaan reaktiivista ja se perustuu sekä palkkiojärjestelmiin että pakotteisiin, joihin on saatettu asettaa tietyt aikarajat ja säädökset. Ulkoinen motivaatio voi kuluttaa henkisiä resursseja ja voi ainoana motivaattorina olla jopa ahdistavaa. Onkin tutkittu, että ulkoiset palkitsemisen keinot saattavat tuoda vain hetkellisen ilon ja tyydytyksen, koska pian henkilön tavoitteet ovat taas edempänä. Sisäinen motivaatio on proaktiivista ja perustuu siihen, että ihminen pyrkii toteuttamaan jonkin tehtävän, koska itse kokee sen arvojen vastaavan omia arvoja. Näin ollen tehtävän suorittaminen tuottaa henkilölle jo itsessään mielihyvää. On kuitenkin tärkeää huomioida myös se, että arjessa tapahtuva toiminta on usein sekoitusta molemmista motivaatiotekijöistä. (Martela & Jarenko 2015, 25–27.) Ulkoisen ja sisäisen motivaation eroja on vertailtu alla olevassa kuvassa.

Kuvio 2: Ulkoinen ja sisäinen motivaatio (Martela & Jarenko 2015, 27).

Motivaation säilyttäminen ja ylläpitäminen riippuvat henkilön tavoitteista ja suorituksesta, johon tavoitteet tähtäävät. Tätä kutsutaan motivaatioprosessin ytimeksi. Motivaatio ajaa henkilöä tavoitteisiinsa ja sen vuoksi voidaan todeta, että mitä voimakkaampi aikomus henkilöllä on toimia, sitä todennäköisemmin hän suoriutuu tehtävästä. Oman motivaation lisäksi ulkopuolilla tekijöillä, kuten apuvälineillä, on omavaikutuksensa tehtävän suorittamisessa. (Ruohotie 1998, 52.) Sähköisien palveluiden käyttöä tukevin tekijöinä mainitaan palvelua käyttävän motivaatiossa voimaantumisen tunne ja haluttu elämäntapa, ammatillinen suosittelu, sosiaalinen

tuki ja sopivuus kulttuurillisiin asenteisiin. Oma kokemus muovaa motivaatiota, sillä esimerkiksi myönteinen palaute vahvistaa minäpystyvyyden tunnetta, joka taas vahvistaa motivaatiota. Positiiviset kokemukset tasapainottavat motivaatorakennetta. (Viitala 2006, 144.)

Käyttäjäkokeemuksesta on viime vuosina tullut synonyymi käytettävyydelle. Näissä kahdessa käsitteessä voidaan kuitenkin nähdä eroavaisuuksia, jos niitä avataan. Käytettävyydellä pyritään yleensä kertomaan ihmisen ja älylaitteen välisestä vuorovaikutuksesta. Käytettävyys myös tarkastelee vuorovaikutusta yleensä tehokkuuden näkökulmasta. Käyttäjäkokeuksen näkökulma on siten ihmisläheisempi. Se käsittelee käyttäjän ja älylaitteen vuorovaikutusta perinteisesti ihmisen oman kokemuksen ja kokemusten näkökulmasta. Käyttäjäkokeukseen vaikuttaa muun muassa käyttäjän ennakoasenteet, odotukset, tarpeet, motivaatio ja mieliala. Käytettävyys vaikuttaa myös käyttäjäkokeukseen tiiviisti tunteiden herättämisen kautta. (Hassenzahn & Tractinsky 2006.)

Käyttäjäkokeukseen liittyvät tunteet voivat olla niin tiedostettuja kuin tiedostamattomia. Tunteet voivat herätä tietystä tuotteesta tai palvelusta tai olla käyttäjälähtöisiä. Myös käyttöolosuhteet vaikuttavat tunnetiloihin. Aikaisemmat kokemukset, asenteet ja taidot muovaavat tuotetta tai palvelua kohtaan syntyvää tunnetta. Käyttäjäkokeuksen ollessa laajempi asia kuin pelkkä käytettävyys, on siihen vaikutettava myös monipuolisesti. Kielteisten tunteiden välttäminen ja positiivisten tunteiden vahvistaminen ovat käyttäjäkokeuksen kulmakiviä. (Sinkkonen, Kuoppala, Parkkinen & Vastamäki 2006, 260-261.)

Käyttäjäkokeusta palvelusta voidaan kuvata hunajakennomallilla (kuvio 3). Siinä käyttäjäkokeemus koostuu seitsemästä eri osa-alueesta. Mikäli palvelu koetaan hyödylliseksi, käytettäväksi, haluttavaksi, luotettavaksi, saavutettavaksi, löydettäväksi ja arvokkaaksi, käyttäjäkokeemus on myönteinen. Hyödyllisyys syntyy tarpeesta, joka täytetään palvelua käyttämällä. Palvelulla tai tuotteella ei ole siten todellista merkitystä, mikäli se ei vastaa käyttäjän tarpeisiin. Käytettävyttä voidaan arvioida sillä, miten helppoa palvelua on käyttää tai miten helposti sen käyttö voidaan oppia. Käytön pitäisi olla vaivatonta ja sujuvaa sekä oppimisen kaaren lyhyt. Haluttavuuteen vaikuttaa palvelun, tuotteen tai järjestelmän visuaalinen ja tarkoituksenmukainen ulkoasu. Saavutettava palvelu edistää yhdenvertaisuutta ja on suunniteltu siten, että kaikilla ihmisillä on mahdollisuus samaan käyttökokeukseen. Löydettävyttä voidaan arvioida sillä, miten helppoa palvelussa on navigoida eli liikkua toiminnosta toiseen ja millä tavoin tieto on löydettävissä. Navigointirakenteen tulisi olla looginen ja käyttäjän pitäisi pystyä löytämään no-

peasti ratkaisu ongelmatilanteissa. Uskottavuus muotoutuu yrityksen, palvelun tai tuotteen luotettavuudesta. Palvelun tai tuotteen arvo muotoutuu käyttäjän kokemuksen kautta. (Morville 2004.)

Kuvio 3: Käyttäjäkokemuksen osatekijät (Morville 2004).

Kalle Könkkölä (2012, 3) toteaa, että esteettömyys ei ole mielipideasia, näkökulma eikä mukavuuskysymys, vaan kyse on perustavanlaatuisista ihmisoikeuksista. Esteettömyys kertoo valitsevasta tavasta tulkita maailmaa ja tämänhetkistä ihmiskuvasta. Toisaalta esteettömyys on sekä rakennusteknisiä ja sisustuksellisia valintoja sekä toimintatapoja, sanoittamista, tiedottamista, yhteistyötä että monia apuvälineitä, jotka ovat usein huomaamattomasti osa arkeamme. Yleinen harhaluulo esteettömyydestä on, että se koskettaisi vain harvoja ihmisiä. Osallistumisen esteet voivat olla näkyvissä ja tiedossa, mutta joskus esteet ovat ulkoisesti näkymättömiä. Näkymättömiä esteitä voivat tehdä myös asenteet ja virheelliset tai puutteelliset tiedot. Esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sähköisissä palveluissa hyötyvät kaikki, mutta ne ovat tärkeä edellytys henkilöille, joilla on jokin toimintarajoite.

Saavutettavuus mahdollistaa kaikille yhdenvertaisen toimintaympäristön, jossa jokaisen henkilön on mahdollista olla osallisena. Tällöin palvelut ovat kaikkien saatavissa, välineet käytettävissä, tieto on ymmärrettävää ja jokaisella on kokemus omasta päätäntävällästä. (Suni 2013, 128.) Digitaalisten ympäristöjen, kuten verkkosivustojen saavutettavuudessa otetaan huomioon

se, että kaikki pystyvät yhtäläisesti käyttämään sivustoja sekä ymmärtämään niiden sisällön. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.) Eriarvoisuutta voidaan lisäksi vähentää esimerkiksi tarjoamalla erityistä tukea tarvitseville heidän tarvitsemansa tuki sen lisäksi, että varmistetaan yhdenvertaisten palveluiden saatavuus.

Digiosaaminen ja myönteinen asenne vaikuttavat eniten siihen, kuinka paljon sähköisiä palveluja käytetään. Usein se, ettei sähköisiä palveluja käytetä, johtuu osaamattomuudesta. Teknologian omaksumisessa ja digitaitojen hallinnassa on eroja niin nuorilla kuin vanhoillakin ihmisillä. Kaarakainen (2015) toteaa, että suurin osa nuorista osaa käyttää internetin viihdepalveluita ja sosiaalista mediaa, mutta yli kolmannes ei osaa hyödyntää tieto- ja viestintäteknologiaa työvälineenä. Kaikille on siis pystyttävä tarjoamaan ratkaisuja, tukea ja opastusta. Teknologian kehittämisen pitäisi entistä enemmän painottua kanssakäymisen ylläpitämiseen ja edistämiseen - vuorovaikutuksellisuuden lisäämiseen. Teknologia tulisi nähdä sosiaalisen verkoston ylläpitämisen mahdollistajana ja soveltaa sitä opiskelijoiden vahvuuksien ja samalla osallistumisen tukemiseen sähköisissä palveluissa ja ympäristöissä. (Pietikäinen, Viljamaa, Keskitalo, Xiong & Rautio 2022.)

Saavutettavuus on nähtävä koko toiminnan läpi kulkevana yhdenvertaisuusperiaatteena ja -tavoitteena. Teknologisten ratkaisujen tavoitteena on tuottaa selkeätä hyötyä arkipäivään. Näille elämänalueille kehitettävän teknologian tulee olla helppokäyttöistä, luotettavaa ja ymmärrettävää. Saavutettavuuden toteutuminen voidaan nähdä yhdistelmänä sisällöntuotantoa ja tekniikkaa. Digitaalisuus on näkyvä osa saavutettavuutta. Korkeakoulun saavutettavuuden arvioinnin kriteeristöissä saavutettavuudella tarkoitetaan esimerkiksi korkeakoulun sähköisiä alustoja, sivustoja ja materiaaleja. Pelkästään palvelun tekeminen digitaaliseksi ei siis tee itse palvelusta saavutettavaa, sillä myös digitaalisten järjestelmien ja palveluiden suunnittelussa saavutettavuus täytyy erikseen ottaa huomioon myös ohjaus- ja oppimisympäristöissä. (Saavutettavuuskriteeristö 2019.)

1.4 Osallisuuden kysymykset oppimisympäristössä

Osallisuuden vahvistamisessa on tärkeää miettiä siitä, onko opiskelijalle varattu digitaalisissa oppimisympäristöissä vain oppijana olijan rooli. Pääseekö opiskelija osallistumaan ja vaikuttamaan omien opintojensa ja yhteisönsä muotoutumiseen? Osallisuuden vahvistaminen edellyttää usein kokemustietoa. Opiskelijoiden kokemustietoa kerätessä täytyy pureutua kokemustie-

don käsitteeseen, siihen kuinka kokemustietoa kerätään ja voidaan hyödyntää digitaalisen oppimisympäristöjen kehittämisessä. Kokemukseen perustuva oppiminen on keskeistä: sillä on merkittävä rooli osaamisen lähteenä, uuden oppimisessa sekä vuorovaikutuksessa toisten oppilaiden ja opettajien kanssa.

Hiljainen tieto ja tietäminen tarkoittavat opiskelijoille juuri kokemuksen kautta syntynyttä osaamista, joka liittyy ensisijaisesti tapoihin opiskella sekä yhteisön tuntemukseen, jossa opiskellaan. Hiljaisen tiedon jakaminen on mahdollista samalla tavalla kuin sen omaksuminenkin: autenttisisissa tilanteissa yhdessä toisten kanssa toimimalla. Yhtymäkohtia oppimiseen ja hiljaisen tiedon jakamiseen löytyy useita, sillä molemmissa painottuvat sosiaalisuus, yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja kokemuksellisuus. Koska hiljainen tietäminen ja osaaminen ovat luonteeltaan sosiaalisia ja toiminnallisia, keskeinen jakamisen edellytys on mahdollisuus vuorovaikutukseen ja kanssakäymiseen. Oppimisyhteisö, jossa osallisuus, toiminnallisuus ja avoimuus ovat keskeisiä toimintaperiaatteita, edesauttaa oppimista ja oman osaamisen jakamista. (Paloniemi 2008, 271-272.)

Osallisuuden yksi toimintaverbi on vaikuttaminen. Vaikuttaminen ja osallisuus sen sijaan ovat väyliä voimaantumisen tunteeseen. Juha Siitonen (1999, 91) mainitsee voimaantumisen arvioimisen perustaksi neljä mielen ilmiötä, joiden avulla osallistuja arvioi itseään ja muodostaa käsityksiä maailmasta ympärillään. Niitä ovat 1) vaikuttavuuden tunne (miten vaikutan), 2) merkityksellisyys (onko toiminnallani merkitystä), 3) kyvykkyys (onko minulla pätevyyttä vaikuttaa) sekä 4) valinnanmahdollisuus (voinko tehdä valintoja vapaassa tahdossa). Siitosen mukaan itseluottamus ja itsetuntemus, usko omiin kykyihin, positiivinen minäkuva, tyytyväisyys ja mahdollisuus tehdä vastuullisesti itsenäisiä ratkaisuja ovat merkityksellisessä asemassa voimaantumisen ja omien voimavarojen vapautumisen kannalta.

Omien kykyuskomustensa kautta ihminen arvioi jatkuvasti, kykeneekö hän saavuttamaan asetetut päämääränsä. Vaikka voimaantumisen nähdään lähtevän ihmisestä itsestään, voi voimaantumista kuitenkin tukea ulkoapäin. Voimaantuminen on tapahtumasarja ja jatkuvasti kehittyvä ominaisuus, johon oppilaitos toimintaympäristönä vaikuttaa. Näin ollen esimerkiksi ohjaajilla ja opettajilla on mahdollisuus vaikuttaa oppilaisiin monellakin tapaa. Yksilön voimaantumista voidaan edistää antamalla tukea sekä mahdollistamalla ja luomalla sitä varten turvalliseksi koettavia oppimisympäristöjä. Voimaantumisen tukemisessa on paljon kyse opetushenkilökunnan kyvyistä nähdä opetustyö kokonaisvaltaisena, oppijan elämään vaikuttavana tekijänä. Po-

sitiiviset minäpystyvyyden kokemukset auttavat oppilaita asettamaan päämääränsä korkeammalle sekä arvioida kykynsä ja kehittymisensä paremmiksi. Voimaantumiseen liittyy myös optimistinen tulevaisuudenkuva ja usko unelmiin. Lisäksi opettajan tulisi mahdollistaa opiskelijoiden sisäistä vapautta purkamalla ulkoisia kahleita, mikä tarkoittaa empaattisen, moniarvoisen ja vapaan ilmapiirin luomista sekä tavoitteiden asettamista ja yksilön kunnioittamisen asenteen edistämistä. (Huster, Kuivalainen & Vallo 2016.)

2.4 Pedagoginen saavutettavuus

Koulutuksen järjestäjän velvollisuus on lain mukaan edistää yhdenvertaisuutta. Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja tarvittaessa ryhdyttävä toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. (Yhdenvertaisuuslaki 2. luku 6 §.) Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on varattava oppilaille ja heidän huoltajilleen sekä opiskelijoille tai heidän edustajilleen mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä. Oppimisen ja opiskelijan osallisuuden näkökulmasta opettajat ovatkin avainasemassa saavutettavuuden edistämässä. Opettaja voi omalla toiminnallaan ja pedagogisilla valinnoillaan edistää saavutettavuutta ja vahvistaa näin kaikkien opiskelijoiden yhdenvertaista mahdollisuutta opiskella mutta myös oppia ja kokea osallisuutta opiskelijaryhmän toiminnassa. (Kaitala 2021.)

Opiskelijan osallistumisen mahdollistavat oppilaitoksessa vaikuttavien opettajien ja ohjaajien sekä muun ohjaushenkilökunnan asenteet ja suhtautuminen opiskelijan osallisuuteen, heidän konkreettinen toimintansa ja koulutuksen järjestäjän toimintaedellytysten luominen (kuvio 4). Nämä kaikki tekijät voivat toteutua myös toisistaan irrallaan, mutta opiskelijan aito osallisuus voi toteutua ainoastaan silloin, kun kaikki nämä yhdessä edistävät osallisuutta ja antavat siihen mahdollisuuden. (Perunka & Hoppo 2018.) Osallisuuden rakentuminen pedagogisessa ympäristössä onkin yksilön toimijuuden ja rakenteiden vuoropuhelua, jossa esteiden poistaminen asenteiden ja toiminnan tasolla on tärkeää opiskelijan osallisuuden kokemiselle.

Kuvio 4: Opiskelijan osallisuuden mahdollistajat (Perunka & Hoppo 2018).

Pedagoginen esteettömyys tarkoittaa opiskelun avoimuutta ja opiskelijoiden monenlaisuuden huomioimista opetuksessa. Opetuksen saavutettavuus ja esteettömyys hyödyttävät kaikkia opiskelijoita, mutta erityisen tärkeää se on niille opiskelijoille, joilla on jokin oppimisvaikeus, vamma tai sairaus. (Kuntoutussäätiö 2015.) Pedagogisen saavutettavuuden edistäminen on erityisesti opettajien tehtävä. Pedagogista saavutettavuutta edistävä opettaja valitsee käyttämänsä opetus- ja ohjausmenetelmät niin, että jokaisella opiskelijalla on mahdollisuus edetä opinnoissaan. Opetuksen ja ohjauksen lisäksi pedagogisen saavutettavuutta edistää oppimisympäristö, jossa opiskelija tuntee olonsa turvalliseksi ja, jossa hän voi vapaasti ilmaista itseään ja omia ajatuksiaan. Laajasti tarkasteltuna kaikki saavutettavuuden näkökulmat sisältyvät pedagogiseen saavutettavuuteen. Opiskelu ja oppiminen mahdollistuvat, kun opiskelija pääsee esteettömästi paikalle, kokee olonsa turvalliseksi ja arvostetuksi sekä voi osallistua, toimia ja oppia omien tavoitteidensa mukaisesti. (Kaitala 2021.)

Iiris Hapon (2020) mukaan saavutettavuus opiskelussa voidaan nähdä viidestä eri näkökulmista, jotka ovat 1) fyysinen, 2) sosiaalinen ja kulttuurillinen, 3) asenteellinen, 4) psyykkinen ja 5) pedagoginen saavutettavuus. Saavutettavuutta voidaan myös tarkastella sen parin esteettö-

myyden kautta, jolloin koulutuksen esteettömyyteen voidaan lisätä myös oppimateriaalin, tietotekniikan ja viestinnän esteettömyys ja esteettömyys esimerkiksi työssäoppimisjaksolla (Opetushallitus 2014, 7). Opiskelussa fyysinen saavutettavuus tarkoittaa sitä, että kaikki pääsevät oppilaitoksen piha-alueelle ja rakennuksiin ja voivat käyttää oppilaitoksen tiloja. Käytännössä se tarkoittaa myös mahdollisuutta osallistua oppilaitoksen toimintaan. Fyysinen saavutettavuus koskee kaikkia koulun tiloja käyttäjiä: opiskelijoita, opettajia, henkilöstöä, vanhempia, vieraita, harrastustoimintaan ilta-aikaan osallistuvia henkilöitä jne. Psykkinen saavutettavuus tarkoittaa opiskelijan kokonaisvaltaista hyvinvointia. Hyvinvointia edistäviä tekijöitä oppilaitoksessa ovat myönteinen ja turvallinen ilmapiiri. Opiskelijan tunne siitä, että on hyväksytty omana itsenään ja välittäminen, kuten tervehtiminen ja kuulumisien kysely. Psykkiseen saavutettavuuteen sisältyy myös opiskelijan tukeminen. (Happo 2020.) Psykkinen esteettömyys voidaan nähdä mielen hyvinvointina, joka tarjoaa keinoja ja voimavaroja oppimiseen ja kehittymiseen. Opiskelijan hyvinvointi edistää merkittävästi tutkinnon suorittamista ja myöhemmässä vaiheessa työllistymistä. (Opetushallitus 2014, 10.)

Sosiaalinen saavutettavuus liittyy kaikkeen, mitä tapahtuu oppilaitoksessa kuten itse opiskeluun mutta myös taukoihin ja vapaa-ajan toimintoihin. Oppilaitoksen tilasuunnittelussa on huomioitava mahdollisuus ryhmätyöskentelyyn ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Sosiaalisilla suhteilla voi olla opintojen edistämiseen ratkaiseva vaikutus. (Happo 2020.) Vertaisvuorovaikutus edistää oppimista. Ryhmän positiivinen sosiaalinen ilmapiiri edistää opiskelijoiden sitoutumista ryhmän toimintoihin ja opintoihin. Vertaistuen ja osallisuuden lisääminen osana oppimista on asia, johon on syytä kiinnittää huoliota. (Opetushallitus 2014, 8.) Kulttuurinen saavutettavuus liittyy kiinteästi sosiaaliseen saavutettavuuteen. Se tarkoittaa opetus- ja oppimistilanteiden ja ohjauksen ymmärtämistä muidenkin kuin vain valtaväestön toimintatapoihin liittyvien näkökulmien huomioon ottamista. (Happo 2020.)

Asenteellisella esteettömyydellä tarkoitetaan yhdenvertaista asennoitumista jokaisen opiskelijan opiskelumahdollisuuksiin hänen ominaisuuksistaan tai taustastaan riippumatta (Opetushallitus 2014, 9). Opettajien on huomioitava, että kaikki opiskelijat pystyvät osallistumaan, tekemään oppimistehtävänsä ja etenemään opinnoissaan. Koko henkilöstön onkin huolehdittava siitä, että jokainen opiskelija tuntee kuuluvansa oppilaitosyhteisöön. (Happo 2020.) Asenteelliseen esteettömyyteen liittyy vahvasti oletamus moninaisuudesta ja sen toteuttaminen käytännössä. Monimuotoisuudella eli diversiteetillä tarkoitetaan opiskelijoiden keskinäistä erilaisuutta. Monimuotoisuus tulisi nähdä rikastuttavana asiana, joka tuo mukanaan monipuolista

osaamista, tietoa ja kokemusta, mikäli oppilaitoksella on valmiuksia hyödyntää sen positiivisia vaikutuksia. (Männikkö 2023.)

Pedagogisen saavutettavuuden perustekijä on turvallinen oppimisympäristö. Osaamisen tavoitteet määritellään siten, että ne vastaavat realistisesti yksilön taitoja. Opetusmenetelmät ja muut pedagogiset ratkaisut valitaan niin, että jokaisella on mahdollisuus osallistua ja oppia. Pedagogisessa saavutettavuudessa opettajan on hyvä tiedostaa, että opiskelija itse on oman oppimisensa ja opiskelunsa suhteen asiantuntija. Opettaja ottaa huomioon opiskelijan oppimiseen mahdollisesti tarvitseman erityistuen ja oppimisen esteen ja saa tietoa opiskelijan erityistuen tarpeesta myös opiskelijalta itseltään. Opettajan on syytä kysyä opiskelijalta, millainen järjestely tukisi tämän oppimista, huomioiden kuitenkin, että asetetut osaamistavoitteet saavutetaan. (Happo 2020.) Pedagogiseen esteettömyyteen kuuluu mahdollisuus oppia ja opiskella yksilöllisten kykyjen mukaisesti opiskelijoiden tuen tarpeet ja heidän vahvuutensa huomioiden (Opetushallitus 2014, 7). Jokaisella opiskelijalla on oikeus saada opetusta, oppia ja opiskella omien kykyjensä ja edellytyksiensä mukaisesti.

Saako oppia –hanke pyrkii vaikuttamaan siihen, miten esimerkiksi opettajat, työpaikkaohjaajat ja muut ohjaajat tukevat eri taustoista tulevia ihmisiä opiskeluun ja oppimiseen liittyvissä kysymyksissä. Saako Oppia -hankkeen tarkoituksena on edistää koulutuksellista tasa-arvoa ja digitaalisten ohjaus- ja oppimisympäristöjen saavutettavuutta. Seuraavassa kappaleessa kuvaan opinnäytetyöhön kehittämistehtävään valitsemaani lähestymistapaa ja tutkimusmenetelmää.

3 ARVIOINNILLINEN KEHITTÄMISTYÖ

Laadullinen tutkimus voi perustua fakta-, kokemus- tai konstruktionistiseen näkökulmaan. Faktanäkökulmasta tehtävässä tutkimuksessa tutkijan päätehtävänä on päästä lähelle tutkittavaa todellisuutta ja raportoida siitä tutkijan antamien selitysten kera lukijalle. Faktanäkökulmassa tukeudutaan vahvasti erilaisiin ilmiötä selittäviin teorioihin tai erilaisia yleisempiä selitysmalleja tarjoaviin teorioihin. Tutkimuksen tehtävänä on ilmiöiden kuvaaminen ja selittäminen ja argumentaatiotavassa korostuu evidenssiin perustuva argumentointi. Kokemusnäkökulmassa ei lähtökohtana ole tutkittavan ilmiön sisältöä jäsentävät teoriat, vaan aineiston analyysissä lähdetään liikkeelle aineistolähtöisesti ja mahdollisimman avoimin mielin. Tutkimuksessa pyritään tuomaan esiin tutkittavien ääntä ja näkökulmia. Tutkimuksen kirjoittamisessa korostuu elämyksellinen ja tulkitseva argumentaatiotapa. Konstruktionistisessa tutkimuksessa huomio keskittyy siihen, kuinka tiettyyn aikaan ja paikkaan sijoittuvassa aineistossa toimijat rakentavat omalla toiminnallaan sosiaalista todellisuutta ja, millainen tuo todellisuus on. Tutkimuksen tuloksena syntyvät luokitukset tai kategoriat rakennetaan aineistolähtöisesti, jonka jälkeen niitä peilataan suhteessa toisiin tutkimuksiin ja teorioihin, kuten kokemusnäkökulmassakin. Tutkimus tuottaa tuloksenaan tutkijan tulkinnan, konstruktion, tutkittavasta todellisuudesta. (Jokinen 2023 a.)

Tämän kehittämistyön lähestymistapa on laadullisen tutkimuksen strategia. Tässä työssä laadullisen tutkimuksen keskeinen ominaispiirre on, että se perustuu ihmisten kokemusten ja näkemysten tarkasteluun. Se korostaa todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivista luonnetta. Laadullisena tutkimuksena tämä työ keskittyy tarkastelemaan yksittäistä tapausta ja olennaista tutkimuksessa on osallistuvien ihmisten näkökulma ja tutkijan vuorovaikutus yksittäisen havainnon kanssa. Keskeistä laadullisessa tutkimuksessa on tutkittavien kokemukset, ja tutkimuksen tehtävänä on antaa teoreettisesti mielekäs tulkintakohteen olevasta ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärryksen lisääminen. Muita laadullisen tutkimuksen tavoitteita voivat olla muun muassa uuden tiedon hankinta, ilmiön kuvaaminen, olemassa olevan ymmärryksen syventäminen, ilmiön tulkitseminen, teoreettisesti mielekkään tulkinnan tekeminen tai kyseenalaistaminen (Puusa & Juuti 2021, 76-77.)

Laadullinen tutkimus on prosessi, jossa kyse on tutkittavan toiminnan ymmärtämisestä mutta se on myös eräänlainen oppimistapahtuma. Laadullinen tutkimus on prosessi, jossa tutkimuksen vaiheet eivät välttämättä ole etukäteen jäsennettävissä selkeisiin vaiheisiin, vaan esimerkiksi tutkimustehtävää tai aineistonkeruuta koskevat valinnat voivat muotoutua tutkimuksen

edetessä. Tutkimusprosessi siis elää ja muovautuu koko tutkimuksen keston ajan. (Kiviniemi 2018, 73; Puusa & Juuti 2021, 80.)

3.1 Tapaustutkimus

Tapaustutkimus on tutkimustapa tai tutkimusstrategia, ei tutkimusmenetelmä. Tapaustutkimus soveltuu hyvin kehittämistyön tutkimusstrategiaksi, kun tehtävänä on tuottaa kehittämissuhteita ja -ideoita. Tapaustutkimus tuottaa tietoa ilmiöstä sen todellisessa tilanteessa ja toimintaympäristössä. Sillä on pyrkimys tuottaa syvällistä ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta tapauksesta ja siten ymmärtää kehittämisen kohdetta kokonaisvaltaisesti. Tapaustutkimuksesta on tarkoitus saada selville suppeasta kohteesta paljon. Tapaustutkimus tutkii, kuinka jokin tapahtuu eikä kuinka yleistä jokin asia on. Tapaustutkimus soveltuu hyvin arviointityön lähestymistavaksi, kun tarkoituksena on ymmärtää syvällisesti arvioitavaa kohdetta ja tuottaa kehittämissuhteita. (Ojasalo ym. 2015, 52-53, 55.)

Tapaustutkimus on monimenetelmäinen, tilanteen mukaisia menetelmiä yhdistävä näkökulma. Tapaustutkimuksen tyypillinen piirre on, että monenlaisia menetelmiä käyttämällä saadaan kuva tutkittavasta tapauksesta. Tapaustutkimusta on mahdollista tehdä niin määrällisenä kuin laadullisilla menetelmillä tai niitä yhdistämällä. (Vilka ym. 2018, 195.) Monimenetelmätutkimus sopii muutoksen tutkimiseen, koska sen tavoite on tuottaa mahdollisimman kokonaisvaltainen ja totuudenmukainen vastaus tutkimuskysymykseen. Muutoksen kuvaamisen lisäksi monimenetelmällisyys auttaa myös ymmärtämään tutkittavaa kohdetta laajemmin. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistäminen samaan tutkimukseen on kuitenkin oltava tarkoituksenmukaista siten, että tutkimuksen tarkoitus tai konteksti tai molemmat puoltavat sitä. (Hurmerinta & Nummela 2020, 316-317.)

Tapaustutkimus liittyy ihmisen toiminnan tutkimiseen erilaisissa tilanteissa, jolloin toimijat itse, eli kehitettävän ilmiön asiantuntijat, voivat kuvata ja selittää ilmiötä (Ojasalo ym. 2015, 55.) Tapauksen ja sitä koskevan tutkimusaineiston valintaa ei voi tehdä perustelematta (Vilka ym. 218, 196). Tässä tutkimuksessa hankittiin aineistoa käyttämällä digitaalisia yhteiskehittämisen välineitä, kuten Padlet ja Google Forms. Alustalla toteutettiin tiedonkeruuta erilaisien tehtävien avulla, joilla saatiin kyselytietoa kohderyhmältä. Alustoilla työskentely on kuin laadulliseksi luokiteltu haastattelu: se voi perustua yhteen kysymykseen, jolla haastateltavaa pyydetään esimerkiksi kertomaan tarinansa tai näkemyksensä asiasta. Laadullinen haastattelu voi varsinaisten kysymysten sijaan perustua myös väittämiin, kuviin tai muuhun materiaaliin, josta

keskustellaan. Toteutustapoja on useita verrattuna kyselyyn. (Leinonen ym. 2017, 89.) Tässä tutkimuksessa suoritettiin myös lyhyt sähköinen kysely, josta lisää kappaleissa 4.2 ja 4.4.

Koska tässä tutkimuksessa tiedon tuotannon ja ymmärryksen kasvattamisen lisäksi arvioidaan Saako oppia –hanketta, seuraavaksi avaan arviointitutkimusta ja arviointia, jonka kehykseen tämän opinnäytetyön tutkimusstrategia nojaa.

3.2 Arviointitutkimus

Arviointitutkimus on käsitteenä soveltavan tutkimuksen piiriin kuuluva. Arviointitutkimusta on kuvattu prosessiksi, jolla hankitaan hyödyllistä informaatiota päätöksentekoa varten (Kylmäkoski 2003, 7). Käsitteenä se kokoaa yhteen erilaisia aikomuksia selvittää, millaisia vaikutuksia toteutetuilla ammatillisilla, poliittisilla tai hallinnollisilla toimenpiteillä, muutoksilla, hankkeilla tai ohjelmilla on. Arviointitutkimus on tyypillisesti tutkimusaineistoon pohjaavan näytön kokoamista hyödynsaajien näkökulmasta, mutta myös monet muut näkökulmat voivat olla tärkeitä. Arviointitutkimukseen liittyy soveltavaan tutkimukseen olennaisesti kuuluva eettisen reflektoinnin vaatimus. Arviointitutkijan on tehtävä rajauksensa selvästi näkyväksi ja pidettävä silmällä tulostensa tulkitsemista ja hyödyntämistä siinä määrin kuin se on kulloinkin mahdollista. (Kallinen & Kinnunen 2022.)

Arviointikirjallisuudessa käytetään käsitteitä formatiivinen ja summatiivinen arviointi, jotka kuvaavat sitä, mihin arviointi kohdistuu (Suopajarvi 2013, 15). Formatiivinen arviointi arvioi prosesseja ja sen tarkoitus on kehittää niitä. Se etsii erilaisia kehittämisen kohteita ja haasteita sekä kerää tietoa hankkeen etenemisestä. Formatiiivisessa arvioinnissa on seuranta ja siinä käytettävät menetelmät ovat usein laadullisia, mutta myös numeerista seurantaa käytetään. (Fields 2013, 10.) Formatiivinen arviointi sopii tilanteisiin, joissa halutaan etsiä tietoa hankkeen aikana toiminnan kehittämiseksi sekä tuloksien ja tuotoksien eteenpäin viemiseksi (Vartiainen 2001, 11). Summatiivinen arviointi puolestaan arvioi erilaisia tuloksia ja vaikutuksia. Summatiivinen arviointi tehdään hankkeen loppuvaiheessa tai vasta jälkikäteen. Hankkeen toteutuksen vaikutukset dokumentoidaan ja niiden tuottamat tulokset analysoidaan. Summatiivista arviointia varten tietoa voidaan saada esimerkiksi seurannan tulosten, asiakirjojen tai haastattelujen avulla. (Fields 2013, 11)

Arviointitutkimuksessa määrällisen ja laadullisen tutkimuksen välistä eroa mietittäessä olennaisinta on, että arviointijohtopäätökset ovat määritetty loogisesti ja uskottavasti. Tämän vuoksi

niissä voidaan hyödyntää niin laadullisia kuin määrällisiäkin havaintoja. Laadullisessa arvioinnissa kysytään, millä tavalla palvelua on kehitetty, ketkä kehitystyöhön ovat osallistuneet ja mikä palveluissa on uutta. Laadullisessa arviointitutkimuksessa havaintoaineistona on mikä tahansa materiaali, joka avaa jotakin tärkeää puolta hankkeesta. Huomio kohdistuu hankkeen vaikutuksiin ja prosesseihin eli kehittämiseen. Arviointikriteerejä ei voida täysin päättää ennalta. Realistisessa laadullisessa arvioinnissa määritellään, mikä toimii kenelle ja missä kontekstissa. Sidosryhmillä on tässä roolinsa tutkijan rinnalla, sillä laadullinen arviointitutkimus on ensisijaisesti vuorovaikutteista toimintaa, joka lisää ymmärrystä hankkeesta. Merkitys perustuu uskottavaan näkemykseen ja yhteiseen keskusteluun, mutta täyttä yksimielisyyttä ei tavoitella. (Jokinen 2023 b.)

Arviointitutkimus voidaan hahmottaa normaalina tutkimusprosessina, jonka eri vaiheissa tehdään erilaisia valintoja esimerkiksi aineiston ja tutkimuksen tavoitteiden suhteen. Arviointinäkömyksen ja johtopäätösten muodostuminen tapahtuu laadullisen tutkimuksen spiraalina, jossa viitekehys rakentuu kirjallisuuteen ja empiirisiin havaintoihin perehtymisen rinnalla. Arviointitutkimuksessa kirjallisuudella tarkoitetaan paitsi tutkimuskirjallisuutta, myös esimerkiksi eritasoisia hallinnon asiakirjoja, strategioita ja aiempia selvityksiä, jotka vaikuttavat arviointiin olennaisesti. Siksi arviointiprosessi syntyy jatkuvien pienten arviointien ketjuna, joka lopulta laajentaa paitsi arviointitutkijan myös hankkeen toteuttajien ja sidosryhmien ymmärrystä hankkeesta. (Kallinen & Kinnunen 2022.)

3.3 Arviointi

Evaluaatio on perinteisesti arviointia ja seuranta, jolloin hankkeen toteutumista tarkastellaan tavoitteiden, tehokkuuden, vaikutusten ja projektin ohjaamisen näkökulmasta (Seppänen-Järvelä 1999, 90). Arvioinnilla tarkoitetaan siis tiedon tuottamista toiminnasta, siihen liittyvistä kehittämistarpeista sekä toiminnalla aikaansaaduista tuloksista ja vaikutuksista. Usein arvioidaan toiminnan onnistumista sekä aikaansaatuja tuloksia ja vaikutuksia suhteessa toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin. Kyse on hyvin arkisesta toiminnasta, jota teemme päivittäin. Aktiivinen ja tarkoituksenmukainen toiminnan kehittäminen vaatii onnistuakseen arviointitietoa. Arvioinnin tärkeimmät tehtävät ovat toiminnan kehittäminen, tilintekovastuullisuuden osoittaminen ja uuden tiedon tuottaminen. Arvioinnin kautta hanke tekee itsensä näkyväksi. Se saa tietoa toimintansa prosesseista ja tuloksista mutta myös sellaisistakin asioista, joita ei välttämättä edes ole tiedostettu. (Sivis 2022a.)

Arviointien tekemiseen ei ole mitään yhtä yhteisesti sovittua tapaa vaan jokainen projekti päättää parhaiten soveltuvasta arviointikäytännöstä. Hyvä arviointi on yksinkertaisimmillaan reflektiivinen tapa toimia, oppia ja kehittää. (Uusikylä 2014, 13-15.) Riitta Seppänen-Järvelä (1999, 90) mukaan sanoihin kehittää ja kehittäminen sisältyy myönteisiä miellelyhtymiä: niihin sisältyy ajatus muutoksesta nykytilasta kohti jotakin parempaa, kehittyneempää. Kehittämistyössä on pohjimmiltaan kyse sellaisten uskomusten luomisesta, jotka pystyvät jäsentämään ihmisten maailmaa myönteisellä tavalla. Kehittäminen vaatii asennetta: rohkeutta, kyseenalaistamista ja innostuneisuutta. Se edellyttää myös, että jokin tavoite on asetettu toiminnalle. Jotta kehittäminen on mahdollista, on oltava kykyä tunnistaa muutostarpeita. (Ekosysteemikoulu 2023.)

Kehittämistyölle on ominaista prosessimainen eteneminen. Kehittämistyössä prosessiarviointi tarkoittaa muutosprosessin tarkastelemista ja mahdollisuutta tuoda esille niiden keskeisimmät piirteet. Se tuo esille projektin tai hankkeen toteuttamisessa käytetyn toimintatavan, jolla päästään tarkastelemaan prosessin luonnetta. Milloin ja millaisia taitekohtia on ollut, kuinka ongelmatilanteita on ratkaistu ja millaisia uudistuksia tehty? Tämä perustuu tekijöiden itsearviointiin ja oppimiskokemusten peilaamiseen. Kehittämistyössä on ensisijaisen tärkeää oppia yhdessä ratkaisemaan ongelmia eikä välttämättä tavoitteena ole saada jonkin ongelma ratkaistuksi. Kehittämiseen sisältyy ajatus muutoksesta ja oppimisesta. Kun kehittäminen on ennen kaikkea oppimisen ja omaksumisen prosessi, arvioinnin tulisi suuntautua tarkastelemaan summatiivisen näkökulman rinnalla prosessimaista ihmisten väliseen vuorovaikutukseen perustuvaa toimintaa. (Seppänen-Järvelä 1999, 91-92.)

Prosessin arvioinnin merkitys on kaksisuuntainen. Prosessi-informaatio voi auttaa ymmärtämään vaikuttavuuden havaintoaineistoa ja näin tarjota aineksia toiminnan kehittämiseksi (Robon 2001, 99). Parhaimmillaan se tuottaakin hyödyllistä, etenemistä dokumentoiva materiaalia projektin loppuarviointia tai muuta kokoavaa arviointia varten. Toisaalta se toimii palautteen antajana prosessin aikana. Merkityksellisintä on se, kuinka hyvin projektin aikana kerättyä materiaalia voidaan hyödyntää hankkeen ohjaamisessa ja tavoitteiden täsmentämisessä. (Seppänen-Järvelä 1999, 92.)

Prosessien arviointi edellyttää yhteistoimintaa sidosryhmien kanssa. Laaja-alainen osallistuminen kasvattaa mahdollisuuksia selventää ja syventää tulkintoja ja monipuolistaa arviointia. (Anttila 2007, 46.) Prosessiarviointi voi suuntautua joko käsittelemään kehittämisinterventioi-

den vaikutuksia hankkeessa tai niiden toteuttamista. Haasteina voivat olla prosessin seuraaminen reaaliajassa ja mahdollisten ongelmatilanteiden tunnistaminen sekä paikantaminen. Prosessiarvioinnin ongelmana ja haasteena onkin pystyä paremmin sanottamaan kertynyt kokemuksellinen ja tiedollinen aineisto sekä siihen perustuvat havainnot ja löydökset. Oppimisen ja arvioinnin kannalta tärkeää on avoimuus, reflektiivisyys ja kyky uudistaa toimintaa tarvittaessa. (Seppänen-Järvelä 1999, 92.) Arvioinnissa muodostuu yhteinen, vuorovaikutuksellinen oppimisprosessi arvioijan ja muiden toimijoiden kesken (Rajavara 1999, 49).

Konstruktivistisessa arvioinnin lähestymistavassa todellisuus rakentuu sosiaalisesti ja se ymmärretään monikerroksisena, jatkuvassa liikkeessä olevana, johon ihmiset vaikuttavat eri tavoin ja, joka vaikuttaa ihmisiin. Konstruktivistiseen lähestymistapaan perustuvassa arvioinnissa tulokset ovat tilannesidonnaisia, joten toimintatapojen ja mallien siirtämistä ei pidetä mahdollisena. Samanlaisilla interventioilla saattaa olla hyvinkin erilaiset vaikutukset erilaisissa ympäristöissä ja eri ajan kohtina. Konstruktivistinen lähestymistapa perustuu ihmisten omaan osallistumiseen ja voimaantumiseen. Sekä arvioinnin että toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa ovat mukana ne osapuolet, joita koskevia asioita arvioitavassa toiminnassa tutkitaan ja kehitetään. Toiminta ja arviointi linkittyvätkin tiiviisti yhteen. Saavutettavien koulutuspolkujen edistämisen osalta arvioinnin käytännöissä tulee näkyä saavutettavuuden edistämisen toteutumista vahvistavia periaatteita, joita ovat esteettömyys, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Nämä periaatteet tulisi ottaa huomioon menetelmiä valitessa. Kun nämä periaatteet toteutuvat, ihmiset aktivoituvat, voimaantuvat. Voimaantuminen on prosessi, jossa ihmiset parantavat elämänsä hallintaa. Tiedonkeruu- ja analysointimenetelmien tulisi olla sellaisia, että ne edistävät eri toimijoiden yhdenvertaista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Vaikuttamis- ja siten kehittämismahdollisuuksia lisää dialogi. Sen avulla päästään yhteisymmärrykseen arvioitavista asioista. (Aalto-Kallio, Saikkonen & Koskinen-Ollonqvist 2009, 33.)

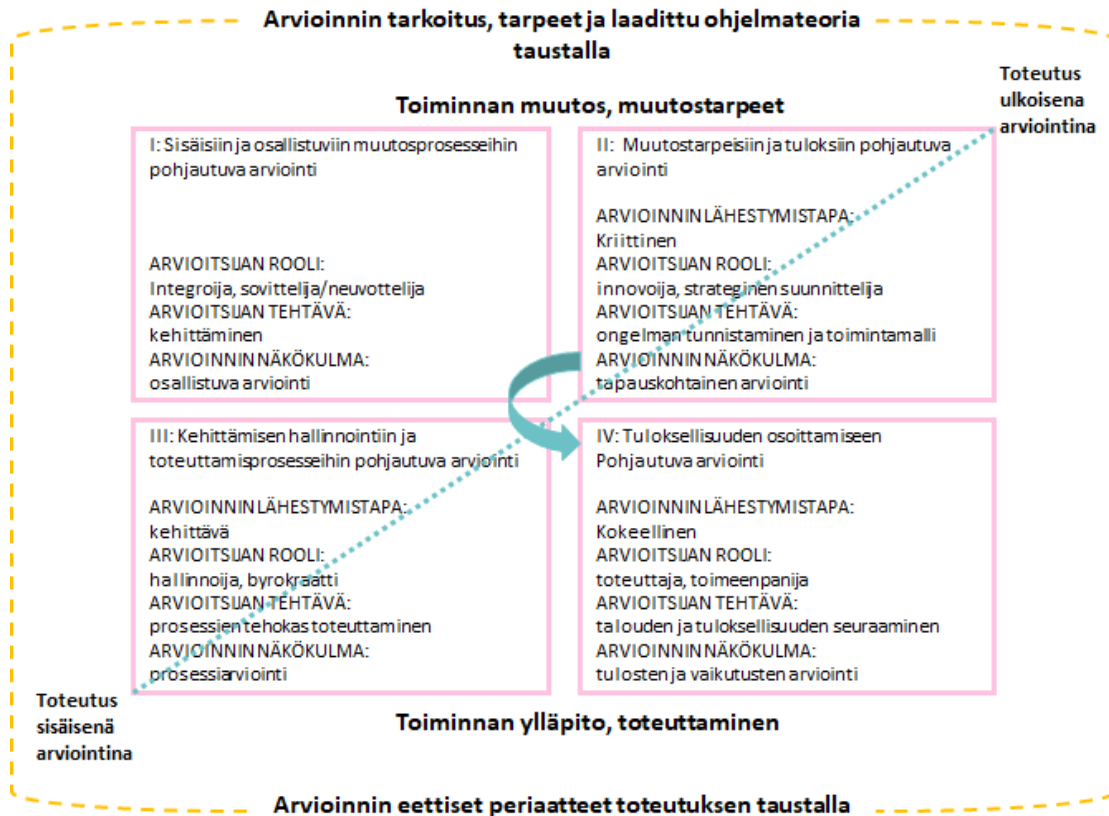
Dialogin pyrkimyksenä on tuottaa ymmärrystä toisten näkemyksistä ja luoda merkityksiä toiminnan kohteena oleville asioille (Holm, Poutanen & Ståhle 2018). Dialogia käyttämällä osallistava arviointi on myös oppimisen väline. Arvioinnissa ollaan kiinnostuneita kokemuksista ja ennakoituista ja ennakoimattomista mahdollisista vaikutuksista. Osallistava arviointi on parhaimmillaan arviointia, jossa ajatuksena on vahvistaa osallistujien vaikutusmahdollisuuksia ja ongelmanratkaisutaitoa suhteessa arvioitavaan kohteeseen ja lisätä yhteistä ymmärrystä. Tämä näkyy esimerkiksi erilaisista kehittymisen kahleista vapautumisena tai oman itsensä ja toisten uudelleen määrittämisenä ja ymmärtämisenä. Osallistamalla luodaan myös edellytyksiä hyvälle

tuloksille. Osallistavan arvioinnin tulosten osalta olisi tärkeää, että arviointiin osallistuvassa ryhmässä on sellaisia ihmisiä, jotka voivat vaikuttaa arvioinnin tuloksien pohjalta tehtävien uudistusten tai muiden toimien eteenpäin viemiseen. (Aalto-Kallio ym. 2009, 33-34.)

Arvioinnin käytäntöön kuuluvat tietyt roolit. Näitä perusrooleja ovat arvioinnin tekijä, tilaaja ja kohde. Arvioinnin tekijä viittaa toimijaan, joka käytännössä tekee arvioinnin. Arviointia voidaan tehdä itsearviointina, jolloin arviointi kohdistuu omaan toimintaan, organisaatioon, ohjelmaan tai hankkeeseen, tai ulkoisen arviointina. Arvioinnin tilaaja on arvioinnin toimeksiantaja. Arvioinnin kohde voi olla laajasti tai suppeasti määritelty ja rajattu. (Virtanen 2007, 25-26.) Arvioija on vastuussa arvioinnin sekä suunnittelusta että toteuttamisesta (Robson 2001, 33).

Arviointiaineistot ovat asianosaisilta kerättyjä haastattelu, kysely tai dokumenttiaineistoja tai olemassa olevia tilastollisia aineistoja. Arviointitehtävässä käytetään juuri sen kannalta merkittäviä arviointiaineistoja. Arviointiaineiston keräämisen strategia voi perustua määrälliseen, laadulliseen tai niitä yhdistävään arviointiaineistojen hankkimiseen. Erityyppisten aineistojen käyttö antaa arvioitavasta kohteesta monipuolisen kuvan, mutta vaatii arvioijalta kykyä hallita erilaisia aineistonkeruustrategioita. (Virtanen 2007, 156-157.)

Yksi tapa kuvata arvioitavaa kokonaisuutta ja osoittaa, miten erilaiset arvioinnin teoreettisella taustalla vaikuttavat ilmiöt suuntaavat arviointia käytännössä, on laatia arvioinnin kartta (kuviokuva 5). Arvioinnin kartassa teoria ja käytäntö ovat saman asian kaksi eri puolta ja muodostavat yhdessä kokonaisuuden. Tämä Albaekin nelikenttää muokkaamalla, soveltamalla ja täydentämällä on luotu arvioinnin teoreettiseksi kartaksi nimetty kokonaisuus, joka koostuu nelikentästä ja kolmesta nelikentän leikkaavasta janasta. Kartan ulkokehä, arvioinnin tarkoitus, tarve ja ohjelmateoria sekä arvioinnin etiikka, toimii kehyksenä niille valinnoille, joiden pohjalta arvioinnin kartalla suunnistetaan. Arvioinnin lähtökohtana on määritelty arvioinnin tarve ja tarkoitus sekä ohjelmateoria, joka ohjaa toiminnan ja arvioinnin suunnittelua ja toteutusta. Arvioinnin eettisiä pelisääntöjä on kunnioitettava. Keskeinen tekijä arvioinnin suunnittelussa on ohjelmateoria, joka auttaa hahmottamaan kokonaisuuksia ja tarkastelemaan asioita myös taustatekijäistä käsin. (Aalto-Kallio ym. 2009, 36.)

Kuvio 5: Arvioinnin teoreettinen viitekehys karttana (Aalto-Kallio ym. 2009, 37).

Tässä tutkimuksessa arvioinnissa keskitytään sisäisiin ja osallistuviin muutosprosesseihin pohjautuvaan sekä muutostarpeisiin ja tuloksiin ohjautuvaan arviointiin. Arvioitsijan rooli on kehittävä ja innostava. Näkökulma on osallistava ja tapauskohtainen arviointi, jossa prosessia ei arvioida eikä toiminnan tuloksia tai vaikutuksia arvioida muutoin kuin hankkeen osatoteuttajien ja kehittäjäkumppaneiden sisäisenä itsearviointina.

3.4 Ulkoinen ja sisäinen arviointi

Arviointia voidaan suorittaa ulkoisesti tai sisäisesti. Ulkoisen arvioinnin suorittaa yleensä tutkijakoulutuksen saanut henkilö tai ulkoinen yritys. Ulkoisen arvioinnin kannalta on keskeistä eri toimijoiden päämäärien arviointitehtävien ja odotusten sekä tarpeiden yhteensovittaminen. Ulkoinen arviointi toteutetaan soveltaen erilaisia tarkoituksen mukaisia tutkimusmenetelmiä käyttäen. Arvioinnin apuna käytetään perinteisiä määrällisiä ja laadullisia tutkimusmenetelmiä, mutta myös muita menetelmällisiä ratkaisuja kuten arviointiraateja, benchmarking- tai Delfoi-menetelmää. (Anttila 2007, 48-49.)

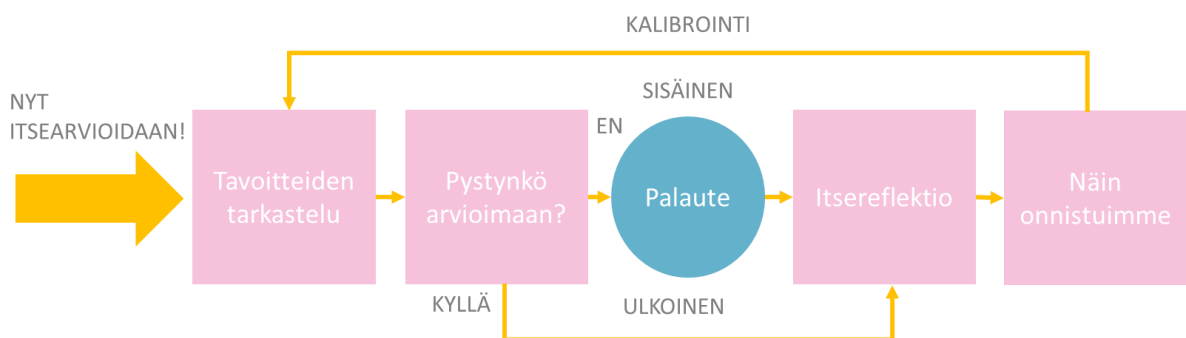
Hankkeen sisältäpäin tapahtuvaa arviointia sanotaan itsearviointiksi. Se on yhteisöllisille kehittäväälle toiminnalle luontevin arvioinnin muoto. (Anttila 2007, 49.) Itsearviointi on yksiker-
taisimmillaan sitä, että yksilö tai ryhmä tarkastelee ja pohdiskelee kriittisesti omaa toimintaansa
ja käyttää arvioinnista saatavaa tietoa oppimiseen, toimintansa kehittämiseen ja uusia kokeiluja
varten. Itsearviointi antaa mahdollisuuden tarkastella hanketta sen eri vaiheissa ja ennakoida
muutostarpeita ajoissa (Sosiaalitaito 2007). Toiminnan itsearvioinnilla on mahdollista tuottaa
palautetietoa, jota voidaan käyttää kehittämisprosessin ohjaamisessa haluttuun suuntaan (Sep-
pänen-Järvelä 1999, 93).

Kuten muunkin arviointitoiminnan, itsearvioinnin tulisi perustua aitoon tietoon: asiakirjoihin,
haastatteluihin, kyselyihin jne. Käytännössä kuitenkin keskeinen osa arvioinnista sujuu kriitti-
sen itsereflektion kautta. Itsearvioinnin ei ole tarkoitus olla vaikeaa tai erityisen työlästä, vaan
periaatteessa sitä voi tehdä paljolti pohdiskelun ja keskustelujen avulla. Kuitenkin mitä vaati-
vammasta arvioinnista on kyse, sitä enemmän itsearvioinnin taustalle tulee esittää faktoihin
perustuvaa näyttöä. Esimerkiksi ison ja laajan hankkeen arviointi on vaativaa. On kuitenkin
syytä muistaa, että arvioinnin tarkoitus ja tiedon intressi määrittävät sen, miten laajasti itsear-
viointia tehdään. (Sivis 2022b.)

Itsearvioinnin keskeisin tehtävä on varmistaa, että kehittämistyössä toteutetaan sille asetettuja
tavoitteita. Itsearvioinnin tarkoitus on saada kaikkien osallisten tieto, kokemukset ja näkemyk-
set yhteiseen käyttöön. (Sosiaalitaito 2007.) Faktojen mukaan tuominen parantaa itsearvioinnin
luotettavuutta. Toisaalta on muistettava, että kaikki arviointi sisältää aina tulkintaa myös silloin,
kun toteuttaja on ulkopuolinen. Tulokset heijastavat aina tekijän arvoja, asenteita ja ymmärrystä
asiasta. Keskeistä itsearvioinnissa on kyky itsekriittisyyteen, mutta samalla avoimuus ja posi-
tiivisuus: miten kehittämistä vaativat asiat saadaan käännettyä vahvuuksiksi?

On hyvä muistaa, että kriittisyys ei ole arvostelua. (Sivis 2022b.) Kehittämishankkeissa kyky
reflektoida sekä omaa että muiden työtä on ensisijaisen tärkeää. Reflektio tarkoittaa sellaista
mielen toimintaa, jossa katsotaan omia ajatuksia, pohditaan tekoja ja niiden seurauksia ja myös
perustellaan omia tekemisiä. Sana reflektio tarkoittaaakin ihmisen ajattelua itsekseen, asioiden
peilaamista aikaisempaan kokemusmaailmaan. Se on aktiivista sisäistä tutkiskelua ja pohdin-
taa. (Anttila 2007, 56-57.) Itsereflektio vaatii kohtaamaan oman tavan toimia ja sen seuraukset.
Se vaatii rohkeutta ja keskeneräisyyden sallimista.

Itsearvioinnin voidaan ajatella koostuvan viidestä vaiheesta, joista muodostuu kehämäinen prosessi (kuvio 6). Prosessi alkaa tavoitteiden asettelusta, sillä itsearvioinnin taustalle tarvitaan aina konkreettiset toiminnan tavoitteet. Kun tiedetään asetetut tavoitteet, pohditaan, onko tarjolla tarvittava määrä tietoa itsearvioinnin tekemiseksi. Mikäli ennalta määriteltyjen kriteerien valossa ei ole riittävästi tietoa saatavilla itsearvioinnin tekemiseksi, on pyydettävä palautetta. Ulkoinen palaute voi olla suullista tai kirjallista. Saadun palautteen pohjalta pystytään itse-reflektioimaan eli tarkastelemaan aidosti omaa toimintaa. Itsearviointi päättyy lopputulokseen siitä, onko toiminnassa onnistuttu. Tähän vaikuttaa lopullisen tuloksen heijastaminen eli kalibrointi alkuperäisiin tavoitteisiin. (Nieminen 2019, 169-170.)

Kuvio 6: Itsereflektioinnin syklinen kehä mukaellen Niemistä (2019, 171).

Reflektio, kokemus, tunteet ja faktat ovat vahvasti kietoutuneet yhteen. Reflektio on keskeistä sekä käytännön tekijän kyvyille saattaa hanke päätökseen kuin käytännön osaamisen kehittymiselle. Reflektion avulla voidaan käsitellä odottamattomia mekanisme ja, siksi syntynyt palaute on syytä tallentaa ja raportoida tarkasti. Reflektion avulla saadaan näkyviin myös sitä hiljaista tietoa, joka muuten voi jäädä kokonaan tavoittamatta ja sanoittamatta. (Anttila 2007, 58.)

Itsereflektioinnin avulla voidaan tuoda näkyväksi laaja-alaista osaamista. Tapoja toteuttaa itsearviointia on lukuisia ja ne palvelevat erilaisia tarkoituksia. Menetelmiin voi liittyä erilaisia käsityksiä ja merkityksiä. Vallitseva ja valittu arviointikulttuuri määrittää paljon. Hyvä tapa tarkastella arviointikulttuurin rajoja on pohtia, millainen itsearviointi sopisi tiettyyn kulttuuriin. (Nieminen 2019, 180-181.) Yhteisöllinen reflektointi ryhmän tai muun yhteisön kanssa on toimintapohjaista ja edellyttää sosiaalista kanssakäymistä. Yhteisölliselle reflektiolle luonteenomaista on, että se pystyy muokkaamaan yhteisöä kommunikoinnin, valintapäätösten ja sosiaalisen elämään osallistumisen avulla. (Anttila 2007, 58-59.)

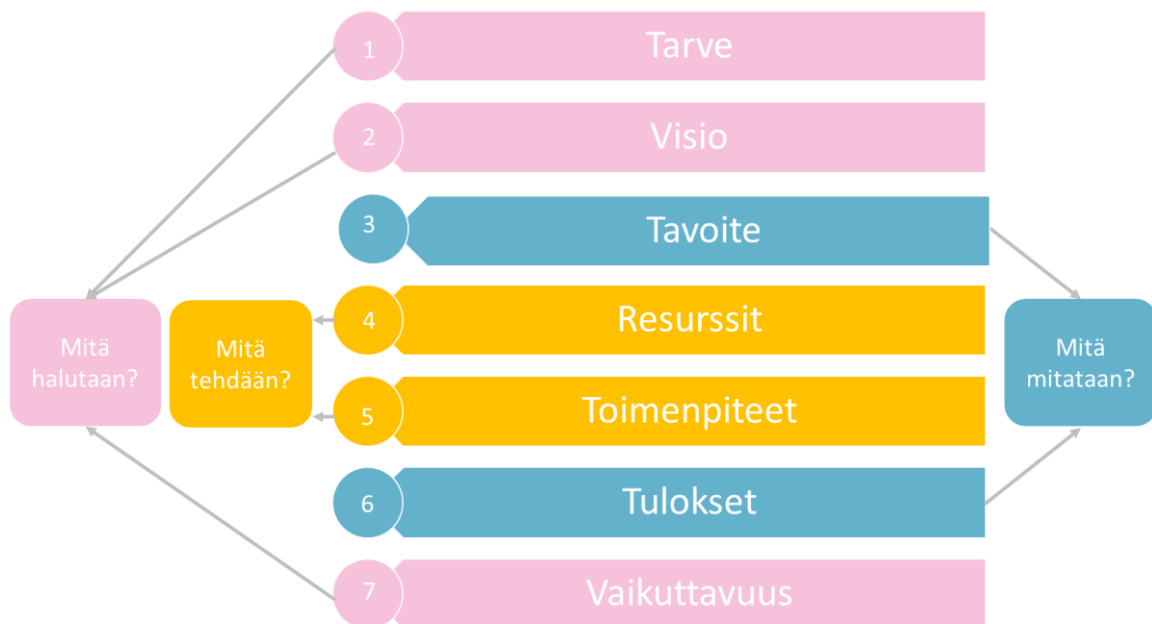
Monitahoarviointi on laajennettu, ulkoisen ja sisäisen arvioinnin välille asettava arviointimenetely. Se toimii näkökulmien yhdistäjänä ja arvioijana. Monitahoarviointi kiinnittää arviointiprosessiin tarkoituksenmukaisimmat ryhmät ja tekee arvioinnista osallistavaa arviointia. Näiden avainryhmien rooli on arviointiprosessissa tärkeä, mutta menetelmä ottaa kantaa myös arviointikohteen ja ympäristön vuorovaikutukseen sekä kerättävän informaation luonteeseen, avainryhmien osallistumiseen, kriteerien muodostamiseen sekä tulosten analyysiin. Monitahoarvioinnissa panostetaan arvioitavan kohteen ja sen taustojen mahdollisimman laajaan tuntemukseen. Keskeisenä ajatuksena on, että totuudenmukainen ja luotettava arviointitieto syntyy vain arviointikohteen laajan ja monipuolisen ymmärtämisen kautta. (Lappalainen & Hakulinen 2020, 216.) Monitahoarvioinnissa otetaan laajasti huomioon erilaisia näkemyksiä, kannanottoja ja arviointilausuntoja. Arvioinnissa painotetaan avainryhmien välistä vuorovaikutusta ja sitä, että kaikkien ääni tulee kuuluville. Monitahoarvioinnissa käytetään yleensä useita eri menetelmiä yhtä aikaa. Monitahoisuus syntyy siitä, että näkemykset sovitetaan yhteen tarkoituksena saavuttaa yksimielisyys, johon kaikki voivat sitoutua. (Anttila 2007, 50-51.)

Kehittämishankkeen arviointitapahtumassa osallistujat ottavat kantaa, keskustelevat, pohtivat ja tutkivat käytännössä erilaisien vaiheiden onnistumista ja tavoitteiden toteutumista. Reflektoinnissa tuodaan esiin mielipiteet ja erilaiset väittämät ryhmän kriittiseenkin tarkasteluun. Reflektio palauttaa toiminnan tavoitteet ja tarkoituksen osallistujien mieleen olemalla samalla aktiivinen osa tutkimusta. Se on arviointiprosessi, jossa pohditaan toiminnan merkitystä ja arvioidaan tuloksia. Tämä antaa myös osallistujille mahdollisuuden kehittää ajatteluaan ja oppia uutta. Arviointivaihe toimii myös seuraavan vaiheen suunnittelun pohjana ja ohjaa toimintaa eteenpäin. (Anttila 2007, 59-60.)

Korkeakoski (2017,69) toteaa, että arvioinnin tarkoituksena on kyse päämäärästä tai lopputuloksesta, johon tekeminen tähtää. Tarkoituksesta puhutaan myös aikeena tai suunnitelmana, jossa lopullinen työn tulos pelkistettynä korostuu tai/ja tavoitteena ja päämääränä. Arvioinnin sekä tavoitteellisen ja tuloksellisen toiminnan perustana ovatkin määritellyt tavoitteet, vaikutavuusketju ja tarkoituksen mukaiset mittarit. Hyvä tavoite on konkreettinen ja sen saavuttaminen on mahdollista määrätyn aikataulun puitteissa suunniteltujen toimenpiteiden avulla. Tavoite kuvaa sitä tilaa tai muutosta, joka halutaan saavuttaa toiminnan avulla. Tavoite ei ole itse toimintaa. Tulos on toiminnalla aikaansaatu muutos tai asiointi. Tulokset kuvaavat sitä, miten arvioitavan kohteen toiminta, osaaminen ja kyvykkyys sekä mahdollisuudet, tilanne tai hyvinvointi muuttuvat. Tuloksia peilataan aina asetettuihin tavoitteisiin. Toiminnalla voi saavuttaa

tiettyjä vaikutuksia, varsinkin kun muutokset ovat pysyviä ja heijastuvat laajemmin yhteisöön ja yhteiskuntaan. (Artsi 2022.)

Yksi kehittävän arvioinnin menetelmä vaikutusten osoittamiseen ja vaikuttavuuden arviointiin on vaikuttavuusketju eli tavoitteet-panokset-tuotokset-tulokset-vaikutukset –ketju (kuvio 7). Siinä tarve ja visio määrittävät, mitä halutaan kehittää ja, millaisia vaikutuksia toiminnalla on. Tavoitteen perusteella asetetaan mitattavat tavoitteet, joita voidaan tarkastella tuloksina. Resurssit ja toimenpiteet mahdollistavat toiminnan ja kertovat, mitä ja miten toimintaa kehitetään. Etenkin kustannusvaikuttavuuden näkökulmasta on mielekästä tarkastella panosten ja tuotosten tai tulosten suhdetta (Robson 2001, 77–78).

Kuvio 7: Vaikuttavuusketjun kuvaus (Hyvä mitta 2018).

Vaikutusten arviointi on yleensä kvantitatiivista, sillä monet tutkijat pitävät kaikkein hyväksyttävimpänä numeerisessa muodossa olevan vaikutuksen todentamista. (Robson 2001, 86.) Vaikutuksia on kuitenkin monenlaisia yksilö- sekä laajemmin yhteiskunnan tasolla. Vaikutukset voivat kohdentua myös erilaisiin ilmiöihin kuten syrjäytymisen ehkäisyyn. Hanketoimijoiden on syytä pohtia sitä, minkä tasoisiin ja tyyppisiin tuloksiin ja vaikutuksiin toiminnalla pyritään. Mitä tarkemmin ja konkreettisemmin oletetut ja odotetut tulokset on määritelty, sitä helpompaa on niiden saavuttaminen ja osoittaminen. (Artsi 2022.)

Robson (2001, 87) tuo esille tavoitteiden asetannassa esille vaikutusten epäselvän luonteen. Monet arvioinnit saattavat osoittaa tuloksia, joiden mukaan näyttäisi sille, ettei interventioilla

ole ollut juurikaan vaikutuksia siihen osallistuneille tai kehittämisen kohteena olleelle asialle. Usein kehittämishankkeet, toimintaohjelmat, palvelut tai interventiot ovat monitahoisia asioita, jotka ovat tekemisissä vaikeiden ja joskus jopa vaikeasti käsiteltävien ongelmien kanssa. Ihmiset itsessään ovat monimutkaisia ja asiayhteydet, joihin heille tarkoitetut palvelut on istutettu, vaihtelevat laajasti, mikä voi vaikuttaa tuloksiin. Toiminnalle asetetut mittarit ovat kuitenkin tärkeitä. Lähtökohtana on, että arvioinnin tekijä valitsee arviointiaineistot ensisijaisesti arviointitehtävän mukaan (Virtanen 2007, 156). Mittareiden avulla seurataan toiminnan tavoitteiden toteutumista ja todennetaan toiminnassa aikaansaatuja tuloksia. Mittarit auttavat osoittamaan, millainen muutos kohderyhmässä on tapahtunut, ja miten laajasta tai syvästä muutoksesta on kyse. Mittareiden asettaminen alkaa tavoitteiden kuvaamisesta. Toiminnalle sopivat mittarit määritellään sen pohjalta, millaisia tavoitteita toiminnalle on asetettu, mitä tuloksia toiminnalla tavoitellaan, ja mitä tiedontarpeita hankkeella on. Jotta tavoitteet olisivat mitattavia, tulee niiden olla selkeästi ja konkreettisesti kuvattu ja niiden tulee kuvata sitä muutosta, jota kohderyhmässä tavoitellaan. (Artsi 2022.)

Arviointiaineiston keräämisen strategia voi perustua määrälliseen, laadulliseen tai niitä yhdistävien arviointiaineistojen hankkimiseen (Virtanen 2007, 156). Arviointitiedon keräämiseen voidaan käyttää useita eri menetelmiä. Toiminnan määrää kuvaavien tietojen, kuten osallistujien määrä, avulla saadaan kuva toiminnan laajuudesta. Vaikka tämä on hyvä perusta arvioinnille, vähintään yhtä tärkeää on laadullinen seurantatieto. Sen avulla saadaan näkyviin toiminnan tuloksellisuus: mitä hyötyä toiminnasta on osallistujille. Toiminnan kannalta oleellisten määrällisten indikaattorien kerääminen on tärkeää toiminnan laajuuden seurannan kannalta. Kun päätetään mitä tunnuslukuja seurataan, on otettava huomioon myös, mitä mahdollinen arvioinnin tilaaja haluaa tietää. (Artsi 2022.)

Kun arvioinnissa hyödynnetään laadullista tutkimusmetodiikkaa, arviointikysymykset muotoillaan niin, että ne täsmentyvät arviointiprosessin kuluessa (Virtanen 2001, 157). Kysely on perinteinen tiedonhankintamenetelmä. Kysely voidaan toteuttaa paperisena tai sähköisenä lomakekyselynä. Robson (2001, 126) nimeää kolme lähestymistapaa arviointiaineiston keräämiseen: 1) havainnoidaan, mitä tapahtuu, 2) keskustellaan niiden henkilöiden kanssa, jotka ovat mukana toiminnassa tai joilla on muutoin näkemyksiä tai mielipiteitä asiasta ja 3) hankitaan käyttöön asiakirjoja, kuten kokouspöytäkirjoja, ohjelmakuvauksia jne. Palautetta voidaan kerätä toimintaan muutenkin kuuluvissa palavereissa ja kokouksissa, joissa usein keskustellaan toiminnan

onnistumisista sekä mahdollisista kehittämiskohteista. Myös työpäiväkirjan pitäminen keskeisten havaintojen ja kehittämisideoiden säännöllisenä kirjaamisena on mahdollisuus kerätä arviointitietoa. (Artsi 2022.)

Tiedonkeruussa on huomioitava vastaajien hyvä ohjeistus. On kerrottava miksi ja mihin tarkoitukseen tietoa kerätään ja painotettava vastaamisen vapaaehtoisuutta ja luottamuksellisuutta. Korkeakoski (2017, 81-83) toteaa arvioinnin kohteena olemisesta, että on merkitystä sillä, millä edellytyksillä arvioinnin kohteena oleva suostuu aidosti yhteistyöhön arvioivan tahon kanssa. Arvioitavat voivat jättää vastamatta johonkin kyselyyn tai joihinkin kysymyksiin. Vastauksia saatetaan kaunistella, mikäli arvioinnin informantti kokee olevansa arvioinnin tilasta välillisesti vastuullinen. Arvioinnin kohteena olemisen subjektiivisen tunnekokemuksen mahdollisia haittoja voidaan välttää, kun työ tehdään kumppanuudessa, jolloin yhteisen edun nimissä edistetään kehittämistä. Tällöin ulkopuolisen ja itsearvioinnin rajaa ei kokea juurikaan isoksi eikä arviointi-interventiota uhkaavana. Kehitettäessä arvioinnin kumppanuus on mukana koko prosessin ajan. Arvioitavana oleminen voi parhaimmillaan olla voimaannuttava kokemus, jossa jokainen asianomainen kokee toiminnan oikeudenmukaiseksi, luottamukselliseksi sekä omaa ja yhteistä etua palvelevaksi.

Tässä opinnäytetyössä itsearvioinnilla tarkoitetaan opinnäytetyön tekijän omana toimintanaan toteuttamaa arviointia, jonka avulla saadaan selville hankkeen näkemykset esimerkiksi hankkeeseen liittyvistä kehittämistarpeista, tärkeinä pidetyistä asioista, toiminnan vahvuuksista sekä aikaan saaduista tuloksista ja tuotoksista. Tässä arviointitutkimuksessa yhdistetään sekä arviointia että tutkimusta. Työssä yhdistyvät arvioinnin arvon määrittäminen ja tutkimuksen tuoma asioiden kuvaaminen, selittäminen ja ymmärtäminen. Arvioinnin tarkoitus, tarpeet ja eettiset periaatteet määrittävät arvioinnin lähestymistavan.

Luomanen ja Nikander (2017, 287-289) toteavat, että tutkimuksessa tulee myös huomioida kohderyhmän vaikutus valittavaan lähestymistapaan ja käytettäviin menetelmiin. Aihepiiri voi olla sensitiivinen silloin, kun arviointitutkimus 1) menee yksityisen alueelle tai koskee henkilökohtaista kokemusta, 2) käsittelee poikkeavuutta ja siihen liittyvää sosiaalista kontrollia, 3) kohdistuu valtaapitävien etuuksiin tai erilaisiin alistamisen käytäntöihin ja/tai 4) liittyy ihmisten varjeleemiin tai pyhinä pitämiin teemoihin. Haavoittuvuuden huomioiminen osana tutkimusta onkin olennainen osa tutkijan ammattitaitoa. Monet sensitiivisistä aihepiireistä saattavat vaatia erityisosaamista, innovatiivisia ratkaisuja ja hyvää ennakkosuunnittelua. Kohtaaminen,

kuuntelu ja turvallisen ympäristön luominen ovat tässä keskeisiä elementtejä. (Luomanen & Nikander 2017, 291, 293.)

Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia (ESR) -hankkeen tavoitteena on edistää koulutuksellista tasa-arvoa sekä digitaalisten ohjaus- ja oppimisympäristöjen saavutettavuutta. Hankkeessa kehitetään yhdessä kohderyhmiemme kanssa erilaisia tuen tarpeita monikanavaisen digitaaliseen ohjausympäristöön. Hankkeeseen osallistuvana kohderyhmänä ovat itse opiskelussaan esteitä tai saavutettavuuden haasteita kokeneet 18 vuotta täyttäneet henkilöt. (Saako oppia -hanke.) Arviointitutkimus tuo esille kohderyhmän kokemuksellisuutta enemmän kuin painottaa tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden mahdollisia haavoittuvuuksia osatoittajien ja kehittäjäkumppaneiden tiedon tuotannon kautta.

Arviointitutkimuksessa käytetään sekä formatiivista että summatiivistä arviointia. Formattiivisen arvioinnin avulla voidaan tukea toimintaa kehittävällä otteella hankkeen toteutuksen aikana. Formattiivisen arvioinnin avulla pyritään löytämään toiminnan vahvuuksia, parantamisalueita ja kehittämiskohteita. Summatiivinen arviointi painottuu puolestaan tilintekovastuullisuuteen eli siihen, miten toiminnan tavoitteet on saavutettu. (Virtanen 2007, 93.) Seuraavassa kappaleessa kuvaan Saako oppia –hankkeen arviointitutkimuksen prosessin ja arviointiprosessissa käytetyt menetelmät.

4 ARVIOINNIN TOTEUTUS

Tämä työ on toteutettu soveltavana laadullisena arviointitutkimuksena ajalla 2022-2023. Osi-
ossa tarkastellaan arviointitutkimuksessa hyödynnettyjä tutkimusmenetelmiä ja toteutunutta
tutkimusprosessia. Tämä kehittämistyö on monimenetelmällisiä piirteitä omaava arviointitut-
kimus, jonka sisällössä painotetaan arviointipajoissa kerättyä laadullista aineistoa. Arviointitut-
kimuksessa arvioidaan Saako oppia -hankkeen tuottamia vaikutuksia ja kehittämistarpeita. Ar-
viointitietoa tuottivat hankkeessa mukana olleet osatoteuttajat ja kehittämiskumppanit. Tutki-
muksen tavoitteena oli arvioida toiminnan koettuja vaikutuksia suhteessa hankkeelle asetettui-
hin tavoitteisiin sekä tuottaa kehittäväää tietoa hankkeelle. Tutkimusmenetelmänä käytettiin ar-
viointityöpajoja, joihin osallistui hankkeessa työskenteleviä ammattihenkilöitä. Aineisto analy-
soitiin teemoittelun avulla pedagogisen savutettavuuden ja sähköisten palveluiden käyttöä tu-
kevien tekijöitä viitekehyksessä suhteessa hankkeelle asetettuihin tavoitteisiin. Teemoiksi hah-
motettiin sellaisia aiheita, jotka toistuivat arvioinnin aineistossa jossain muodossa (Koppa
2023).

4.1 Arvioinnin lähtökohta ja kysymykset

Koska tarkoituksena on hankkia uutta tietoa, olemassa olevat teoriat eivät usein ohjaa laadul-
listen menetelmien suunnittelua samalla tavalla kuin määrällisten menetelmien suunnittelua
(Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2021, 105). Tämän työn tavoitteena hankkeen viitekehyksessä
arvioida Saako oppia –hankkeeseen osallistuvilla tahoilla suunnattujen kyselyn ja arviointityö-
pajojen kautta, kuinka hanke on kussakin arvioinnin mittaushetkellä saavuttanut sille asetetut
tavoitteet saavutettavampien koulutuspolkujen luomisessa.

Kehittämistyön tutkimusongelma esitetään kolmen arviointikysymyksen avulla:

1. Millaisilla arviointimenetelmillä hankkeen viitekehyksessä osallisuutta ja saavutetta-
vuutta voidaan tutkia?
2. Mitkä tekijät edistävät osallisuutta digitaalisissa ympäristöissä?
3. Hankkeen onnistuminen pedagogisen saavutettavuuden osalta?

Arviointiasetelma vastaa kysymyksen, kuinka arviointitehtävä ratkaistaan. Arvioinnin tekijä
päättää, millaisia arviointikysymyksiä hän pyrkii ratkaisemaan, kenellä on arviointia varten
olennaisimmat mielipiteet, millaista aineistoa kerätään, millaisia arviointikäsitteitä käytetään ja

mikä on arvioinnin tekijän oma rooli arviointiprosessissa. Arviointiasetelmassa on siis kyse siitä, osataanko kysyä oikeat kysymykset ja löytää niihin arvioinnin kannalta olennaisimmat vastaukset. (Virtanen 2007, 113.) Oleellinen kysymys onkin, minkä arvioiminen vie toimintaa tai hanketta eteenpäin (Ray, 4). Arviointiasetelman luomisessa tulee ottaa huomioon arvioinnin tarkoitus, arvioinnin kohde ja arviointikysymykset. (Virtanen 2007, 114.) Saako oppia –hankkeen tavoitteena on edistää koulutuksellista tasa-arvoa ja digitaalisten ohjaus- ja oppimisympäristöjen saavutettavuutta. Arvioinnin kohteena on hankkeen saavutettavuuden edistäminen pedagogisessa viitekehyksessä sähköisien palveluiden käytettävyyden parantamiseksi. (Valo valmennus yhdistys 2023.)

Arviointitutkimuksen tiedonkeruumenetelmäksi valikoitui arviointityöpajatyöskentely, arviointiverstaat, niiden tarjoaman joustavuuden ja vuorovaikutteisuuden vuoksi. Arviointityöpajoissa tietoa tuottavat Saako oppia -hankkeessa mukana olevat osatoteuttajat ja kehittämiskumppanit. Arvioinnin tuloksia hyödynnettiin hankkeen aikana kehittämistyössä ja raportoinnissa ohjausryhmälle. Hankkeeseen osallistuneet kanssakehittäjät, hankkeen yhteistyökumppanit sekä muut opetus- ja ohjaustoiminnot, jotka pyrkivät omalla toiminnallaan edistämään saavutettavampia koulutuspolkuja, hyötyvät arvioinnista. Arvioinnissa saatuja tuloksia verrataan hankkeen alkuperäisiin määriteltyihin tavoitteisiin, jotka toimivat tämän arviointitutkimuksen arviointimittaristona. Tulosten avulla muodostetaan arvio kulloisenkin hankkeen vaiheen vaikutuksista ja vaikuttavuudesta pedagogisen saavutettavuuden ja sähköisten palveluiden käytettävyyden viitekehyksessä. Arvioinnin tarkoitus on tuottaa tietoa hankkeelle ja, antaa myös hankkeessa mukana olleille henkilöille paikka ja aika hankkeen suunnan ja toiminnan kehittämiseen. Käyttötapa on yleisesti tunnustettu ja hyödynnetty arvioinnin yhteydessä. Tässä arviointitutkimuksessa ote on työpajoihin osallistuvien ryhmien osallisuutta korostava, mutta arvioinnin tavoitteet ja kriteerit eivät ole sidosryhmien itsensä muodostamia. (Stakes 2001, 11, 29-30).

Arviointikriteerejä voidaan asettaa useista eri näkökulmista. Niitä ovat esimerkiksi arvioitavan kohteen viralliset tavoitteet, tarpeet, toiminnallisuuden ja käyttökelpoisuuden kriteerit, asiantuntijoiden näkemykset ja eri osapuolten arvot. (Stakes 2001, 9.) Saako oppia –hankkeessa on laadittu arviointisuunnitelma, jossa hankkeen arviointi on jaettu kolmeen osaan: hankkeen tavoitteiden arviointi, yksilötavoitteiden arviointi (digitaidot ja opiskeluvälmiudet, minä pystyvyys) sekä prosessin etenemisen arviointi seuraavalla sivulla olevan arviointikehikon hahmotelman mukaisesti (kuvio 8).

1) Ohjausympäristö ja ohjauksen työkalut ”digitaalinen, yksilöllisiä koulutuspolkua tukeva, saavutettava ja vuorovaikutteinen”

- Erilaiset tarpeet tunnustava tuki ja ohjaus koulutuspolun eri vaiheissa
- Osaamismerkkit, opinnollistaminen, työelämäympäristöt
- Rinnalla kulkeva ohjaus (Valo)
- Saavutettavuus (digitaalisten oppimis- ja ohjausympäristöjen saavutettavuus)
- Turvalliseksi koettu tila

**1) Saavutettavuus / ”kaikille”
Esimerkkiosa-alueita (joista voidaan muodostaa väittämiä)**

- Avoin ilmapiiri
- Tervetullut olo
- Verkostoympäristön tekninen saavutettavuus
- Toiminnan sisällön ymmärrettävyys
- Ohjeiden ja materiaalien selkeys
- Viestinnän ymmärrettävyys
- Lisäksi design for all-testi itsearviointiin?

2) Digitaidot ja opiskelunvalmiudet

Esimerkkiväittämiä:

- Opin itselleni tärkeitä digitaitoja
- Opin digitaitoja, jotka auttavat minua arjessa/opinnoissa/työssä
- Opin käyttämään digisovelluksia paremmin (työkaluja, ympäristöjä?)
- Uskalsin yrittää ja harjoitella digiasioita?

2) Minäpystyvyys

Esimerkkiväittämiä

- Luotan omiin taitoihini selvitä digitalisessa ympäristössä (enemmän kuin ennen?)
- Sain ohjaajalta positiivista palautetta
- Sain vertaistukea muilta osallistujilta
- Itseluottamukseni lisääntyi
- Koin onnistumisen hetkiä

**1) ja 3) Yhteiskehittäminen ja palvelumuotoilu osana toimintatutkimuksellista prosessia
Osallisuuden palaset osio 2, esimerkiksi:**

- Onko osallistujien tarpeita selvittäessä kuultu osallistujia itseään? Miten?
- Muotoillaanko palvelua yhdessä asiakkaiden kanssa palvelumuotoilun tai muun tuotekehityksen työkalun avulla? Mitä teette käytännössä?
- Annetaanko osallistujille erilaisia tilaisuuksia toteuttaa itseään tai ilmaista ajatuksiaan tai mielipiteitään?
- Keksitäänkö keinoja, joilla osallistujat voivat vaikuttaa itselleen tärkeisiin saavutettavuuskysymyksiin? Mitä nämä keinot ovat?
- Toteuttavatko osallistujat yksin tai yhdessä vertaisten ja ammattilaisten kanssa isompia tai pienempiä projekteja/kokeiluja, joilla osallistujat saavat tärkeiksi kokemilleen asioille näkyvyyttä?
- Millä tavalla yhteis- tai palvelukehittämiseen osallistuvat voivat seurata työnsä vaikuttavuutta?
- Kerätäänkö yhteiskehittämisen ja pilotointien myötä kertyneitä kokemuksia, tietoa ja materiaaleja talteen siten, että ne palvelevat hankkeen tavoitteita ja lopputuotosta?

Kuvio 8: Saako oppia -hankkeen arviointikehikon hahmotelma (Saako oppia -hanke 2022).

Hankkeen tulosten arviointi kiinnittyy edellisiin 1. ja 2. osa-alueeseen jättämällä pois prosessiarvioinnin, jota tämä arviointitutkimus ei käsittele. Hankkeen tavoitteet ovat sen arviointisuunnitelmassa kuuteen (6) ei-määrälliseen kohtaan:

1. Parantaa kohderyhmään kuuluvien digitaalisia taitoja, kykyä hyödyntää digitaalisia palveluita ja vahvistaa yleisiä opiskelunvalmiuksia myös korkeakoulutasoisiiin opintoihin.
2. Tunnistaa paremmin erityisen tuen piiriin ja aliedustettujen ryhmiin kuuluvien henkilöiden tuen ja ohjauksen tarpeita ennen korkeakouluopintoja.
3. Luoda jokaisen kumppanuusorganisaation tarpeisiin digitaalinen, yksilöllisiä koulutuspolkua tukeva, saavutettava ja vuorovaikutteinen ohjausympäristö hyödyntäen kaikkien kumppaneiden asiantuntemusta, osaamista ja kokemusta.
4. Rakentaa ohjausympäristö periaatteella ‘suunnittele kaikille’. Ympäristön tulee olla saavutettava niin teknisesti kuin kognitiivisesti. Hankkeessa toteutetaan 10 erilaista ohjauspilottia hankekumppaneiden erilaisissa toimintaympäristöissä. Niissä hyödynnetään ja testataan erilaisia tuen ja ohjauksen työkaluja sekä hankkeen käytössä olevaa ohjausympäristöä ja vahvistetaan osallistujien opiskelunvalmiuksia ja pärjäämistä tulevaisuuden opinnoissa.
5. Oppia saavutettavan digitaalisen ohjausympäristön reunaehdoista sekä ottaa käyttöön ja edelleen kehittää hankeaikana Humakissa ja hankekumppaneiden ohjaustoiminnassa. Hankkeessa kehitettävien palvelujen pilotointi tuottaa tietoa digitaalisten oppimisympäristöjen ja ohjauspalveluiden kehittämiseen jatkossa. Prosessin aikana hankittua digitaalisten ohjausympäristöjen osaamista levitetään myös muille toimijoille
6. Tuottaa kehittämishankkeen kokeilujen kautta tietoa ja materiaaleja digitaalisten oppimisympäristöjen ja ohjauspalveluiden kehittämistarpeista erityisesti huomioiden erityisen tuen piiriin ja aliedustettujen ryhmiin kuuluvat henkilöt.

Arvioinnissa keskeistä on arviointikriteerin ja mittareiden muodostaminen, mittaaminen ja tietoon perustuva arvio. Mittaaminen on ymmärrettävä mahdollisimman laajasti: se sisältää jonkinlaisen vertailun mittariin, esimerkiksi laadullisen vertailun tavoitteeseen. (Stakes 2001, 6.) Tässä arviointitutkimuksessa arviointimittareina käytetään Saako oppia –hankkeessa itsereflektion kautta tuotettua tietoa sähköisten palveluiden käyttöä tukevien tekijöiden toteutumisesta suhteessa hankkeen tavoitteisiin. Itsearvioinnissa syntyvää tietoa käytetään tavallisesti kehittämisen tukena. Itsearviointi voi madaltaa kynnystä ulkoiselle arvioinnille. Itsearvioinnin riskinä

voi olla toiminnassa mukana olevien vaikeus nähdä ongelmien syitä ja yhteyksiä. Itsearviointin hyvänä puolena on se, että organisaatio oppii itse arvioimaan omaa toimintaansa ja voi jatkossakin käyttää oppimaansa kehittämisen apuna. (Stakes 2001, 15.)

Saako oppia -hankkeen arviointi oli asetelmaltaan ja metodeiltaan moninäkökulmainen ja monimenetelmällinen. Arvioinnissa hyödynnetään sekä määrällistä että laadullisia aineistoja. Laadullista aineistoa saadaan hankkeeseen osallistuneiden ammattilaisien kokemuksia kartoittavan työpajatyöskentelyn kirjallisten ja suullisten tuotosten avulla. Arviointi tuottaa tietoa arvioinnin kohteesta niille, jotka tuottavat palveluja ja haluavat kehittää niitä eli tässä tapauksessa Saako oppia -hankkeen kumppaniorganisaatioille ja yhteistyöjärjestöille (Mt. 19). Hankkeen arvioinnissa käytetään sekä hankeryhmän tuottamaa että arvioitsijan kokoamaa aineistoa. Laadullista aineistoa hyödyntävää arviointia varten kerätään aineistoa hanketyöryhmältä sähköisellä kyselyllä ja hankkeelle järjestettyjen arviointipajojen tuotoksista.

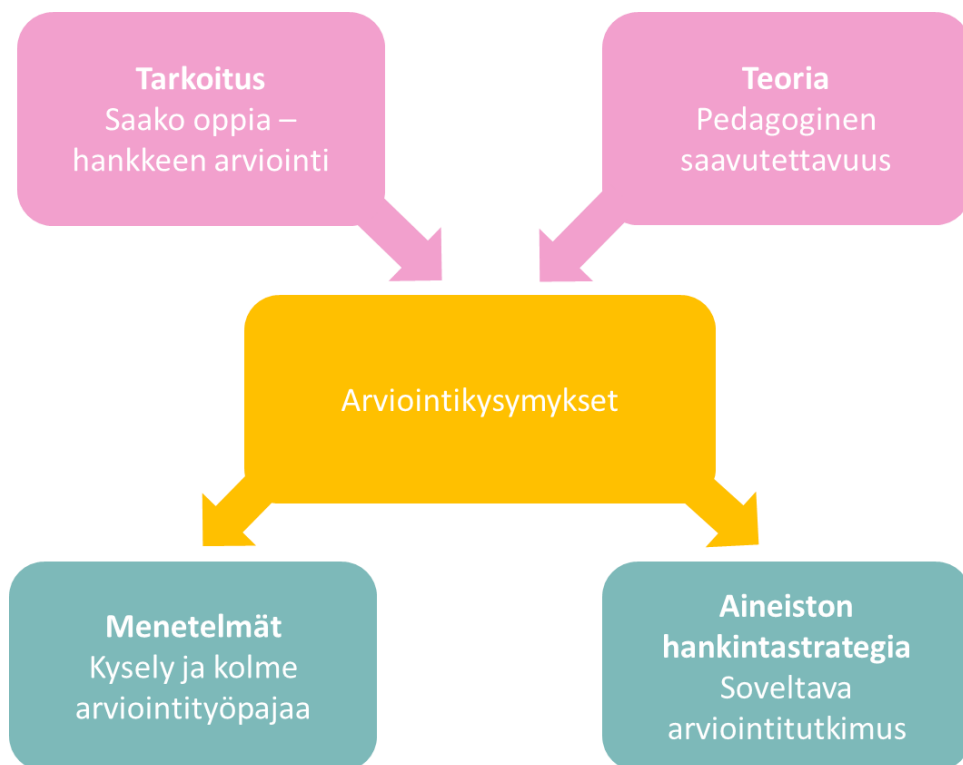
Määrällinen arviointiaineisto koostuu hankeryhmän itsearviointista. Arviointia varten toteutetaan työntekijöiden itsearviointikysely, jossa hyödynnetään Kymppi-itsearviointimallia. Kymppi-itsearviointimalli on toteutukseltaan kevyt ja soveltuu ensiaskeleeksi toiminnan arvioinnissa. Itsearviointi tehdään kyselyn avulla. Kyselyssä on kymmenen (10) väittämää siitä, miten hyvin kysytyt asiat ovat toteutuneet Saako oppia -hankkeen toiminnassa. (Ray, 10.) Lisäksi toteutetaan kolme itsearviointiverstasta osatoteuttajien ja kehittäjäkumppaneiden hanketyöryhmän Teams-tapaamisten yhteydessä.

Arviointityöpajoissa hankeryhmältä koottiin heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan Saako oppia -hankkeen toiminnasta, sen hyödyistä osallistuneille ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille sekä pedagogisen saavutettavuuden edelleen kehittämisen mahdollisuuksista. Lisäksi käytiin läpi hankkeen aikana koettuja onnistumisia, haasteita sekä kehittämisehdotuksia. Hanketyöryhmän yhteisen arvioinnin tavoitteena oli sujuvoittaa ryhmän työskentelyä ja kehittää sen toimintamuotoa. Esille nostettiin myös hanketyöryhmän laaja-alaisien näkökulmien merkitys ja yhteistyön toimivuus hankkeessa sekä mahdolliset toiminnan kehittämiskohdet, joiden pohjalta yhteiskehittämisen työtapoja olisi mahdollista kehittää jatkossa.

Arviointia suoritettiin Saako oppia -hankkeen toiminnan aikana. Ajallisesti arvioinnilla voidaan nähdä olevan kolme ulottuvuutta: etukäteisarviointi, toiminnan aikana tapahtuva jatkuva arviointi sekä arviointi jälkepäin. Etukäteisarviointia tehdään esimerkiksi hankkeen suunnit-

teluvaiheessa tarvekartoitusten muodossa. Siinä kerätään tietoa suunnittelun ja tulevan toiminnan tueksi sekä pohditaan, mille hankkeessa on aito tarve ja kysyntä. Jatkuvassa arvioinnissa kerätään tietoa hankkeen toteutumisesta. Kun seuranta ja arviointi ovat systemaattista ja suunnitelmallista, siitä tulee kiinteä osa hanketyöskentelyä ja sen hyödyt hankkeelle ovat heti käytävissä. Seurannan eri menetelmien tulisikin tuottaa sellaista tietoa, jota voidaan hyödyntää arvioinnissa prosessin eri vaiheissa. Käynnissä olevan toiminnan arvioinnin tehtävänä on etsiä mahdollisia kehittämistarpeita sekä -keinoja. Myös tavoitteiden saavuttamista voidaan arvioida jatkuvasti toiminnan edetessä. (Fields 2013, 10.)

Tämän arviointitutkimuksen arviointisuunnitelma on laadittu niin, että arviointikysymykset ovat keskeinen osa suunnitelmaa. Arvioinnin tarkoitus määrittää pääasiassa sen, millaisia arviointikysymykset ovat. Teorialla tarkoitetaan tässä yhteydessä Saako oppia –hankkeen tavoitteita sekä pedagogisen saavutettavuuden sekä sähköisien palveluiden käyttöä edesauttavien keinojen suoria tai epäsuoria hypoteeseja ja oletuksia. Arviointikysymykset määrittelevät, mitä menetelmiä käytetään hankittaessa arvioinnissa tarvittavia tietoja. Aineiston hankintastrategia määrittää, kuinka tutkimuksessa edetään, jotta saadaan vastauksia kysymyksiin. (Robson 2001, 123.) Rajavaara (1999, 41) toteaaakin, että arviointi ei ole vain arviointimenetelmien soveltamista, vaan arvioinnin kohteen ja sisällön tulee myös vaikuttaa ratkaisevasti tutkimukseen.

Kuvio 9: Arviointitutkimuksen suunnitelman viitekehys (mukaeltuna Robson 2001, 123).

Arvioinnin tarkoitusta ja tavoitteita voidaan tarkastella arvioinnin käsitteestä käsin. Tässä arviointitutkimuksessa arvioinnilla tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, joiden avulla hankkeen arvo, hyöty tai merkitys määritellään suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Myös osatoteuttajien ja kehittäjäkumppaneiden kokemustietoon perustuvia kriteerejä käytettiin. Arviointikriteerien arvoperusta oli toiminnalle asetetut tavoitteet ja asiakkaiden tarpeet sekä yhteiskunnalliset arvot. Arvon määrittämiseen liittyy prosesseja, joita ovat esimerkiksi tutkittavan ilmiön kokonaisuuden jäsentäminen, tiedon hankinta ja tulkinta, tietojen analysointi ja arvon antaminen kriteerien perusteella. Tämä menettely antaa perustan muotoilla kehittämissuosituksi ja –ehdotuksia. (Korkeakoski 2017, 28.)

4.2 Arviointiaineiston hankinta menetelmät

Kun arvioinnin tarkoitus ja arviointikysymykset on päätetty, tulee tarvittavan tiedon keruulle laatia oma suunnitelma. Arvioinnin menetelmien avulla kerätään aineistot arvioinnin pohjaksi. Arviointimetodiikalla tarkoitetaan siis arviointiprosessin aikana sovellettavia tutkimustekniikoita (Virtanen 2007, 154). Tässä arviointitutkimuksessa käytetään lähinnä laadullisia menetelmiä. Niiden avulla saadaan enemmän tulkinnallista näkökulmaa eli tarkoituksena on ottaa selvää, millaista Saako oppia –hankkeen toiminta tai vaikuttavuus on hanketoimijoiden mielestä tai miten jokin asia ymmärretään (Anttila 2007, 108). Vaikka arvioinnissa on syytä kuulla laajasti kaikkia ihmisiä tai ryhmiä, joita arvioitava asia koskee, tässä arviointitutkimuksessa osallistujat ovat valikoituneet arviointityöpajoihin osallistuneista henkilöistä.

Arvioinnin toteuttamiseksi on käytettävissä useita vaihtoehtoisia malleja ja työkaluja. Eri malleja voidaan myös soveltaa vastaamaan arvioitavan hankkeen luonnetta ja tarpeita. Oleellista arviointimallin valinnassa on, että sen avulla saadaan tietoa hankkeen tuloksista ja vaikutuksista toiminnan kehittämisen tueksi. (Ray, 10.) Arviointitiedon keräysmenetelmää mietittäessä tärkeäksi hankkeen toiminnalle määriteltiin hankkeeseen osallistuvien mahdollisuus oppia yhdessä sekä yhteisen arvioinnin kautta luoda näkymä hankkeen tuotosten levittämiseen. Valittu arviointimalli tekee näkyväksi hankkeen kokonaisvaltaiset vaikutukset kiinnittäen huomion koikeilun sosiaalisiin eli ihmiseen ja yhteisöön liittyviin ulottuvuuksiin. Arviointimalli nostaa esiin sellaisten asioiden merkityksen, jotka eivät ole materiaalisia tai helposti numeroilla mitattavissa. (Saari, Hyytinen, Hasu, Hyypiä, Korvela, Käpykangas, Leväsluoto, Melkas, Nordlund, Pekkarinen & Toivonen 2018, 14.)

Ojasalo ym. (2021, 158) toteaa, että luovuus on uuden kehittämisen keskipisteessä ja luovuuden lisääminen vaatii kykyä ja uskallusta lähestyä asioita uudella, erilaisella tavalla. Erilaisien menetelmien avulla tuotetaan uusia näkökulmia, ideoita ja ratkaisuja. Uuden äärellä yhdessä työskentelyllä on tärkeä merkitys. Vuorovaikutuksellisuudella on yhteys innovatiivisuuteen. Arviointitietoa kerättiin osallistavien arviointipajojen ja kyselyn kautta. Ensimmäinen arviointipaja keskittyi muutoskyvykkyyteen; sen tunnistamiseen ja vahvistamiseen. Loput kolme työpajaa keskittyivät enemmän arvioimaan hanketta suhteessa sen tavoitteisiin. Työpajojen oleellinen tehtävä oli tuoda esiin keskeisimmät toimintaan liittyvät kehittämiskohteet sekä mahdollisuuksien mukaan myös kehittämistoimenpiteet. Näin saatiin kaikille hankkeeseen osallistujille kokonaiskuva toiminnasta, siihen liittyvistä mahdollisista kehittämistarpeista mutta myös toiminnalla jo aikaansaaduista tuloksista ja vaikutuksista. Kehittämistyöpajan pituus oli puolesta toista tunnista kahteen tuntiin. Arviointipajoissa hyödynnettiin aina jotain sähköistä alustaa, jolla tieto saatiin helposti koottua ja tallennettua samalla myöhemmin hankkeen käytettäväksi.

Itsearviointikysely on yksi tapa kerätä tietoa. Kysely on aineiston keräämisen tapa, jossa kysymysten muoto on standardoitu eli vakioitu. Vakiointi tarkoittaa, että kaikilta kyselyyn vastaavilta kysytään samat asiat, samassa järjestyksessä ja samalla tavalla. (Vilka 2014, 28.) Kysely on yksi eniten käytetty tiedonkeruumenetelmä sen nopeuden ja tehokkuuden vuoksi. Kyselyt tuottavat tavallisesti paljon numeraalista tietoa, jota voidaan käsitellä tilastollisesti. Menetelmänä se soveltuu hyvin monenlaisien aiheiden ja ilmiöiden tutkimiseen. Sähköinen tiedonkeruu soveltuu erityisesti niihin tilanteisiin, jossa tutkimuksen kohteena on digitaalinen maailma ja siellä tapahtuva ihmisten käyttäytyminen. (Ojasalo ym. 2021, 121-122, 129.)

Ennen toista arviointiverstasta toteutettiin hankekumppaneille ja yhteistyötahoille suunnattu sähköinen kysely Webropol-kyselytutkimustyökalulla. Kyselyn sisältö ja laajuus on rajattu kohtuulliseksi mutta kuitenkin tiedon saannin kannalta tarkoituksen mukaiseksi. Kyselyn avulla kerättiin niin numeraalista kuin laadullistakin tietoa. Jokainen kyselyyn osallistuja vastasi siihen omien henkilökohtaisien näkemystensä ja kokemusten perusteella samoin, kun osallistuesaan arviointiverstaisiin jokaisen henkilökohtaisella reflektiolla, substanssiosaamisella ja asemoitumisella kontekstiin oli iso merkitys. Seuraavaksi kuvaan arviointiverstaata ja avaan sähköisen kyselyn sisällön.

4.3 Muutospeli

Saako oppia –hanke on yhteiskehittämisprosessi, jossa mukana on useita toimijoita. Hanke vaatii muutoskykyä. On tärkeä tunnistaa muutoskyvyn eri osia ja muutoksen eri rooleja sekä hahmottaa hankkeen yleistä muutoskykyä. Sitra (2022) on luonut muutospelin yhteisen ymmärryksen ja tilannekuvan luomista varten. Muutospeli auttaa luomaan yhteistä tilannekuvaa ja rakentamaan yhteistä ymmärrystä, keskustelemaan muutoksesta rakentavasti ja huomioimaan siihen liittyvät tunteet ja erilaiset näkökulmat. Peli auttaa keskustelemaan muutoksesta rakentavasti eri näkökulmista ja tunnistamaan ne muutoksen ulottuvuudet, joista ei vielä ole yhteistä ymmärrystä. Peli auttaa myös sanottamaan muutokseen liittyviä tunteita ja ajatuksia. Pelaamisen jälkeen tiimin on helpompi lähteä toiminnan tasolle muutoksessa.

Pajan aluksi esittelin Sitran tekemää Muutospeliä, joka on luotu yhteisen ymmärryksen ja tilannekuvan luomista varten tiimeille, työryhmille ja mille tahansa porukalle, joka on yhdessä tekemässä muutosta. Peli painottaa sitä, että muutokseen voidaan vaikuttaa yhdessä eikä kukaan tee muutosta yksin. Se, miten muutokseen suhtaudutaan ja miten se yhdessä ymmärretään, vaikuttaa myös muutoksen suuntaan ja lopputulokseen. Muutospeli kehittää yksilöiden ja ryhmien ymmärrystä muutokseen vaikuttavista tekijöistä ja siten kehittää myös muutoskyvykkyyttä. (Sitra 2022) Muutospeli on Sitran kehittämä ja sille on luotu pohja Miro-sovelluksessa mutta tässä työpajassa Muutospeli oli toteutettu mukaeltuna alkuperäisestä mallista, sähköisessä ryhmän työskentelyalustassa, Padletissa.

Pelissä muutoksen aihe on Saako oppia -hanke tavoitteineen. Ohjeistin ryhmää pelin säännöistä kertomalla, että pelissä käydään läpi muutoksen 8 nimettyä ulottuvuutta: muutoksen luonne, keinot, suunta, toimijat, aika, vaikutukset, motivaatio ja tunne. Peli aloitetaan muutoksen luonne -ulottuvuudesta, joka kuvataan Cynefin viitekehyksen mukaisesti. David Snowdenin vuonna 1999 kehittämä Cynefin viitekehys kuvaa, millaisesta muutoksesta on kyse. Se on yksi usein käytetty tapa jäsentää monimutkaisia ongelmia neljän kontekstin kautta. Ovatko muutokseen liittyvät ongelmat ja tilanteet pääasiassa selkeitä, monimutkaisia, kompleksisia vai kaoottisia? Erilaiset olosuhteet edellyttävät erilaisia toiminta- ja ongelmanratkaisumalleja. (Snowden & Boone 2007.)

Kuvio 10: Muutoksen luonne - Cynefin viitekehys (Snowden & Boone 2007).

Jokainen osallistuja valitsi ulottuvuuteen liittyvistä kuvista sen, joka parhaiten vastaa omia ajatuksia hankkeen aiheuttamaan muutokseen liittyen tykkäämällä kuvaa ulottuvuuden alla. Muutoksen luonteessa on neljä itse valitsemaani kuvaa mutta jokaiseen muuhun ulottuvuuteen on neljä eri kuvavaihtoehtoa sekä jokerikortti, jonka voi valita, jos mikään vaihtoehdoista ei tuntunut sopivalta. Jokerin sai sanottaa haluamallaan tavalla. Kukin osallistuja voi tulkita kuvia omalla tavallaan, eikä niihin ole oikeita tai väriä vastauksia.

Kun kaikki olivat tykänneet parhaiden itselle sopivasta kuvasta, katsottiin, olivatko osallistujat valinneet samat kuvat vai oliko ollut erilaisia näkemyksiä. Jokaisella osallistujalla on mahdollisuus lyhyesti avata omia ajatuksiaan muutoksen ulottuvuuteen liittyen valitun kuvan kautta. Kun jokaista osallistujaa oli kuultu ja keskustelua käyty sen verran kuin oli tarpeen, siirrytään seuraavaan ulottuvuuteen ja toistetaan sama. Jokainen osallistuja sai kirjata Padlettiin ajatuksensa kustakin ulottuvuudesta valitsemansa kuvan alle myös työpajan päättymisen jälkeen.

Ennen pelin alkua käytiin läpi vielä rakentavan keskustelun pelisäännöt. Niissä todettiin, että

- Kuuntele toisia – älä keskeytä tai käynnistä sivukeskusteluja
- Liity toisen puheeseen ja käytä arkikieltä
- Kerro omista kokemuksista ja ajatuksistasi
- Ole läsnä ja kunnioita toisia, toisten näkemyksiä ja luottamuksen ilmapiiriä
- Työstä rohkeasti esiin tulevia ristiriitoja ja etsi piiloon jääneitä asioita. (Sitra 2022, b)

Kun kaikki valitut ulottuvuudet oli käyty läpi, tehtiin yhteenveto työskentelystä ja sen tuotoksesta (liite 1.). Toisien kommentteja keuhuttiin ja kannatettiin. Yhteisessä keskustelussa nostettiin esille kysymyksiä kuten, miltä muutospelin pelaaminen tuntui ja koettiin pelistä olevan hyötyä. Keskustelussa jaettiin ajatus siitä, että hankkeen teemojen äärelle pysähtyminen, yhteinen keskustelu ja toisien näkemykset auttavat näkemään erilaisia painotuksia Saako oppia –hankkeessa. Erilaisia tapoja päästä tavoitteeseen on, vaikka keinot ovat moninaisia. Yhtenäiset ajatukset näkyvät pelistä teemoittain kootussa taulukossa (taulukko 1). Tärkeää oli todeta yhdessä, että hankkeessa työskennellään monipuolisesti, monitoimijuutta ja moninaisuutta edistämällä saman vision toteutumisen edistämiseksi.

Taulukko 1: Muutospelissä kootut muutoskyvyn elementit Saako oppia –hankkeessa.

Muutoksen luonne	Keinot	Suunta	Toimijat	Aika
Tieto	Perusteiden luominen	Tulevaisuus-orientaatio	Toimijat ja hyödynsaajat useita eikä aina samoja	Muutos on alkanut
Digitaidot	Yhteiskehittäminen	Yhdessä tekeminen	Keneen muutos kohdistuu?	Uudet asiat vaativat uudet ratkaisut
Tahtotila ja rakenne	Vaihtoehtojen moninaisuus	Monitoimijuus	Monitoimijuus	Asennemuutos on hidasta
Yhteistyö	Ajatusmallien ja rakenteiden muuttaminen	Saavutettavuus	Monimuotoinen yhteisö	Hankkeen aikataulu rajaa
Kokeileva kehittäminen	Turvalliset tilat	Näkökulmien huomioiminen	Hyödyt pitkälle	Muutos jatkuu
Ei ennakoitavissa lopputulos	Henkilö-kohtaisesti tuki	Monimuotoisuus	Tilanteet monenlaisia	Jatkuva prosessi

Tavoite muotoutuu	Monimuotoisuus		Tunteet	Kohtaamiseen käytetty aika
	Yhdessä auttaminen ja tukeminen		Toimijuus	Syklisyys

Muutospeli toi esille hankkeessa tavoiteltavan muutoksen luonteen perustuvan tietoon, yhteistyöhön ja kokeilevaan kehittämiseen. Tavoite muotoutuu toiminnan edetessä ja lopputulos ei ole ennakoitavissa, mutta tahtotila ja rakenne on pysyvä ja luo pohjan hankkeelle. Hankkeessa luodaan perusteet monimuotoiselle yhteiskehittämiselle, jossa yhdessä autetaan ja tuetaan hankkeessa mukana olevia kanssakehittäjiä sekä kehittäjäkumppaneita. Keinot ovat moninaiset ja niitä on useita, mutta tärkeää on luoda turvalliset tilat ja mahdollistaa henkilökohtaistettu tuki. Hankkeen keinot auttavat muuttamaan ajatusmalleja ja rakenteita. Yhteisenä suuntana on monimuotoinen tulevaisuus, jossa huomioidaan laajasti erilaisia näkökulmia. Monitoimijuus ja yhdessä tekeminen suuntaavat toimintaa, joka tähtää saavutettavuuteen. Hankkeen toimijat ovat hyödynsaajat ovat iso joukko, jotka eivät aina ole sama ryhmä. Toimijoiden tilanteet ovat monenlaisia ja hankkeen hyödyt ulottuvat pitkälle. Oman toimijuuden vahvistaminen ja toimijoiden tunteiden huomioiminen muutoksessa korostuivat tuotetussa tiedossa. Muutoksen aikaperspektiiviä pohdittaessa todettiin, että asennemuutos tapahtuu hitaasti, mutta hankkeella on oma aikataulu ja sen mukainen alku ja loppu. Uudet asiat vaativat uusia ratkaisuja ja muutos on alkanut ja se jatkuu. Kohtaamisiin käytetty aika on merkityksellistä hankkeessa.

4.4 Arviointiverstas 1 - Itsearviointi

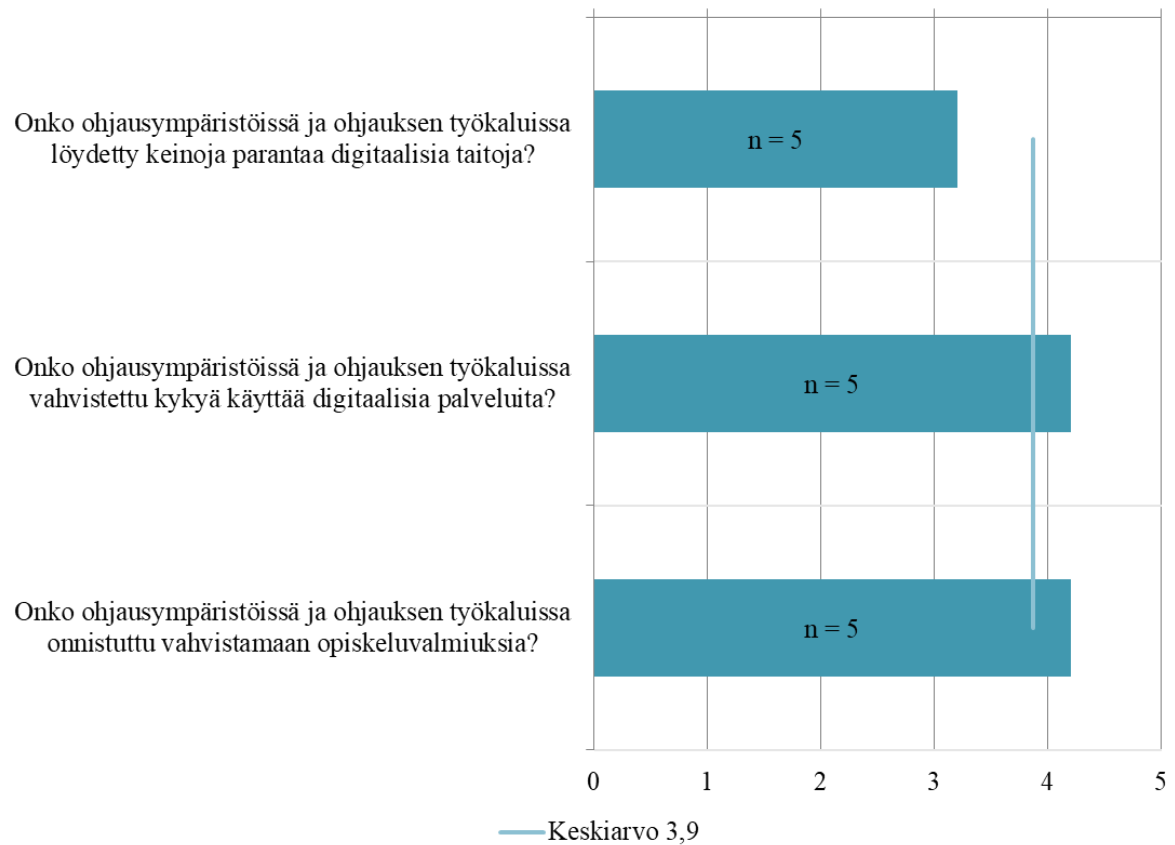
Ensimmäinen arviointiverstas pidettiin 1.11.2022 Saako oppia -hankkeen toimijoiden kesken. Verstaassa käytiin läpi itsearviointikyselyn vastauksia. Itsearviointikysely tehtiin Webropol-kyselyllä. Kyselyllä oli kolme osiota, joissa 1) arvioitiin, kuinka hankkeen tavoitteet ovat toteutuneet tähän mennessä hankkeessa, 2) toisessa osiossa arvioitiin hankkeen osallisuutta ja 3) viimeisessä kolmannessa osiossa arvioitiin hankkeeseen liittyvien teemojen edistymistä ja edistymistä. Arviointi tapahtui hankkeen toimenpidevaihe 2:n aikajaksolla peilaten edellistä ja tulevaa toimenpidejaksoa: mikä on johtanut tähän hetkeen ja kuinka tämä vaihe vaikuttaa seuraavaan vaiheeseen. Webropol-kyselyyn vastasi viisi (5) henkilöä.

Ensiksi kävimme läpi hankkeen tavoitetta ”Parantaa kohderyhmään kuuluvien digitaalisia taitoja, kykyä hyödyntää digitaalisia palveluita ja vahvistaa yleisiä opiskeluvalmiuksia myös korkeakoulutasoisiin opintoihin” kolmen alatavoitteen kautta. Alatavoitteet olivat asetettu toimenpidevaihe 2.seen ja koskivat digitaalisten taitojen parantamista ja digitaalisten palvelujen käytön vahvistusta hankkeessa sekä opiskeluvalmiuksien vahvistamista ohjausympäristöissä ja ohjauksen työkaluissa. Keskustelua käytiin kolme apukysymyksen kautta. Kysymykset olivat:

1. Miten digitaalisia taitoja on parannettu hankkeessa?
2. Miten on vahvistettu kykyä käyttää digitaalisia palveluita?
3. Miten on vahvistettu opiskeluvalmiuksia ohjausympäristöissä ja ohjauksen työkaluilla?

Keskustelussa nousi esille, että edellä mainitut tavoitteet ovat erilaisia eri kontekstissa työskennellessä. Ulkopuolinen ryhmä on tuottanut erilaista tekemistä kuin esimerkiksi opintojen kautta mukana olevat kanssakehittäjät. Vaikeat elämäntilanteet ja haasteet elämässä näkyvät digitaaloissa ja niiden kehittämisessä. Mietittäessä digitaalisten taitojen kehittymistä, täytyy verrata kehittymistä omaan viiteryhmään eikä yleiseen osaamistasoon. Esimerkiksi Live on erityisoppilaitos ja voidaan miettiä, onko tavoitteet asetettu liian korkealle osallistujien toimintakyvyn laajan skaalan vuoksi. Hankkeessa on kuitenkin kolme eri toimijaa ja kolme erilaista kontekstia, jossa toimitaan. Arvioiminen samalla asteikolla voi tuntua epärealistiselta.

Yleisesti koettiin, että digitaalisia taitoja on parannettu (kuviot 11). Hankkeessa on käytetty työskentelyn alustoina erilaisia sähköisiä toimintaympäristöjä kuten Teams, Jamboard, Howspace, Padlet jne. Osallistujissa ajatuksia herätti kysymys siitä, onko hankkeessa löydetty uusia keinoja digitaalisten taitojen parantamiseksi. Hankkeessa sähköisten alustojen kautta on työskennelty paljon yhdessä, jaettu kokemuksia sekä teksti- ja videomuotoista sisältöä monikanavaisesti. Psykkistä ja sosiaalista saavutettavuutta on tehty näkyvämmäksi ja sanoitettu niin, että niiden tarkoitus on tuotu esille. Käytetyt saavutettavuuden keinot ovat jalkautuneet myös hankkeen ulkopuoliseen työskentelyyn. Psykologisen ja sosiaalisen saavutettavuuden vahvistamisen vaikutuksen voi nähdä laajemmin hankkeeseen osallistuvien tahojen toiminnassa. Siirrettävyys ohjaus- ja opetustoimintaan on siten tullut todistetuksi. Osallistujien turvallisuuden tunnetta on hankkeessa vahvistettu. Turvallinen ympäristö hankkeessa on antanut osallistujille uskallusta kokeilla asioita laajasti. Samalla on kuitenkin tiedostettu, että vaikka muutoksia on saatu aikaan, kaikkeen ei voida vaikuttaa eikä kaikkea voida muuttaa esimerkiksi osallistujien kuormittavan elämän tilanteen vuoksi.

Kuvio 11: Arvio siitä, kuinka hankkeessa on parannettu kohderyhmän digitaalisia taitoja, kykyä hyödyntää digitaalisia palveluita ja vahvistaa yleisiä opiskelunvalmiuksia myös korkeakoulutaisiin opintoihin.

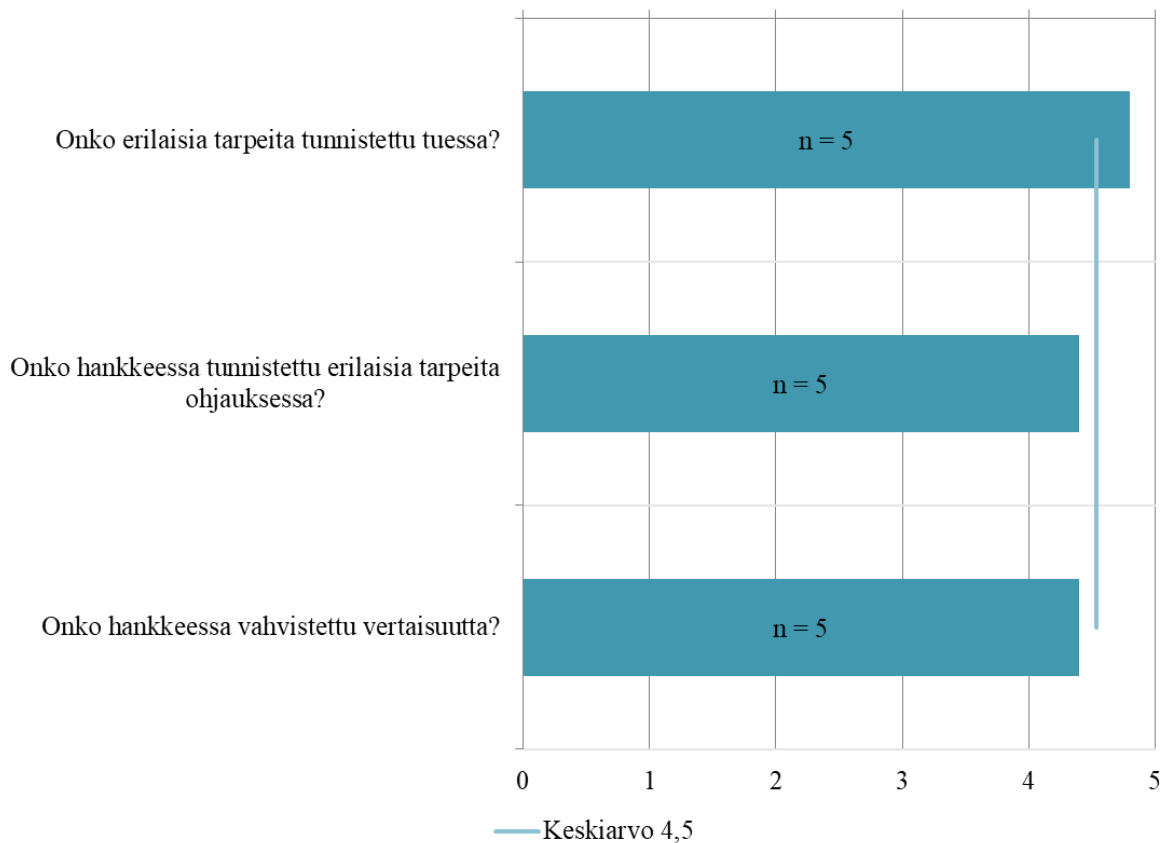
Toinen hankkeen käsitelty tavoite oli "Tunnistaa paremmin erityisen tuen piiriin ja aliedustettujen ryhmiin kuuluvien henkilöiden tuen ja ohjauksen tarpeita ennen korkeakouluopintoja". Toimenpidevaiheen tavoitteissa tuen erilaisia tarpeita tunnistettiin kuten myös ohjauksen erilaisia tarpeita. Kolme kysymystä, joiden avulla keskustelua käytiin:

1. Miten erilaisia tarpeita on tuesta tunnistettu?
2. Miten erilaisia tarpeita ohjauksen tarpeesta on tunnistettu?
3. Miten ja millä keinoilla vertaisuutta on vahvistettu?

Keskustelussa tuli esille, että toimenpidevaiheessa 1. oli pyritty tunnistamaan tarpeita, mutta tarvekartoitusta ja tunnistusta tapahtuu koko ajan hankkeen edetessä. Saatu tieto kumuloituu hankkeessa. Osa osallistujista on korkeakouluopiskelijoita, jolloin tuen tunnistus on välillistä opintojen kautta. Kanssakehittäjä saattaa olla opiskelijana toisessa korkeakoulussa, jolloin tunnistettu tarve ja sen kanavoiminen opintoihin tai suositukseksi oppilaitokselle on hankalaa. Hanke tai sen kehittäjät eivät välttämättä ole se toimija, joka kontaktoi oppilaitosta opiskelijan

haasteista. Tavallaan kädet ovat sidotut edellä kuvatussa tilanteessa. Tuen tarpeita oli tunnistettu hyvin (kuvio 11).

Tuen tarpeessa ja erilaisessa ohjauksen tarpeessa on tärkeää kanssakehittäjien rohkaisu. Maailmaan mahtuu monenlaisia oppijoita. Hankkeessa tehdään pieni osuus ja luodaan onnistumisen tunnetta. Kokemus rohkaistumisesta voi näyttäytyä esimerkiksi ajatuksena hakeutua opiskelemaan tai jatkaa keskeytyneitä opintoja. Se, kuinka opiskelija tuntee tulleen kohdatuksi ohjaustilanteissa, on tärkeää. Asioiden sanallistaminen, kiireettömyyden tuntu ja esimerkiksi äänenpaino vuorovaikutustilanteessa ovat tärkeitä. Pienienkin onnistumisien näkyväksi tekeminen on merkityksellistä. Kuuntelulle ja kunnioittavalle keskustelulle on aina oikea hetki. On muistettava, että toimintakyky asettaa rajoituksia ja käytettävissä olevat voimavarat ovat rajallisia.

Kuvio 12: Arvio siitä, onko kyetty tunnistamaan paremmin erityisen tuen piiriin ja aliedustettujen ryhmiin kuuluvien henkilöiden tuen ja ohjauksen tarpeita ennen korkeakouluopintoja.

Vertaisuudesta keskusteltiin, sillä osa kokee sanan epäsovivana. Mieluummin vertaisen tilalla käytettäisiin sanaa vertaistoimija, joka koetaan positiivisemmaksi. Vertaisuuteen on liitetty jokin stigma haasteesta tai ongelmasta, kun taas vertaistoimija on koettu positiiviseksi toimintaa ja osallisuutta kuvaavaksi sanaksi. Erilaisissa pajoissa on ollut avoin ja kannustava ilmapiiri ja keskustelualustoilla toisia tsemppaava tunnelma. Piloteissa avoimen ammattikorkeakoulun opiskelijat toimivat vertaisina hankkeessa. Nuorisotakuutalon toiminnassa näkyy vertaisuus parhaiten. Siellä osallistujat ovat päässeet keskustelemaan asioista, jotka ovat heille yhteisiä. Tunne siitä, ettei ole ainoa ihminen, jolla on haasteita, on voimaannuttava. Vertaisuutta on voinut kokea muuallakin kuin Howspaceissa esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa ja Liven opinnoissa.

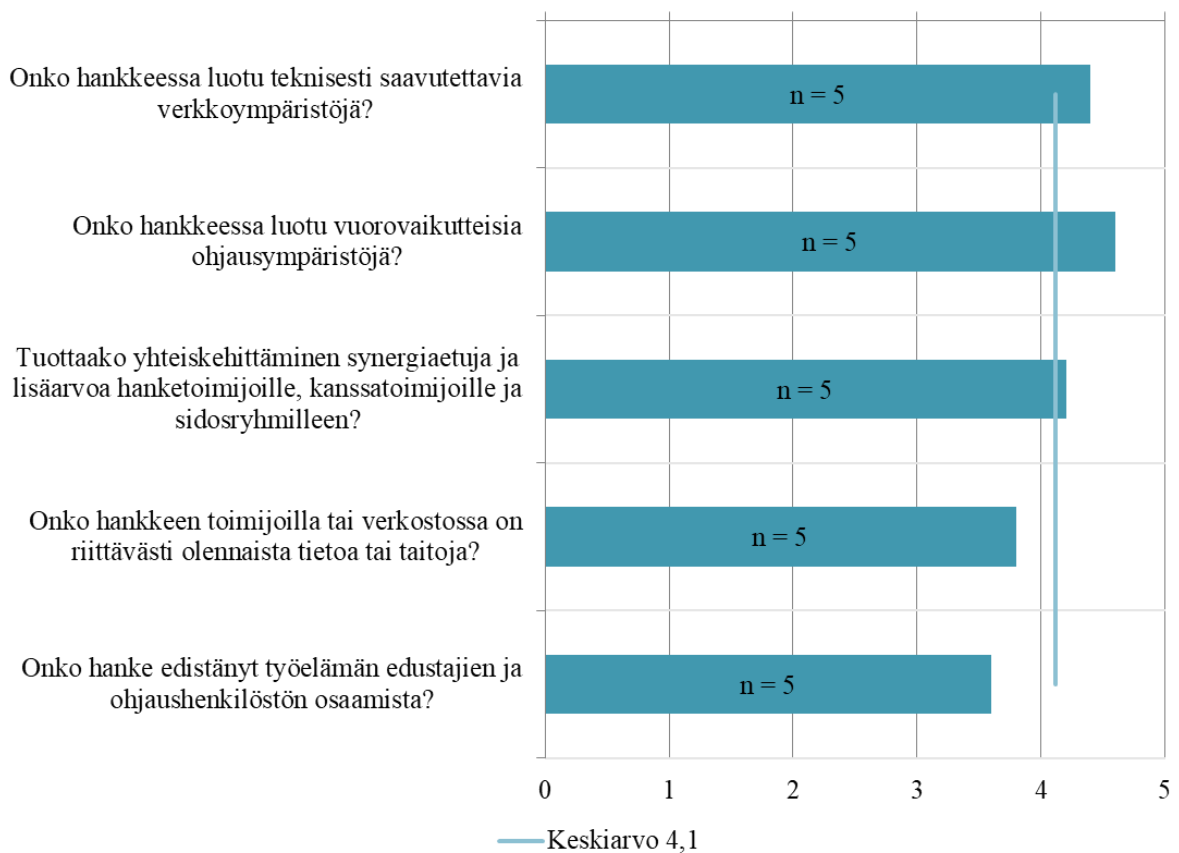
Kolmas itsearvioinnissa käsitelty tavoite oli "Luoda jokaisen kumppanuusorganisaation tarpeisiin digitaalinen, yksilöllisiä koulutuspolkua tukeva, saavutettava ja vuorovaikutteinen ohjausympäristö hyödyntäen kaikkien kumppaneiden asiantuntemusta, osaamista ja kokemusta". Itsearviointikyselyssä kysyttiin verkko- ja ohjausympäristöjen saavutettavuudesta ja vuorovaikutteisuudesta. Lisäksi pyydettiin arviomaan, onko hanke tuottanut lisäarvoa hanketoimijoille, kansatoimijoille ja sidosryhmille sekä edistänyt työelämän edustajien ja ohjaushenkilöstön osaamista. Arviota pyydettiin myös siitä, onko toimijoilla ja verkostossa riittävästi olennaista tietoa ja taitoja hanketta varten. Keskustelua käytiin neljän kysymyksen kautta:

1. Millaisia saavutettavia ja vuorovaikutuksellisia verkko- ja ohjausympäristöjä hankkeessa on luotu?
2. Millaista osaamista hankkeen toimijoiden tai verkoston tulisi hankkia lisää?
3. Onko hanke tuonut uutta osaamista työelämän edustajille ja ohjaushenkilöstölle?
4. Kuina osaamista voitaisiin jakaa tehokkaammin?

Keskustelussa todettiin, että asioita käynnistellään toistaiseksi. Pilotin ovat vähän aikaa sitten alkaneet ja ollaan ihan alussa ympäristöjen kehittämisessä. Humakissa henkilöstölle on pidetty infotilaisuus hankkeesta ja saatu hyvää palautetta. Vähitellen tietämys kasvaa, kun ihmiset kulevat hankkeesta. Ekosysteemin syntyminen vie aikaa. On hyvä muistaa, että hankkeessa ei luoda konkreettista ympäristöä kaikille yhteiseen käyttöön. Prosesseja kehitetään kohti parempia ohjausympäristöjä luomalla oma ekosysteemi, materiaalipankki. Toki esimerkiksi Livellä on käytössään oma Howspace –alusta, joka jatkaa toimintaansa hankkeen jälkeenkin (kuvio 12).

Hankkeen tiimoilta on tulossa konsultoivat webinaarit, jotka edesauttavat teemojen leviämistä ja ekosysteemin juurruttamista toimintaan. Valossa on vedetty saavutettavuus workshoppeja eli

työpajoja eri tiimin jäsenille. Saavutettavuudessa tunnustetaan paljon kehittämisen varaa ja saavutettavuuden elementtejä on tuotu pala palalta. Ekosysteemin kokoaminen tapahtuu vähitellen arkisien tekojen kautta. Esimerkiksi viikko-ohjelmassa on vaihtoehtoinen tekstitys. Digiklinikalla on ollut saavutettavuus esillä aiheena. On pohdittu esimerkiksi mitä tulee huomioida, jotta mainokset ovat saavutettavia, kun niiden tekemiseen käytetään esimerkiksi Canva-suunnittelu-työkalua. Monilla tavoin saavutettavuus on vahvistunut. Myös hankkeen jälkeen saavutettavuus on varmasti esillä kehittäjäkumppaneiden toiminnassa esimerkiksi saavutettavuuskävelyiden muodossa. Kohtaamisien saavutettavuus on myös noussut esiin hankkeen myötä. Hanke on antanut mahdollisuuden tuoda näkyväksi kanssakehittäjien kokemukset saavutettavuudesta.

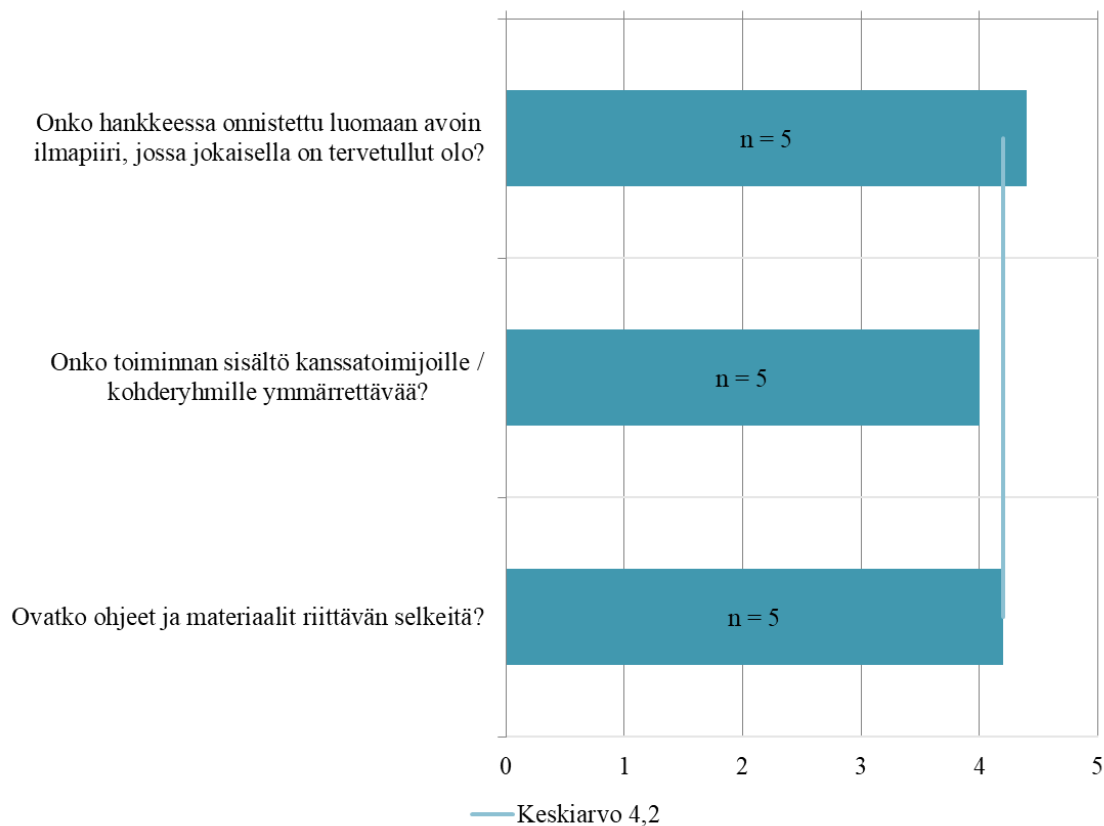

Kuvio 13: Arvio tunnistaa paremmin erityisen tuen piiriin ja aliedustettujen ryhmiin kuuluvien henkilöiden tuen ja ohjauksen tarpeita ennen korkeakouluopintoja.

Viimeinen käsiteltävä tavoite itsearviointikyselyssä oli ”Rakentaa ohjausympäristö periaatteella ‘suunnittele kaikille’. Ympäristön tulee olla saavutettava niin teknisesti kuin kognitiivisesti”. Arviointikysymykset koskivat hankkeen luomaa ilmapiiriä, hankkeen ymmärrettävyyttä kanssatoimijoille ja kohderyhmille sekä ohjeiden ja materiaalin riittävää selkeyttä. Keskustelua ohjaavina kysymyksinä olivat:

1. Miten tervetullut ilmapiiri on luotu hankkeessa?
2. Kuinka hankkeen tavoite on viestitty kansatoimijoille / kohderyhmälle?
3. Miten digitaalisista ohjausympäristöistä on tehty selkeitä ja ymmärrettäviä?

Vaikka lähtökohtaisesti kansatoimijat ja kohderyhmät ovat tunteneet olonsa tervetulleeksi, ilmapiiristä on ollut eriäviä mielipiteitä (kuvio 13). Tähän on vaikuttanut kansatoimijoiden oma toimintakyky. Osa osallistujista todistaa hyvää ilmapiiriä omien kokemusten kautta. Evidenssi onnistumisista eri tilanteissa on saatu kokemusten ja palautteen kautta. Hankkeessa työskennellään sensitiivisten asioiden kanssa. Kiinnostusta hankkeen teemoihin voi olla paljonkin, mutta samalla on tunnistettava kansatoimijoiden voimavarat ja aiheiden esiin nostama ahdistus. Traumainformoitu työtapa auttaa, sillä hankkeen aiheet herättävät tunteita. Pienet teot kuten kiitos viestit tai sydänemojit ovat siten isoja tekoja, ja antavat tärkeää palautetietoa. Kansatoimijoiden erilaiset elämäntilanteet vaativat hankkeessa toimijoilta kärsivällisyyttä ja ystävällisyyttä. On nähtävä, millaisista palasista kansatoimijoiden ja kohderyhmien elämä koostuu. Vaikka paljon on tehty havaintoja saavutettavuudesta ja ristiriitoja tunnistettu, tehtävää on edelleen.

Kuvio 14: Arvio siitä, onko kyetty rakentamaan ohjausympäristö periaatteella ‘suunnittele kaikille’.

Seuraavaksi siirryimme tarkastelemaan osallisuutta hankkeessa. Aluksi kävimme läpi osallisuuden tsekkauslistan eli kymmenen välittämää, joiden perusteella voi laskea, kuinka paljon osallisuutta kokee. Mitä enemmän kyllä vastauksia testissä saa, sitä enemmän osallisuutta kokee elämässään. Osallisuusindikaattorin väittämät ovat siirrettävissä myös hankkeeseen. Väittämät ovat:

1. Teen tärkeitä asioita
2. Minua kiitetään
3. Kuulun tärkeään ryhmään
4. Minua tarvitaan
5. Voin vaikuttaa elämääni
6. Elämälläni on tarkoitus
7. Minulla on tavoitteita
8. Saan apua
9. Minuun luotetaan
10. Voin vaikuttaa lähiympäristööni (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022.)

Itsearviointien osallisuuskysymyksissä arvioitiin hankkeen ideointi-, tieto-, suunnittelu-, päätöksenteko-, toiminta- ja arviointiosallisuutta. Ideointiosallisuudessa koettiin tärkeäksi, että ensin kysytään ja sitten kehitetään. Kehittämisen tarpeet on noustava kohderyhmien tarpeesta. Tarvitaan ammatillista keskustelua verkostossa. Ammatillaiset voivat toimia osallistumisen ja osallisuuden mahdollistajana. Hankkeessa osallisuus näyttäytyy eri tavoin, sillä osa osallistujista on opiskelijoita, jotka osallistuvat hankkeen toimintaan oppituntien aikana. Mikäli osallistuminen ei tapahtuisi opiskelun puitteissa, on todennäköistä, etteivät he osallistuisi hankkeen toimintaan ollenkaan. Osallisuuden jakaminen on myös haasteellista, sillä kaikki hankkeeseen osallistujat eivät ole koskaan yhtä aikaa paikalla. Osallisuutta luodaan kuitenkin kumppanuudella, jota koetaan ja toteutetaan kehittämisessä.

Kolmannessa itsearviointikyselyn osiossa käytiin läpi hankkeen teemojen arviointituloksia. Parhaiten onnistumista oli koettu yhdenvertaisuuden, psyykkisen ja sosiaalisen saavutettavuuden sekä digitaalisuuden edistämiseksi hankkeessa. Hankkeen toiminnallisuuden kannalta oli onnistuttu luomaan turvallinen tila, osallistuminen oli helppoa ja henkilökohtaistaminen toimi. Lisäksi koettiin, että hankkeessa on voitu käyttää kanssatoimijoiden kokemustietoa hyväksi ja toteuttaa Design for All –periaatetta. Design for All -käsite liittyy esteettömyyteen ja tarkoittaa sellaisia suunnittelun keinoja, joilla edistetään ympäristöjen, tuotteiden ja palveluiden käytettävyyttä ja saavutettavuutta. Design for All -periaatteen mukaan ympäristöt, tuotteet ja palvelut suunnitellaan siten, että ne ovat mahdollisimman monien saavutettavissa ilman erityisiä mu-

kauttamisen tarpeita. (Opetushallitus 2014, 6.) Kehitettävää oli pedagogisessa saavutettavuudessa, osallisuudessa ja monimuotoisuudessa. Hankkeen toiminnallisuudessa yhteiskehittäminen, yhteistyö sekä tiedon ja osaamisen jakaminen saivat huonoimmat arviot onnistumisessa.

Arviointiverstaan keskustelussa nostettiin esille, että hanke on vielä kesken, ja sen tavoitteiden eteen työskennellään koko ajan. Pedagoginen saavutettavuus nähtiin hankkeen lopputulemana, joka konkretisoituu materiaalipankkina. Pedagoginen saavutettavuus on laaja kokonaisuus ja sen tuottaminen on hidasta. Vaaditaan rakenteellisia muutoksia opiskelijoiden polkuihin mutta myös muutoksia asenteisiin ja ajatteluun. Osallisuudesta todettiin, että arviota tehdessä on pohdittu osallistujien toimintakykyä. Osallistuminen ei ole “sataprosenttista”, sillä kanssatoimijoilla on elämässään paljon haasteita ja on realistista todeta, ettei täyttää potentiaalia voida edes tavoittaa hankkeessa. Suhteutus ja pienet askeleet ovat riittäviä ja vievät oikeaan suuntaan. Kohtuuttomat tavoitteet eivät edesauta asiaa. Monimuotoisuus oli asia, jonka edistäminen hankkeessa nousi esille arviointikyselyssä. Kuinka monimuotoisuus näkyy hankkeessa ja miten sitä voitaisiin enemmän tuoda esiin, jäi kysymykseksi hankkeen toimijoille.

Lopussa keskusteltiin siitä, kuinka kunnianhimoinen Saako oppia -hanke on kyseessä. Keskustelussa todettiin, että usein hankkeissa on muutama tavoite, mutta tässä hankkeessa tavoitteita on poikkeuksellisen paljon. Hankeaika on suhteellisen lyhyt ja käytettävissä olevista kahdesta vuodesta on käytetty jo vuosi. Arviointipajan koettiin olevan hyvä reflektointimahdollisuus ja keino pysähtyä tarkastelemaan missä hankkeessa mennään. keskustelussa esille tulleet pienet arkiset teot ja onnistumiset vaativat osallistujien mielestä oman työskentelyn. Onnistumisien kautta pystyttäisiin paremmin ankkuroimaan toimintaa ja pysähtymään tähän hetkeen jatkuvan uusien ajatusten ja kehittämisideoiden sijaan. Onnistumisien esiin tuominen edistäisi myös hyvän huomaamista ja palauttaisi toimijat perusasioiden ja tavoitteiden äärelle. Seuraavan arviointiverstaan toivottiinkin sisältävän työskentelyä sen parissa, missä on onnistuttu: mitä tehty ja millaista palautetta saatu suhteessa instituution tavoitteeseen ja osallistujien tavoitteisiin. Verstaassa voitaisiin pohtia, mistä tekijöistä onnistumisen tunne syntyy.

4.5 Arviointiverstas 2 - Tunteet, osaaminen ja vahvuudet

Toisessa arviointiverstaassa keskityttiin hankkeen synnyttämiin myönteisiin tunteisiin, osaamiseen ja vahvuuksiin sekä kurkistettiin tulevaisuuteen hanketoimijoiden kautta. Arviointiverstaaseen osallistui Saako oppia -hankkeen osatoteuttajia ja kehittäjäkumppaneita. Arviointia suoritettiin itsereflektion avulla vuorovaikutuksessa toisiin. Tiuraniemen (2002, 2) mukaan

reflektiivisyys tarkoittaa omien ja toisen sisäisten tilojen havainnointia, tunnistamista, ilmaisua ja suhtautumista niihin. Reflektiivisyys perustuu ihmisen kykyyn ottaa oma minuutensa tai oma toimintansa tarkastelun kohteeksi. Henkilön keskittyessä tarkastelemaan omia sisäisiä tilojaan, kyseessä on itseen suuntautuva eli refleksiivinen toiminta. Reflektiivisyyden ideaa voi soveltaa toiminnan kehittämiseen. Reflektiivisyys hanketyössä tarkoittaa oman toiminnan tarkastelua eri näkökulmista ja toiminnan kehittämistä tarkastelun pohjalta. Tällöin reflektiivisen tarkastelun kohteena ovat ammatillisen toiminnan eri puolet eli voidaan tarkastella omaa hanketoiminnan kohdetta, suhdetta hankkeen kohteeseen, käyttämiään työvälineitä, omaa toimintaansa hankerympäristössä sekä kehittymistään ammatillisessa toiminnassa.

Aluksi olin koonnut listan erilaisista myönteisistä tunteista. Tunteiksi sanotaan ulkoisien tapahtumien aiheuttamia reaktioita ihmisen kehossa (Myllyviita 2016, 19). Tunteet vaikuttavat tekemisemme suuntaan, laatuun ja määrään. Koetuilla tunteilla on merkityksellinen rooli tekemisämme päätöksissä ja sosiaalisessa toiminnassamme (Hökkä, Ikävalko, Paloniemi, Vähäsantanen & Rantanen 2020, 10). Reflektion yksi hyöty on se, että se auttaa tunnistamaan omia tunteita. Joissakin tilanteissa tunteiden tarkastelu voi auttaa näkemään tilanteen uudessa valossa. (Tiuraniemi 2002, 8.) Myönteiset tunteet tekevät ihmiset vastaanottaviksi uudelle ja vielä tuntemattomalle. On tärkeää vahvistaa kykyä olla hetkessä läsnä ja pystyä kokemaan, että kaikki on hyvin. Tämä lisää luovuutta, parantaa mahdollisuuksia löytää uusia ratkaisuja ja vaihtoehtoja toimia. Luovuudella ja uusilla tavoilla toimia voidaan lisätä omaa ja ympäristömme hyvinvointia ja siten synnyttää myönteisen kierteen.

Kuva 1: Myönteiset tunteet arviointiverstas 2.

Reflektiivisyys ihmisen toiminnassa on luonteeltaan sosiaalista. Ihminen luo omaa todellisuutta vuorovaikutuksen kautta. Todellisuus heijastuu käsityksinä, uskomuksina, mielikuvina ja tunteina, joiden avulla ihminen pyrkii ymmärtämään ulkoisen todellisuuden tapahtumia. (Tiu-raniemi 2002, 9.) Hankkeen toteuttajatiimin osallistujia pyydettiin kirjoittamaan Jamboard-alustalle muistilapulle, missä tilanteissa he ovat kokeneet listassa olevia tunteita hankkeessa toimiessaan. Vastauksissa tuotiin esille laajasti tunteita liittyen hankkeen toimintaan, yhteiskehittämiseen ja hankkeen kohderyhmään. Yhteyttä koettiin hankkeessa mukana oleviin osallistujiin ja hanketiimiläisiin. Yhteys tuntui ajoittain todella vahvalle. Yhteys on myös mahdollistanut monenlaisien asioiden jakamisen hankekollegoiden kesken. Myös aktiivisten osallistujien kansa on käyty tärkeitä, syvällisiäkin keskusteluja ja niissä on syntynyt selkeä yhteys jokaisen inhimilliseen tilanteeseen.

Opiskelijoiden pääsy eteenpäin koulutuspoluillaan on synnyttänyt myönteisiä tunteita. Onnellisuutta luo niin monen osallistujan pääsy omalla polullaan eteenpäin. Iloa on koettu siitä, että opiskelijat ovat löytäneet hankkeen.

Olen kokenut suurta iloa, kun osallistujat ovat olleet yhteydessä ja itse luottamuksella kertoneet tilanteestaan ja kysyneet tai jakaneet onnistumistaan.

Ilahduttanut on toteuttajatiimin monipuolinen osaaminen ja innostuskehittämiseen. Innostus on nähty myötävoimana tekemiselle. Riemua on koettu, kun on alkanut hahmottaa, mitä hankkeesta tulee ekosysteemiin ja mitä konkreettisesti sinne tuotetaan.

Hankkeessa on inspiroiduttu ja innostuttu uusista asioista, joita opittu esimerkiksi Wordpressin käytössä ja verkkosivujen suunnitteluun liittyvissä tekijöissä. Innostusta on herättänyt tekstin kirjoittaminen, asioiden hahmottuminen yhteen ja podcastien tekeminen. Osallistujien kanssa yhdessä tekeminen ja ekosysteemin luominen innostaa, koska materialista tulee hyödyllistä. Vapauden tunnetta koettiin sitä, että viestintäryhmän kanssa on voitu kokeilla eri ohjaustilanteita ja reagoida helposti toiveisiin. Se, että hankkeessa voidaan edetä kokeilevasti ja samalla inspiroitua ja oivaltaa, koettiin lohdulliseksi. Rauhaa tuotti tieto siitä, että hankkeissa on aina onnistumisia mutta myös asioita, jotka eivät etene ihan odotetusti. Yhteistyö on kuitenkin luonut turvallisuuden tunnetta.

Luottavaisuutta on vahvistanut tunne siitä, että hankkeessa tapahtuu koko ajan asioita, jotka vievät eteenpäin kohti tuloksia ja tavoitteiden täyttymistä. Myös toimintatapojen, kuten savutettavuus työpajojen käyttöönnotto lisäsi luottavaisuutta hankkeeseen.

Olen tuntenut varmuutta siihen, että saamme hankkeen lopputuotoksen suunniteltua ja toteutettua, vaikka kyse on laajasta ja pitkäaikaisesta prosessista.

Onnistumista on koettu kirjoittaessa väliraporttia rahoittajalle ja ylpeyttä tunnettu yhteisestä työstä ja osallistujista, jotka esteistä huolimatta menevät eteenpäin ja ovat hankkeessa mukana. Omien hankekollegoiden osaaminen, asenne ja tietotaito antoi arvostuksen ja ihailun tunteita.

Osaaminen hankkeessa

Osaaminen voidaan käsitteenä erottaa ammattialakohtaiseen sekä geneeriseen osaamiseen. Ammattialakohtainen osaaminen suuntautuu työprosessin ja työn perustana olevan teorian hallintaan ja osaamiseen. Geneerinen eli yleinen osaaminen liittyy elinikäisen oppimisen perustaitoihin, joilla tarkoitetaan oppimisen ja osaamisen perustana olevia kognitiivisia taitoja. Tulevaisuudessa geneeristen metataitojen hyödyntämisen merkitys tulee kasvamaan. Näitä taitoja ovat muun muassa ongelmanratkaisutaidot, itseohjautuvuus, oppimiskyky, henkilökohtaisen osaamisen kehittäminen ja johtaminen sekä tiedon arviointitaidot. (Kilpeläinen 2021, 18-19.)

Arviointiverstaan seuraavalla Jambord -sivulla pyydettiin osallistujia nimeämään kuvaan postit-lapuilla, millaista osaamista hankkeessa on (Liite 2.). Vastauksissa kuvastuu sekä ammat-

tialakohtainen osaaminen kuten asiakas- ja ohjaustyön osaaminen, verkosto-, projekti- ja kehittämistyön osaaminen sekä asiantuntijuus mutta myös geneerinen osaaminen ja henkilökohtaiset taidot.

Taitoa kohdata ja kuunnella osallistujia.

Taitoa hahmottaa isosta kokonaisuudesta selkeitä kysymyksiä ja vaiheita, jotka vievät eteenpäin.

Oppilaitosmaailman ja opintopolkujen tuntemus

Kohtaamisen taitoa, herkkyyttä

Nepsy-osaamista

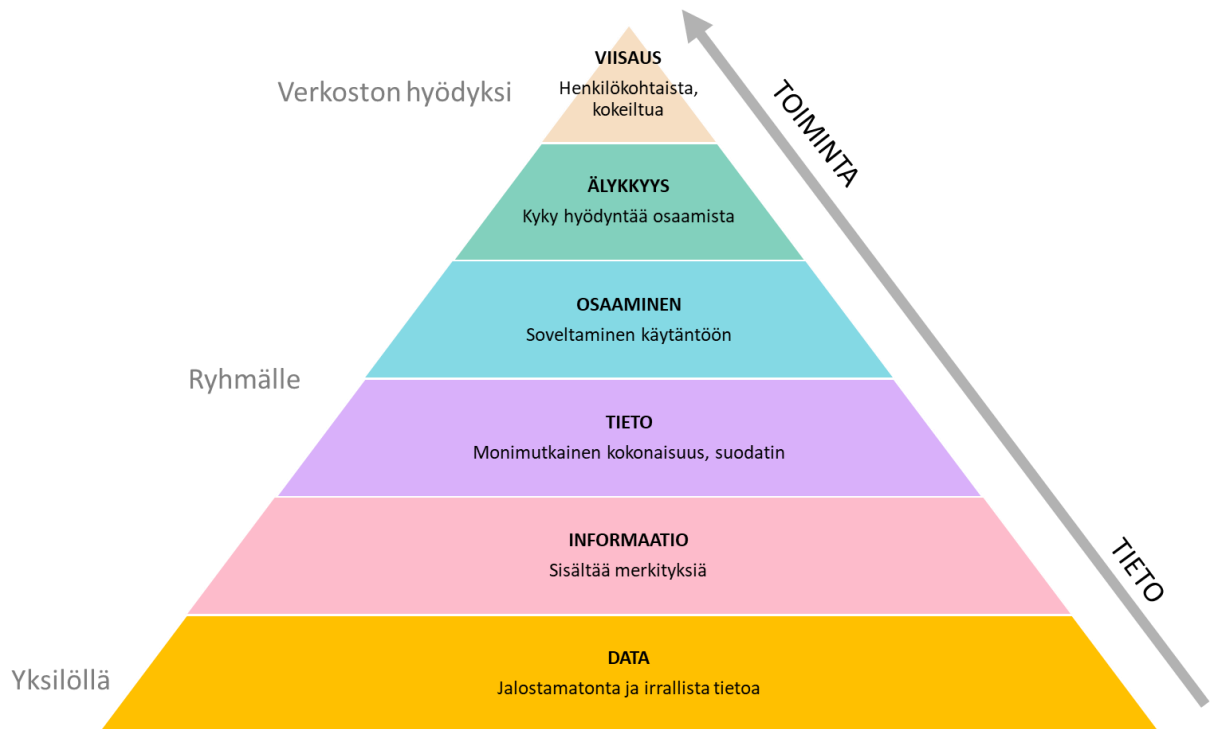
Osaamisen kehittämisen lähtökohtana on muutostarpeiden tunnistaminen. Kehittämisen pitkäjänteisyys syntyy asiakkaiden tarpeiden ymmärtämisestä ja huomion kiinnittämisestä toimien vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen. Osaamisen kehittäminen on jatkuva prosessi koko hankkeen ajan. Osaaminen ja sen hyödyllisyys muuttuvat ajassa: on olemassa erilaista osaamista, jota hyödynnämme erilaisissa yhteyksissä. Uutta osaamista syntyy ja kehittyy hankkeen eri vaiheissa, eri toiminnoissa ja koulutuksen kautta. Yksilön osaaminen kuten ei muutenkaan ole koskaan muuttumatonta, vaan kehittyy ja muotoutuu läpi hankkeen. Vastaavasti yhteisesti jaettu moninainen osaaminen ja kekseliäisyys synnyttävät ideoita ja uudistavat työskentelytapoja. Osaaminen syntyy ja kehittyy aina vuorovaikutuksessa ja saa myös merkityksensä ihmisten välisessä toiminnassa. (Arola 2022.)

Oman osaamisen sanottaminen

Seuraavan Jamboard-sivun tehtävän tarkoitus oli auttaa hankkeessa työskenteleviä henkilöitä jäsentämään ja sanoittamaan omaa osaamistaan kysymyksellä “Missä sinä itse olet ammatillisesti/hankkeen kontekstissa erityisen hyvä?”. Otalan (2008, 50) mukaansa yksilön osaaminen koostuu tiedoista, taidoista, kokemuksista, verkostoista, kontakteista, asenteista sekä henkilökohtaisista ominaisuuksista, jotka auttavat selviytymään työtilanteista ja joiden seurauksena syntyy hyvä työsuoritus. Organisaation osaaminen koostuu yksilöiden osaamisesta ja työyhteisöjen tavoista toimia (Salojärvi 2009, 146). Tämän vuoksi oman osaamisen pohdinnalla tavoiteltiin myös jäsentynyttä ja täsmentynyttä käsitystä siitä, millaista yhteistä osaamista hankkeessa tavoitellaan, kuinka se karttuu ja millaisia taitoja tarvitaan.

Hankkeen toimijat ovat asiantuntijoita, joilla on vahva osaamisidentiteetti. Vahvan osaamisidentiteetin omaava henkilö osaa keskimääräistä paremmin sanoittaa sekä tunnistaa omaa osaamistaan ja hyödyntää sitä tehokkaasti. Osaamisidentiteettiin liittyy myös kyky ja halu hakeutua erilaisten verkostojen jäseneksi. Verkostojen kautta osaamisen uudistaminen tapahtuu helposti. Uusia oppimisen toimintamalleja voidaan kehittää hankkeessa kokeilemalla kehittämällä tai oppimalla työnohella käytännön toiminnasta. (Sitra 2022, 4-12.) Verkostoissa voidaan myös jakaa hiljaista tietoa. Haldin-Herrgård ja Salo (2008, 279-280) kuvaavat hiljaista tietoa ensisijaisesti toiminnassa ilmeneväksi kokemukselliseksi, erilaisia tapoja toimia ja niihin perustuvia sääntöjä ilmentäväksi osaamiseksi. Hiljainen osaaminen liittyy erilaisien tehtävien, prosessien ja toimintaympäristöjen, ihmissuhdetyössä sosiaalisen vuorovaikutuksen hallintaan. Hiljainen tietotaito on tekemisen taitoa ja osaamisen vaistoa. Se näyttäytyy taitavana toimintana tai intuitiivisena ongelmanratkaisukykyinä uudessa tilanteessa tai asiayhteydessä.

Sydänmaanlakka (2009, 233) kiteyttää osaamisen ajatukseen, että osaaminen on tiedon siirtämistä käytäntöön. Hankkeessa tapahtuva osaamisen tunnistaminen on usein henkilökohtaista näkemystä ja kokemuksia (Nurminen & Pennanen 2007, 20). Sydänmaanlakan mukaan siis osaaminen pohjautuu tietoon, joka voidaan jakaa useaan erilaiseen ryhmään (kuvio 15). Osaaminen sijoittuu arvoketjussa tiedon ja toiminnan keskivaiheille, jossa yksilöillä olevaa tietoa jalostetaan käytäntöön ja hyödynnetään ryhmän hyväksi. Jotta osaamista voidaan hyödyntää, tarvitaan tietoa, taitoa toimia sitä hyödyntäen, sekä lisäksi motivaatiota toimia ryhmän tai verkoston hyödyksi yksilön arvot ja asenteet huomioiden. (Sydänmaanlakka 2009, 42–44.)

Kuvio 15: Tiedon jalostuminen osaamisen kehittämisen tueksi (mukaillen Sydänmaanlakka 2009, 42–43).

Osallistujat kokivat olevansa hyviä ideoinnissa, innostumisessa ja aloitteellisuudessa. Heittäytymisen taito ja uteliaisuus sekä halu oppia uutta auttavat kokonaisuuksien hahmottamisessa. Tavoitteellinen toimintamalli, sitoutuminen ja osallistuminen koettiin hyviksi ominaisuuksiksi kehittämisprosessin edistämässä ja erilaisien vaiheiden tunnistamisessa myös tiimitoiminnassa. Pedagoginen osaaminen, kirjoittaminen, ammatilliseen kasvuun liittyvä osaaminen ja rohkeus kokeilla digityökaluja mainittiin myös vahvuuksina. Tärkeää oli myös moninaisuutta arvostavan lähestymistavan ja kuuntelemisen taidon tunnistaminen. Myötätunto, kannattelu ja rohkaisu toimivat erinomaisina taitoina hankkeen kontekstissa. Tunnistettu kyvykkyys oli myös työkamujen tsemppaus ja kiittäminen. Tärkeä on myös kyky kirkastaa ja osata rajata pääasiat.

Riittävän hyvä riittää -asenne.

Tunnetyöskentelyn ja osaamisen työstämisen jälkeen välikysymyksenä esitettiin, mitä osallistujat haluaisit nostaa esiin ja muistaa tästä keskustelusta jälkeenpäin. Osallistujat nostivat esiin pienten asioiden jakamisen merkitys hanketyössä ja hankkeessa yleensäkin, sillä koettiin, että ne kannattelevat lopulta. Lisäksi koettiin, että monitoimijaisessa hankkeessa jakamisen merkitys korostuu. Tämä jakamisen merkitys on tunnistettavissa myös työelämässä laajemminkin.

Moninaisuus koettiin rikastuttavana. Työskentelystä jäi mieleen, että yhteiskehittäminen mahdollistaa monipuolisen osaamisen jakamisen, oppimisen, oivaltamisen ja luovuuden. Lisäksi todettiin, että armollisuus on hyvä muistaa hanketoiminnassa.

Armollisuus koko tiimin kesken - hanketyössä ilmenee aina odottamattomia juttuja ja asioita joihin ei pystykään vaikuttamaan lopulta, ja silti tapahtuu myös paljon onnistumisia

Osallistujat kokivat, että voisi olla viisasta palata tähän/saman tyyppiseen harjoitukseen myöhemmin/uudelleenkin. Ilon ja onnistumisten huomaaminen on aina hyvästä!

Seuraavaksi käsitelimme kysymystä, miksi Saako oppia -hanke on tärkeä juuri teidän toiminnallenne. Kysymyksessä oli tarkoitus palata hankkeen tavoitteisiin ja keinoihin, joilla niihin päästää. Samalla tavoitteiden terävöitymisen lisäksi tarkoitus oli tuoda esille hankkeeseen osallistuvien kehittäjätahojen samanlaisuutta ja erilaisuutta. Vastauksissa tuotiin esille hankkeen positiivisia vaikutuksia kohdehenkilöille yhdenvertaistamalla koulutuspolkuja erityistä tukea tarvitseville henkilöille.

Mahdollisuus korkeakouluopintoihin tulee näkyväksi.

Inhimilliset tarinat tulevat kuulluksi...

Hanke tuo näkyville opiskelijoiden moninaisuutta...

Hankkeen koettiin vaikuttamiskanavaksi aliedustettujen asemaan ja mahdollisuuksiin. Hanke mahdollisti keskittymisen saavutettavuuteen siihen kohdistetun resurssin kautta. Hankkeen avulla pystytään vaikuttamaan organisaation prosesseihin ja käytäntöihin. Pedagogisten käytäntöjen muuttaminen enemmän moninaisuutta huomioiviksi koettiin tärkeäksi.

Hanke mahdollistaa pedagogisten ympäristöjen kriittisen tarkastelun ja saavutettavuuteen liittyvän kehittämistyön

Saavutettavuus on nostettu esiin VIHDOIN! Eli hanke ainakin omaa taustaorganisaatioita kirittää ja tukee.

Myös hankkeen synnyttämiä konkreettisia tuotoksia kuten työvälineitä henkilöstölle ja käyttökelpoista materiaalia ohjaajien käyttöön nostettiin esille. Koettiin, että oma osaaminen saavutettavuudesta, kehittämistyöstä, pedagogisesti saavutettavien ympäristöjen ja saavuttavan viestinnän kehittämisestä kasvoi.

Tuo esiin erityisosaamisemme kentällä.

Lopuksi osallistujat saivat tehtäväkseen ajatella tulevaisuutta (Liite 3.). Heitä pyydettiin kuvittelemaan, että kaikki hankkeessa on mennyt niin hyvin kuin mahdollista. Mitä silloin on tapahtunut? Millaisia asioita ja ihmisiä mielikuvissa silloin on? Kysymysten avulla pyrin kiinnittämään hankkeeseen osallistuvien tahojen huomion myönteisiin tapahtumiin, tavoitteisiin ja ratkaisuihin mieluummin kuin haasteisiin ja ongelmiin. Kyseessä on niin sanottu ihmekysymys, josta on raportoinut hollantilainen tutkija Visser vuonna 2011 ratkaisukeskeisyyttä koskevassa artikkelissaan. Ihme -kysymyksellä (jos tapahtuisi ihme...) viritetään unelmien ja toiveiden maailma. Kysymys on myös tulevaisuustyöskentelystä ihmekysymyksen kautta. (Sesay 2013.)

Dufva, Grabtchak, Ikäheimo, Lähdemäki-Pekkinen ja Poussa (2021, 5) jakavat tulevaisuuteen vaikuttamisen kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa haastetaan olemassa olevia oletuksia tulevaisuudesta. Yleiskuvaa nykyhetken muutoksista voi täydentää yllättävämmissä kehityskuluista viestivillä heikoilla signaaleilla. On tärkeää tulla tietoiseksi sekä omista että muiden näkemyksistä tulevaisuuden suhteen ja haastaa niitä aktiivisesti. Toisessa vaiheessa kuvitellaan toivottavaa tulevaisuutta. Millainen on hyvä tulevaisuus? Kolmannessa vaiheessa yhdistetään tulevaisuusajattelu muutoksen tekemiseen ja hahmotellaan toimia kohti toivottavaa tulevaisuutta. Saako oppia -hankkeen tulevaisuutta pohdittaessa kehitetään nykyistä toimintaa ja asetetaan tavoitteita sille, mitä hankkeessa haluttaisiin tapahtuvan.

Vastauksen peilautuvat hankkeen tavoitteisiin, tuotoksiin ja tuloksiin. Tulevaisuudessa siinsi visio, jossa opiskelijoiden AMK-tutkintoon johtavia joustavia polkuja on kehitetty ja asiakkaita palvellaan paremmin ja “jatkopolutetaan” paremmin. Avoin ilmapiiri on lisääntynyt ja yhä useampi uskaltaa niin halutessaan kertoa kokemuksistaan erilaisena/moninaisena oppijana lisäten tietoisuutta. Erilaiset oppijat kokevat, että korkeakouluopinnot eivät ole enää painajainen tai mahdoton viidakko. Nuorilla ja nuorilla aikuisilla on sellainen olo, ettei tarvitse pelätä ohjaajaa, ohjauksia, opettajia, kouluun hakua, opiskelua ja sitä, miten siellä pärjää. Oppimiseen liittyvät haasteet tunnistetaan ja vaihtoehtoisia osaamisen osoittamisen tapoja tarjotaan. Tämä lisää osallistujia AMK-hakuinfoihin.

Saavutettavuudesta innostuneita ja tiedostavia pedagogisen ja ohjausalan ammattilaisia on paljon. Laaja-alainen saavutettavuus on kiinteä osa organisaation perehdytystä ja työarkea. Pedagogiseen saavutettavuuteen kiinnitetään huomiota toteutussuunnitelmia laadittaessa. Organisaatiossa on monipuolinen ymmärrys ammattikorkeakouluopiskelijoista ja opiskeluvälmiuksien tukemisesta. Saavutettavuuden edistäminen on tunnistettu osaaminen Humaksissa ja se

näkyä koulutuksissa, TKI-hankkeissa ja palveluliiketoiminnassa. Hankkeen luoma ekosysteemi löydetään ja Howspace-alusta on aktiivisessa käytössä.

Tulevaisuus Saako oppia –hankkeen jälkeen näyttää tulevaisuustyöskentelyyn osallistuneiden mielestä hyvälle. Elina Hiltunen (2019, 11) kuvaa tulevaisuuden ennakoinnin koostuvan faktoista ja mielikuvituksesta. Tulevaisuustieto on siis jännittävä faktojen ja näkemysten yhdistelmä. Tulevaisuustieto ja yhteistoiminta ovat ennakoinnin perusteita. Jotta tulevaisuutta voidaan tehdä, tarvitaan soveltavaa tulevaisuuden tutkimista eli ennakointia mutta myös visio paremmasta, tahtotila muutokseen ja lopulta myös toimintaa. Tulevaisuustieto onkin osittain näkemyksellistä ja luonteeltaan vaihtoehtoista. Koska tulevaisuustieto perustuu osin ihmisten havainnointiin, on mietittävä, mikä on havainnoijan oma fokus esimerkiksi Saako oppia -hankkeen viitekehyksessä. Mikä merkitys on osallistujien omalla työllä, näkökulmalla, intressillä tai asemalla? Jokaisen hankkeeseen osallistujan ammattilaisen omat ajatusmallit, arvot ja asenteet muovaavat tulkintaa. Yhteinen tavoite kuitenkin pakotoi tavoiteltavan tulevaisuuden.

Kuten Mikko Dufva (2020, 3) sanoo: tarjolla on kokoelma toisenlaisia tulevaisuuksia ja ne voivat olla monin tavoin parempia. Millaiseen tulevaisuuteen päädymme, riippuu nykyhetken valinnoista ja toimista. On tärkeää pystyä käyttämään kykyä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia savutettavien koulutuspolkujen osalta ja siten ottaa tulevaisuusvalta itselleen ja osallistua tulevaisuudesta tekemiseen puheista toiminnaksi. On tärkeää huomata, että jokaisella on paikka ja vastuu mieluisamman tulevaisuuden tekemisestä (Hiltunen 2019, 287).

4.6 Arviointiverstas 3 - Itsearviointi pilottivaiheen tuloksista

Saako oppia –hankkeessa tavoitteet oli jaoteltu lyhyen ja pitkän aikavälin tuloksiin. Lyhyen aikavälin tavoite nähdään yleensä askeleena, joka johtaa kohti pitkän aikavälin tavoitetta. Lyhyen aikavälin tavoite vaatii vähemmän aikaa ja resursseja, jotta ne voidaan saavuttaa. Joskus pitkän aikavälin tavoitteiden saavuttamiseksi on ensin saavutettava useita lyhyen aikavälin tavoitteita. Lyhyen aikavälin tavoitteet auttavat hahmottamaan pitkän aikavälin tavoitteita sekä osoittavat, että isot ja joskus kaukaisiltakin tuntuvat tavoitteet syntyvät ja kasvavat nykyhetkestä. Isojen ja pitkän aikavälin tavoitteiden toteuttamista helpottaa niiden pilkkominen pienempiin osa- tai välitavoitteisiin.

Kolmannessa arviointiverstaassa keskityttiin pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteiden itsearviointiin ja tuotosten reflektointiin. Työskentely tapahtui etäkokouksena Teamsin kautta ja yhteinen sähköinen työskentelyalusta oli Padlet, jonne oli luotu valmiit kysymyspohjat tavoitteiden ja tuotosten arvioimiseen. Arviointiverstaaseen osallistujat olivat Saako oppia -hankkeen osatoteuttajia ja kehittäjäkumppaneita. Saako oppia -hankkeen lyhyen aikavälin tulokset kohdentuvat ensisijaisesti niihin henkilöihin, asiakkaisiin ja työntekijöihin, jotka osallistuvat hankkeen yhteiskehittämistyöhön. Lyhyen aikavälin tavoitteena on vahvistaa hankkeessa heidän digitaalista toimijuuttaan, ja että, he ovat hankkeen vahvistaneet ymmärrystään erilaisista oppimisen esteistä sekä niitä poistavista tai lieventävistä pedagogisista ratkaisuksista. Lisäksi lyhyen ajan tavoitteena on, että toimijat ovat vahvistaneet verkostoaan, tiedotus- ja vaikuttamiskanaviaan sekä saaneet kokemusta monitoimijaisesta yhteiskehittämisestä digitaalisessa ympäristössä.

Lyhyen aikavälin tavoitteita käsiteltiin kolmen kysymyksen kautta (Liite 4.). **Ensimmäiseksi** osallistujia pyydettiin kuvamaa hankkeen tuloksia eli listaamaan Padlettiin välittömiä vaikutuksia yhteiskehittämistyöhön osallistuneiden osalta. Vastauksissa esille tuotiin, että ammattilaiset ovat saaneet lisää tietoa ja toimintaohjeita samalla kun ymmärrys savutettavuudesta on lisääntynyt niin sähköisien järjestelmien kuin esimerkiksi työelämän ja opintojen eri kysymysten näkökulmasta. Moni kohderyhmän edustaja on päässyt omalla opintopolullaan eteenpäin.

Kaksi osallistujaa hakenut ja päässyt toiselta asteelta amk- opintoihin. Yksi opiskelija aloitti toisen asteen opintojen aikana amk -avoimet opinnot, jotta saa käsityksen millaisia opinnot ovat ja saa nykyiseltä opettajalta apua tehtävien tekoon.

Heidän rohkeutensa osallistua ja tulla mukaan on lisääntynyt, kun he ovat saaneet tukea omiin opintokysymyksiin ja kokemusta osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Osallistujat ovat päässeet vaikuttamaan eri alustoilla kerättävään tietoon ja ovat tuottaneet myös itse tietoa. Koettiin, että osallistujat ovat päässeet jakamaan omia mielipiteitään ja omaa tarinaansa tärkeistä, heitä koskettavista aiheista. Tämän nähtiin antaneen mahdollisuuden osallistujien omien kokemusten jäsentämiseen ryhmässä ja kokemuksen vertaisuudesta. Tuotoksena on myös osalla osallistujia uusien digikokeilujen tekeminen ja sitä kautta oman äänen tuottaminen digimateriaaleiksi. Yhdessä tekemistä on tukenut hankkeessa saatu yksilöllinen tuki ja ohjaus, jota esimerkiksi verkotutkintoa suorittavilla opiskelijoilla on vähän saatavilla. Koettiin, että ohjaajan tuelle on ollut tarvetta itseohjautuvuuden vaateen vallitessa. Vahvistuksen tunne sille, että omat kyvyt ovat hyviä ja tuen tarpeita saa tuoda esiin.

Toinen lyhyen aikavälin arviointikysymys koski Saako oppia –hankkeessa löydettyjä hyviä käytäntöjä erilaisien oppimisen esteiden poistamiseksi ja oppimisen esteitä poistavista tai lieventävistä ratkaisuista. Vastauksissa tuotiin ilmi se, että tietoisuuden lisääminen ja haasteiden tai esteiden näkyväksi tekeminen ovat tärkeitä tehtäviä, vaikka niihin ei olisi vielä ratkaisuja tarjolla. Tässä oli onnistuttu. Yhteisien keskustelujen kautta on luotu yksilöllisen kohtaamisen tiloja, joka on vaatinut paljon rohkaisua ja tukea sekä saavutettavuuden haasteiden kuuntelua. Tässä on auttanut asioiden auki puhuminen ohjauksessa tai yhteisissä hetkissä, esiin nousseiden tunteiden hyväksyminen ja sanoittaminen. Omien vahvuuksien tarkastelu yhdessä on ollut osallistujille voimauttava kokemus. Vastauksissa tuotiin esille, että kannatteleva ohjaus on tukenut yhteistä työskentelyä ja sitoutumista.

Pilotissa opiskelijatiimien käynnistymiseen kiinnitettiin ammatillisen kehittymisen tehtäviä. Yhteisen keskustelun ja tehtävien tekemisen katsottiin edistäneen opiskelijoiden kiinnittymistä ryhmään. Ammatillinen keskustelu eli ammattialaan kiinnittyminen edisti myös oppimisen esteiden poistamista. Hankkeessa oli tehty vaihtoehtoisia kokeiluja esimerkiksi opinnollistamisen tai näyttöjen kautta opiskelijalähtöisesti.

Matalan kynnyksen kaikille avoin pajatoiminta eri vaiheissa oleville nuorille, jotka ovat erilaisissa koulutuspolkujen nivelvaiheissa (esim. työelämän ja opintojen ulkopuolella olevat tai ovat opinnoissa kiinni, mutta kohtaavat erilaisia haasteita opinnoissa etenemisessä).

Vastauksissa tuotiin myös esille, että on kysytty osallistujalta itseltään, mitä hän tarvitsee ja rakennettu ohjaus ja neuvonta sen pohjalta. Tämä voi olla hankkeessa kehitettyjä ja käytettyjä apuvälineitä esimerkiksi keskittymisen tukemiseen, lukemiseen tai oppimiseen. Vertaistuen mahdollistaminen hankkeessa on ollut merkittävä oppimisen esteitä poistava käytäntö. Jotta oppimisen esteitä voidaan poistaa, Saako oppia –hankkeessa henkilöstön ja muun ammatillisen toimijakentän asian äärelle saaminen yhteiseen keskusteluun on todella tarpeen ja hedelmällistä.

Kolmanneksi osallistujia pyydettiin arvioimaan, mitä on opittu tähän mennessä digitaalisen toimijuuden vahvistamisen edistämisestä. Vastauksissa tuotiin esille, että kyseessä on ollut yhteinen uuden opettelu.

Erilaisten digitaalisten ohjeiden ja sivustojen tutkiminen on tuonut ymmärrystä siitä, mitä digitaalisilta ympäristöiltä ja tarvitaan (saavutettavuus), että toimija voi navigoida niissä itsenäisesti

Tärkeäksi on koettu osallistumisen vapaaehtoisuus ja erilaisien valintojen tarjoaminen. Esimerkiksi sähköisissä tapaamisissa kameran ja mikin saa avata, mikäli se tuntuu itsestä turvalliselta ja mukavalta. Digitaalista toimijuutta vahvistaa erilaiset osallistumisen tavat tapahtuu se sitten kirjoittamalla, visuaalisesti tai pelkästään kuunnellen. On huomattu, että pienemmässä ryhmässä toiminen, välineiden käytön perusteleva, kannustava ja kannatteleva palaute sekä turvallisuuden esille tuominen ovat tärkeitä toimijuuden vahvistamisessa. Tunne siitä, että on joku, joka kulkee rinnalla, on tärkeää. Tämä tarkoittaa eri ihmisille eri asioita, koska ihmisillä on hyvin erilaiset lähtökohdat ja siten myös digitaidot. Saako oppia –hanke on edistänyt erilaisten digityökalujen asteittaista kokeilua ja esittelyä. Tämä on lisännyt valmiuksia ja tehnyt “digistä” helpommin lähestyttävää. Merkityksellistä on myös havaita kaikki hyvä, sillä pienillä asioilla on suuria vaikutuksia.

Pitkän aikavälin tavoitteena (Liite 5.) oli hankkeessa kehitetty digitaalinen ohjausympäristö, jonka avulla voidaan poistaa niitä esteitä, joita on ollut haavoittuvimmassa asemassa olevilla henkilöillä koulutukseen pääsyssä ja tutkintoon johtavien opintojen suorittamisessa. Lopullisena tuloksena on se, että esimerkiksi koulutuksen järjestäjät osaavat ja haluavat ottaa huomioon erilaisten opiskelijoiden tarpeita ja pystyvät järjestämään asioita siten, että oppiminen ja opintoihin osallistuminen mahdollistuvat. Lisäksi tavoitteena oli, että yhä useampi toimija, esimerkiksi oppilaitos on saanut käyttöönsä digitaalisen ympäristön ja ohjausmateriaaleja, joiden avulla pystyy paremmin ymmärtämään ja tukemaan erityisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita.

Ensimmäisessä arviointitehtävässä verstaaseen osallistujia pyydettiin kuvaamaan kehitetyn digitaalisen ohjausympäristön vaikutuksia haavoittuvimmassa asemassa oleville henkilöille saavutettavamman koulutukseen pääsyn ja tutkintoon johtavien opintojen suorittamisen osalta. Ekosysteemin merkitystä painotettiin vastauksissa. Omaan polkuaan etsivän sivu auttaa etsimään lisätietoa ja tukea omaan tilanteeseen myös oppilaitoksen ulkopuolelta. Hankkeessa pääsivät vaikuttamaan muun muassa saavutettavuussuunnitteluun. Osallistujien tärkeäksi kokemia asioita on viety digialustalle eli tietoa on tehty käyttäjältä käyttäjälle. Vertaisuus nousi myös esille, sillä henkilöiden omat kokemustarinat ekosysteemissä tuovat näkyvämmäksi erilaisia tarpeita, joista ammatillaiset voivat oppia lisää ohjaamisesta ja opettamisesta muovaten niitä saavutettavampaan suuntaan. Tietoisuus saavutettavuuden osa-alueista ja esteistä on tuonut esiin opiskelijaryhmien monimuotoisuutta, jota opiskelijoiden omat kokemustarinat konkretisoivat.

Vaikutukset ovat pääosin välillisiä, eli kun henkilöstö tulee tietoiseksi, miten saavutettavuutta voidaan ohjauksessa ja opetuksessa edistää, he alkavat toteuttaa sen myötä uudenlaisia toimintatapoja.

Opiskeluvaikeuksien kirjo on tullut näkyviin Saako oppia –hankkeessa. Ekosysteemissä saavutettavasti esitetty tieto auttaa opiskelijoita tekemään valintoja ja suunnittelemaan opinto- ja urapolkuja. Tärkeä kysymys on, kuinka hankkeessa vahvistetaan opiskelijoiden omia vaikutusmahdollisuuksia. Yksi tapa on kannustaa ja rohkaista puhumaan haavoittuvassa asemassa olevien esteistä ja kun tieto näistä asioista lisääntyy, myös yksilön mahdollisuudet vaikuttaa itseään koskeviin asioihin lisääntyvät. On hyvä tehdä näkyväksi pieniäkin havaintoja ja yksittäisiä kokemuksia, joilla kuitenkin laajempaa kaikupohjaa.

Toinen pitkän aikavälin tavoitteiden tarkastelukysymys koski hyviä käytänteitä. Osallistujia pyydettiin kertomaan, mitä hyviä käytänteitä Saako oppia -hankkeessa löydettiin ja jaettiin muille toimijoille, jotta pystyttäisiin paremmin ymmärtämään ja tukemaan erityisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita digitaalisen ympäristön ja ohjausmateriaalien avulla. Erilaiset ryhmäohjauksen lähestymistavat kuten positiivinen psykologinen pääoma ja vahvuusperusteisuus sekä osaamisidentiteetti ja tulevaisuusohjaus ovat esimerkiksi jaettuja viitekehyksiä. Saavutettavuuskävely ja osaamis- ja tulevaisuustyöskentely nostettiin jaettavina menetelminä esille. Saako oppia –hankkeessa on myös tehty saavutettavan ja rinnalla kulkevan ohjauksen checklist. Myös vertaistuelliset pienryhmätyöskentelyt- ja keskustelut, joissa kootaan tietoa esimerkiksi yhdessä padlille on yksi konkreettinen tuotos. Hyvä käytäntö on myös luotu kokonaisuus, jossa havainnollistetaan, mitä saavutettavuus on ja, millaisia asioita on syytä ottaa huomioon työelämäkontekstissa, kun työpaikoille tulee esimerkiksi harjoittelija.

Hyvä ja ajettava käytäntö on pedagogisen prosessin kehittäminen opintojen alussa. Lisäksi käytössä olevien digialustojen strukturointi selkeäksi auttaa erityisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita. Kuvien tulee olla selkeästi tekstiin liittyviä ja todella yksinkertaisia, jotta teksti on luetavaa ja siihen pystyy keskittymään. Ulkoasun saavutettavuus kuten värikoodaus on yhdessä jaettu käytäntö. Ammatillisen henkilöstön näkökulmasta hyvä käytäntö on jakaa tietoa siitä, millaisia ohjeita ohjattavat tai opiskelijat tarvitsevat, mikäli heidän oletetaan itsenäisesti ottavan haltuun prosesseja ja asioita koskien opiskelua.

Kokonaisvaltainen näkemys saavutettavuudesta, vaihtoehtoisia toimintatapoja tekemiseen, osallistujien jatkuva hyödyntäminen osana kehitystyötä > miten esimerkiksi opiskelijat voisivat olla jatkossa paremmin mukana suunnittelussa?

Osallistujien äänet ovat päässeet esiin ja konkretisoineet, miltä ohjattavan tai opiskelijan arki voi näyttää saavutettavuushaasteiden näkökulmasta. Tämä on tuonut näkyväksi sen, miksi tietyt toimintatapamme eivät huolellisesta suunnittelusta huolimatta toimikaan odotetulla tavalla. Turvallisemman tilan näkökulmat ovat vahvistuneet hankkeen aikana.

Kolmannessa osallistujille suunnatussa kysymyksessä pyydettiin pohtimaan, millaisella ekosysteemillä varmistetaan se, että koulutuksen järjestäjät osaavat ja haluavat ottaa huomioon erilaisten opiskelijoiden tarpeita ja pystyvät mahdollistamaan oppimisen ja opintoihin osallistumisen myös erityisen tuen tarpeessa oleville. Vastajat nostivat esiin, että tietoa hyvistä käytänteistä on koottava ja huomioitava myös olemassa olevat selkeät materiaalit. Mahdollisimman helposti oman työn osaksi omaksuttavat vanhat ja uudet materiaalit helpottavat arkea. Ekosysteemistä on luotava selkeästi hahmottuva ja hahmotettava kokonaisuus, joka on helppokäyttöinen, ymmärrettävästi kuvattu ja selitetty.

Rautalanka: konkreettiset muistilistat ja suositukset ihan arjen opetus- tai ohjaustyön tueksi - miten helpota ohjattavien tai opiskelijoiden kuoppaista matkaa.

Ekosysteemin selkeys, kannustavuus ja inspiroivuus edistävät itsessään tiedon ja ideoiden leviämistä ja juurtumista laajalle. Materiaalin toivotaan myös olevan sellaista, että se tulee korkeakoulujen ja kolmannen sektorin välisen yhteistyön tiivistämistä esimerkiksi käytettävissä olevien tukimuotojen osalta.

5 TULOKSET JA TUOTOKSET

Arvioinnin tarkoituksena on tiedon tuottaminen, kehittäminen ja oppiminen. Tiedon tuottamisessa korostuvat tieteellisen tutkimuksen periaatteet ja menetelmät. Menetelmällä tarkoitetaan myös suunnitelmallista keinoa, menettelytapaa tai niiden joukkoa, jolla jokin asia otetaan haltuun tai, jonka avulla tavoitteeseen päästään. (Korkeakoski 2017, 94.) Arviointia tehdään yleisesti päätöksenteon pohjustamiseksi tai lopputuloksen toteamiseksi mutta myös toiminnan ollessa käynnissä tilanteen määrittämiseksi tai uudelleen suuntaamiseksi. Onnistumisen toteamiseksi tarvitaan kriteerejä, jotka edustavat hankkeessa määriteltyjä tavoitteita. Tämä arvottaminen etukäteen asetettujen tavoitteiden tai päämäärien mukaan tekee eron hankkeen seurantaan ja tarkasteluun. Arviointiin myönteisesti suhtautuvassa kehittämishankkeessa saatetaan käyttää termiä arvioiva työote, jossa omaa työtä tutkitaan ja ollaan kehittämishaluisia ja muutokskykyisiä. Arvioivassa työotteessa kohdistetaan huomio sisäisen toiminnan logiikan ymmärtämiseen ja työprosessien avaamiseen. Arvioinnin avulla hankitaan tietoa siitä, mikä sujuu tai ei suju, mihin voidaan vaikuttaa ja, miten vaikutukset näkyvät toisaalta hankkeessa työskenteleville, toisaalta tulosten tai tuotosten hyödyntäjille. (Anttila 2007, 64.)

Tämän arviointityön tavoitteena oli selvittää millaisilla arviointimenetelmillä hankkeen viitekehyksessä osallisuutta ja saavutettavuutta voidaan tutkia, mitkä tekijät edistävät osallisuutta digitaalisissa ympäristöissä ja kuinka Saako oppia -hanke onnistui pedagogisen saavutettavuuden kehittämisessä. Arviointitutkimus pureutui hankkeen itsearviointin perusteella koostettuihin tuloksiin ja tuotoksiin hankkeen tematiikan tietoperustaan kytkeytyen. Hankkeen yhteiset ja eriytyneet työskentelytavat, materiaalit ja menetelmät tukivat itsereflektion kautta tuotettua arviointitietoa. Teoriaan ja tutkimusjoukon kokemuksiin pohjautuen tutkimuksessa löydettiin osallisuutta vahvistavia tekijöitä digitaalisessa oppimisympäristössä ja ymmärrystä saavutettavista digitaalisista oppimisympäristöistä. Lisäksi hankkeen arviointikäytännöistä saatiin tutkimuksen perusteella kehittämisideoita.

5.1 Sähköisten palveluiden käyttöä tukevat tekijät Saako oppia -hankkeessa

Saako oppia -hankkeen tavoite oli edistää koulutuksellista tasa-arvoa sekä digitaalisten ohjaus- ja oppimisympäristöjen saavutettavuutta. Saavutettavien oppimisympäristöjen onnistunut to-

teutus vaatii monia muutoksia oppilaitosten toiminnassa, osaamisessa ja johtamisessa sekä yhdenvertaisten palvelujen suunnittelussa ja tuottamisessa. Oman haasteensa toteutukseen tuo se, että kaksi toisistaan poikkeavaa osaamisen alaa, teknologia ja opetus- ja koulutusala kohtaavat. Digitalisaation tuominen osaksi toimintaa onnistuu, kun kaikilla oppimisympäristöjen toteuttajilla on yhteinen ymmärrys, tavoite ja päämäärä, mihin työllä pyritään. Tarvitaan valmiutta vahvistaa digiosallisuutta vahvistavia tekijöitä ja tunnistaa digiosallisuutta heikentäviä tekijöitä.

Toimintavalmiusajattelussa tarkastellaan yksilölle tarjoutuvia mahdollisuuksia toimia yhteiskunnallisessa ympäristössään, johon opiskelupaikkakin liittyy kiinteästi. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen edellyttää, että jokaiselle yksilölle taataan riittävä määrä itsemääräämisoikeutta sekä kykyä määrittää oman hyvänsä mukaista elämää. Sosiaalisesti oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa kaikki yksilöt ovat samalla tavoin arvokkaita. Ajattelutapa lähtee jokaisen elämän yksilöllisyydestä, ja vastustaa erityisesti kollektivistisiä ajattelutapoja, jossa yksilön hyvä olisi alisteinen yhteiselle hyvälle. Nuorten ja nuorten aikuisten toimintavalmiudet kehittyvät erilaisissa kasvuympäristöissä ja -yhteisöissä. Nuorten arkea määrittävät keskeisesti opiskelu ja kouluinstituutiossa kuluva aika sosiaalisine suhteineen. Olennaista on ymmärtää oppilaitos paitsi oppimisen myös opetuksen tilaksi, jossa oppiaineiden tavoilla tarkastella maailmaa on paljon annettavaa nuorten toimintavalmiuksien ja aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi. Toimintavalmiusajattelun avulla on nostettu esiin kehittämistarpeita esimerkiksi koulun tavassa tukea nuorten osallisuutta. (Tani, Kiilakoski & Honkatukia 2019, 10-20.)

Yhteiskunta ja koulutuskenttä siinä samalla digitalisoituu nopeasti ja teknologiasta on tullut välttämätön osa elämää ja opiskelua. Digitalisaation avulla voidaan tuottaa palveluja helpommin saataviksi ajasta tai paikasta riippumatta. Toisaalta kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia tai valmiuksia hyödyntää näitä palveluita. Digitalisaatiota tarkastellessa on Saako oppia –hankkeessa pohdittu yksilöiden ja erilaisten käyttäjäryhmien kokemuksia digiosallisuudesta sekä toimijoiden, kuten koulutuksen järjestäjien roolia yksilöiden tai ryhmien digiosallisuuden mahdollistajina.

Hanke on parantanut kohderyhmään kuuluvien digitaalisia taitoja ja vahvistanut opiskeluvaihtoehtoja myös korkeakoulutasoisiin opintoihin. Hankkeessa on tunnistettu erityisen tuen piiriin ja aliedustettujen ryhmiin kuuluvien henkilöiden tuen ja ohjauksen tarpeita kanssakehittäjien omien kokemusten kautta. Kokemusten aito kuuleminen on hankkeessa toteutettu siten, että se on vahvistanut osallisuuden tunnetta. Osallisuutta voidaan vahvistaa digiosallisuuden kuu-

nessa keskeisessä osa-alueessa, jotka ovat: 1) infrastruktuuri ja teknologiset välineet, 2) saavutettavuus, 3) turvallisuus ja luotettavuus, 4) taidot, osaaminen ja digituki, 5) käytettävyys sekä 6) käyttäminen ja hyödyt. (Pajula, Korpela, Karhinen & Hänninen 2021.) Nämä osa-alueet on huomioitu hankkeen tavoitteissa ja arviointitulosten mukaan hankkeen toiminnassa.

Saako oppia –hankkeessa pyrittiin kehittämään digitaalisia oppimisalustoja ja oppimisympäristöjä. Arviointitietoa tässä tavoitteessa onnistumisesta on tiivistetty seuraavaksi neljän ala-otsikon alle, joiden katsotaan edistävän ja tukevan digitaalisten palveluiden käyttöä.

Saavutettavuus

Sana saavutettavuus on melko vakiintunut, kun puhutaan digipalveluista ja sähköisistä palveluista. Saavutettavuus tarkoittaa esteettömyyttä digitaalisessa maailmassa: sitä, että erilaisten ihmisten on helppoa käyttää digipalveluja ja niissä olevia sisältöjä. Saavutettavuuden tarkoitus on parantaa yhdenvertaisuutta digitaalisessa yhteiskunnassa. (Saavutettavuusvaatimukset 2023.) Saavutettavuus voidaan nähdä arvovalintana, digitalisoitiin kehittymisen edellytyksenä ja samalla siihen velvoittaa myös lakisääteinen perusta, jota ei voi kiertää. Mikäli palvelujen saavutettavuudessa ei onnistuta, erityisen tuen tarpeessa olevat kärsivät eniten. Se heikentää tasa-arvoisia mahdollisuuksia. Kun opiskelu- ja ohjausympäristöt tehdään alusta lähtien yhdenvertaisuus huomioiden mahdollisimman monelle sopiviksi, digitaalisten palvelujen toteuttamisesta saavutettavuusvaatimusten mukaisesti hyötyvät kaikki. Saavutettavuus on edelleen uusi asia mutta sen ympärillä on myös ollut havaittavissa hypetystä. Se ei poista sitä tosiasiaa, että se on asia, joka vaatii opettelua ja aitoa pyrkimystä kehittyä paremmaksi saavutettavuusosajaksi.

Jokainen ohjaaja ja opettaja tarvitsee saavutettavuusosaamista. Mutta erityisesti digitaalisten palvelujen kehittäjiä on ymmärrettävä kattavasti, mitä saavutettavuus tarkoittaa ja mitä velvollisuuksia esimerkiksi opetuksen järjestäjällä on. Opiskelijat kaipaavat tukea, opettajia ja toisiaan. Tämän vuoksi vertaisuus on koettu tärkeäksi asiaksi Saako oppia -hankkeessa. Laajasti määriteltynä vertaistuki tarkoittaa kaikkea inhimillistä vuorovaikutusta, jossa yksilöt keskustelvat omasta elämäntilanteestaan. Vertaisuuteen liittyy kiinteästi myös taito ymmärtää toisia kokemuksellisuuden kautta. Ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen voi tarkoittaa myös tunnetta siitä, ettei ole yksin, sillä toisetkin ovat kokeneet jotain samankaltaista. Vertaistuessa on olennaista se, että ihmiset saavat toisiltaan senkaltaista tukea, jota muut tahot kuten julkiset

palvelut, ammattiauttajat ystävät tai sukulaiset eivät pysty antamaan, koska heiltä puuttuu oma-kohtainen kokemus (Rissanen & Puumalainen 2016,54.)

Motivaatio

On todettu, että opettajan tai ohjaajan kannustava ja rohkaiseva ohjaustapa auttaa opiskelijaa saavuttamaan parhaan oppimistuloksen. Opettajan tulee tarkkaan miettiä, mitä ohjauksen välinettä hän aikoo käyttää, jotta erilaisien tuen tarpeen piirissä olevien henkilöiden ja ammattilaisen vuorovaikutus toteutuu ja syntyy dialogista keskustelua. Opettajan tehtävä on huolehtia vuorovaikutuksen ylläpidosta, lisätä tai keventää oppimisen haasteita sekä tunnistaa opiskelijan kiinnostuksen kohteita, jotta opiskelijan motivaatio säilyy ja lisääntyy. Motivaation ollessa kohdallaan, opiskelija saavuttaa helpommin itselleen asettamansa oppimisen tavoitteet. Positiivinen asenne oppimiseen syntyy, kun opiskelija kohtaa sopivasti haasteita ja on motivoitunut saavuttamaan omat tavoitteensa opettajan ohjauksessa. (Kilpi, Sundholm, Lehtola, Kuusivara & Korhonen 2016).

Opiskelijoiden motivointi edellyttää asiakaslähtöisen arvoperustan omaksumista ja näyttöön perustuvien ohjausmenetelmien osaamista opetus- ja ohjaushenkilökunnalta. Haavoittuvassa asemassa olevien opiskelijoiden oikeuksien toteutumisen kannalta on tärkeää, että ammattilaiset ymmärtävät opiskelijan edun ajamisen osana ammattieettisiä velvollisuuksia. Sensitiivisyys on herkkyyttä tavoittaa toisen tunne ja kokemus sekä mukauttaa omaa toimintaansa suhteessa tähän tietoon. Ammattilaisen eettinen herkkyyys on osa sensitiivisyyttä. Eettinen herkkyyys edellyttää opettajalta tai ohjaajalta kykyä tunnistaa ongelma ja eettinen jännite eri tilanteissa. Eettistä herkkyyttä voidaankin kuvata taitona aistia muiden tarpeita ja erityispiirteitä. Vaikka eettinen herkkyyys on empatiakykyä, on se myös oman toiminnan ja asenteiden arvioimista sekä ymmärrystä siitä, mikä vaikutus niillä on omiin tekoihin ja siten toisiin ihmisiin. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 21.) Saako oppia –hankkeessa on pohdittu laajasti sensitiivisyyttä ohjauksessa ja sen merkitystä opiskelijan oman toimijuuden vahvistamiseen.

Sekä opiskelijoiden että opetus- ja ohjaushenkilöstön positiivisen muutosmyönteisyys ja motivaatio on tärkeä digitalisoitiin mahdollista. Opetus- ja ohjausympäristöjen suunnittelijoiden ja käyttäjien tulee kokea, että heitä kuunnellaan, arvostetaan ja heillä on mahdollisuus vaikuttaa ympäristöjen kehittämiseen. Digitalisaation hyödyt ja myönteiset vaikutukset on pystyttävä ko-

kemaan osana opetus- ja ohjaustoimintaan, sekä oman työn kontekstissa että opiskelijoiden näkökulmasta katsottuna. Siksi on ehdottoman tärkeää osata myös arvioida, milloin sähköisiä palveluita tarvitaan ja muistaa välttää tarpeeton digitalisointi.

Taidot

Digitaalisten palveluiden käytön kipupisteet liittyvät nuorilla palvelujen löydettävyyteen, ymmärrettävyyteen ja käytettävyyteen (Digi- ja viestintävirasto 2021). Kynnys ottaa yhteyttä esimerkiksi oppilaitokseen voi olla korkea, jos opiskelemaan hakeva tai opiskelija ei tiedä, miten toimia tai tuntee, että hän ei osaa kommunikoida häneltä odotetulla tavalla. Vaikka auttavia tahoja on, ne eivät myöskään välttämättä ole tuttuja eikä siten helposti löydettävissä. Digitaitoihin vaikuttaa arviointitutkimuksen mukaan oppiminen ja sen yksilölliset haasteet.

Oppimisen tekee yksilölliseksi tapahtumaksi oppijan yksilöllinen oppimistyyli ja tavat oppia. Oppimistapa pitää sisällään tavan, jolla ihminen vastaanottaa tietoa itselleen parhaiten soveltuvalla tavalla. Oppiminen voi tapahtua esimerkiksi näkemällä, kuulemalla, liikkumalla tai koskettamalla. Toiseksi siihen vaikuttaa tapa, jolla oppija käsittelee ja luokittelee tietoa. Kolmanneksi oppimistavat eroavat toisistaan siinä, millaiset olosuhteet oppija tarvitsee pystyäkseen oppimaan ja tallentamaan uutta tietoa. Olosuhteet voivat liittyä emotionaalisiin, sosiaalisiin, fyysisiin ja ympäristöllisiin edellytyksiin. Oppimisen lähtökohdat vaihtelevat myös paljon. Osalla kohderyhmien edustajilla voi olla pitkäaika siitä, kun he ovat edellisen kerran opiskelleet tai aikaisemmista koulukokemuksista on jäänyt negatiivinen muistijälki. Luottamus omaan osaamiseen voi vaihdella omien kokemusten vuoksi. Myös oma elämäntilanne voi olla kuormittava siten, että uuden tiedon vastaanottaminen on haasteellista tai jopa mahdotonta. Oppiminen edellyttää voimavaroja ja aikaa. (Viitala 2006, 150-151.)

Opiskelijan henkilökohtaiset taidot ja tiedot ovat hyödynnettävissä opiskelussa vain, jos hänen asenteensa on myönteinen. Tärkeää onkin, että tiedot, taidot ja asenne tukevat sähköisien palveluiden käyttöä. Jotta taidot tulevat parhaalla tavalla käyttöön, sähköisien oppimis- ja ohjausympäristöjen tulee olla innostavia ja kannustavia. Ihmisillä suuri pelko on kasvojen menettäminen, joten sitä on vältettävä. Jokaiselle on tarjottava mahdollisuus edetä omien taitojensa mukaan siten, mikä hänelle on mahdollista. Yksilölliset tavat käyttää sähköisiä palveluita ja valintojen mahdollisuus vahvistavat omien digitaitojen käyttöä. Erilaisuuden tunteminen ja tunnistaminen auttaa näkemään erilaisuudessa piileviä voimavaroja ja hyötyjä. Henkilökohtaista-

misella jokaiselle ammatillisen koulutuksen opiskelijalle suunnitellaan ja toteutetaan hänen tarpeitaan vastaava opintopolku, jossa tunnustetaan ja tunnustetaan opiskelijan aiempi osaaminen. Lisäksi henkilökohtaistamisessa suunnitellaan, miten ja mitä uutta osaamista opiskelija hankkii, miten osaaminen osoitetaan sekä mitä ohjausta, tukea tai mahdollisia erityisen tuen toimia opiskelija tarvitsee hänen elämäntilanteensa huomioiden. (Opetushallitus 2023.)

Käyttäjäkokemus

Arvioinnissa tuli esille, että ohjaajan tai opettajan läsnäolon ja kannustuksen on ulotuttava digitaalisiin ympäristöihin, oli kyseessä oppilaitoksen oma verkko-oppimisympäristö tai jokin muu vapaamuotoisempi työskentelyalusta tai avoin verkkoalustaa. Ohjauksella on erilaisia ulottuvuuksia ja tarpeita. Ohjauksessa on tärkeää toimia opiskelijalähtöisesti ja -kohtaisesti. Opiskelijan omat toiveet ja ajatukset tulee ottaa huomioon. Ohjaajan tai opettajan tulee vahvistaa opiskelijan omaa toimijuutta itseohjautuvana oppijana, mutta reagoitava opiskelijan tarpeisiin itseohjaavuuden taso huomioiden. Opettajan tai ohjaajan tulisi sähköisissä ympäristöissäkin olla oppimisen mahdollistaja, joka sensitiivisellä otteella edesauttaa vuorovaikutuksen syntymiseen. Voidaankin todeta, että teknologia on toissijaisessa roolissa ohjausprosessin ollessa tärkein työkalu oppimisessa (Kilpi jne. 2016.)

Käsite, joka nousee esille arviointiaineistosta, on turvallinen tila. Turvallisen tilan käsite ei ole yksiselitteinen. Alun perin sillä tarkoitettiin seksuaalivähemmistöille tarkoitettua tilaa, jossa jokaisella oli mahdollisuus olla oma itsensä. Myöhemmin turvallisen tilan käsite on laajentunut eikä se enää välttämättä viittaa rajattuun fyysiseen ympäristöön, vaan pikemminkin henkisesti turvalliseen tilaan. (Lindholm 2020.) Tässä yhteydessä turvallisella tilalla tarkoitetaan paikkaa, joka tarjoaa tunteen fyysisestä, henkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Turvallisella tilalla tarkoitetaan tässä yhteydessä tilaa, jossa jokainen kohdataan yksilönä ja, jossa sitoudutaan yhdenvertaisuuteen. Turvallisen tilan tavoitteena on, että kenenkään ei tarvitse kohdata minkäänlaisia syrjinnän, kiusaamisen, häirinnän tai väkivallan muotoja. Turvallisessa tilassa jokaisella on oikeus ilmaista itseään vahingoittamatta muita, oppia lisää ja kehittyä sekä antaa palautetta. Turvallinen tila on myös esteetön eli kaikkien saavutettavissa. Turvallisuus on rakentunut arvioidulla ja kehittämällä toiminnan digitaalisia ja pedagogisia ratkaisuja. Saako oppia –hankkeessa on kehitetty sähköisien oppimis- ja ohjausympäristöjen käyttäjien turvatietoisuutta, sekä osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta vahvistavia toimintatapoja toiminnallisina ja kokemuksellisin menetelmin. Myös vertaisuudella on ollut merkittävä rooli turvallisen tilan syntymisessä.

Epävarmuus omista digitaidoista voi estää tekemästä monia asioita koulutuspolulle pyrittäessä tai opiskeltaessa. Se voi hidastaa tai jopa estää opiskelua, koska moni toiminto opiskelemaan hakemisesta opintojen suorittamiseen on siirtynyt tai siirtymässä sähköisiksi. Erilaiset asenteet ja taidot suhteessa digipalvelujen käyttöön opiskelijoiden ja opiskeleman pyrkivien keskuudessa asettavat vaatimuksia palveluiden inklusiivisuuden huomioivalle kehittämiselle. Sähköisten palveluiden käyttöä ja monipuolisia mahdollisuuksia voidaan edistää kiinnittämällä vielä enemmän huomiota palveluiden käytettävyyteen, saavutettavuuteen ja esteettömyyteen. (Salovaara, Silén, Vehko, Kyytsönen & Hautala 2021, 84.)

5.2 Pedagoginen saavutettavuus Saako oppia -hankkeessa

Voidaan todeta, että saavutettavien oppimisympäristöjen luominen ja käytön mahdollistaminen digitaalisesti kaikille opiskelijoille on opettajan tai ohjaajan haasteista suurin. Jokaisen opiskelijan erityisyys, yksilölliset kyvyt ja taidot sekä kiinnostuksen kohteet on huomioitava, jotta pystytään ohjaamaan opiskelijaa kohti omaa tavoitetta. Tärkeää on yhdessä opiskelijoiden ja muun opetus- ja ohjaushenkilöstön kanssa etsiä ja kehittää jatkuvasti uusia ohjauksen menetelmiä ja välineitä. Alati muuttuva digitalisoituminen ja kehittyvät tieto- ja viestintätekniikkataidot antavat opettajalle ja ohjaajalle valtavasti mahdollisuuksia löytää uusia ohjauksen muotoja. Henkilökohtaisten oppimisympäristöjen avulla opettajan on myös helpompi tavoittaa opiskelija ja siten edesauttaa oppimisprosessin etenemistä. Kun opetuksesta tulee henkilökohtaisempaa, se tukee paremmin jokaista opiskelijaa tämän omassa yksilöllisessä mutta myös oppilaitoksen yhteisessä tavoitteessa. (Kilpi jne. 2016.)

Tutkimuksessa tuli ilmi, että hanketyön avulla yksittäiset toimijat tai organisaatiot voivat vahvistaa tarvittavaa muutoskyvykkyyttä liittyen pedagogiseen saavutettavuuteen. Saako oppia -hanke tähtää tavoitteelliseen muutokseen hankesuunnitelmassa määritellyn toiminta-ajan puitteissa. On tärkeää vaikuttavuuden kannalta panostaa uusien ja hyväksi havaittujen toimintamallien jatkuvuuteen myös hankkeen päätyttyä. Toimintamallien vakiinnuttaminen osaksi hankkeen kohteena olevien organisaatioiden ja toimijaverkoston omaa toimintaa, on keskeinen osa onnistunutta hanke- ja verkostajohtamista. (Hurmelinna-Laukkanen, Möller & Nätti 2022, 175–177.) Ekosysteemin luominen saavutettavampien koulutuspolkujen luomiseksi tuo yhteen tärkeää ja tarpeellista tietoa digitaalisten ohjausympäristöjen reunaehdoista. Tiedon tuotanto digitaalisten oppimisympäristöjen ja ohjauspalveluiden kehittämiseen jatkossakin levitetään ekosysteemin kautta myös muille toimijoille hankkeessa tuotettujen materiaalien kautta.

6 TUTKIMUKSEN ETIIKKA

Eettiset periaatteet on tarkoitettu turvaamaan hyvät tieteelliset käytännöt (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 415). Toiminnan eettisyys on tärkeä tutkimusentekoa ohjaava periaate. Vastuullisesti, perustellusti ja hyvin tehty tutkimus on myös eettinen. Eettisesti hyvälle tutkimukselle voidaan asettaa normatiiviset kriteerit. Tieteellisen tutkimuksen kannalta keskeinen eettinen normisto on tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatima tutkimuseettinen ohjeistus. Normiston tavoitteena on hyvän tieteellisen käytännön edistäminen ja tieteellisen epärehellisyyden ennaltaehkäiseminen. Normiston ensimmäinen osa käsittelee hyvää tieteellistä käytäntöä. Siihen kuuluvat muun muassa rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyöhön liittyvissä kysymyksissä, eettisesti kestävä menetelmä, avoimuus, muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen ja sen asian mukainen huomioiminen, tutkimuksen suunnittelu, toteutus ja raportointi. Toinen osa määrittää hyvän käytännön loukkaukset ja kolmas säännökset tutkijan oikeusturvasta. (Hirvonen 2006, 31-32.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2009) laatimat ihmistieteiden eettiset periaatteet on jaettu kolmeen kokonaisuuteen, jotka ovat 1) tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen 2) vahingoittamisen välttäminen ja 3) yksityisyys ja tietosuojat. Ensimmäinen periaate koskee haastateltavien rekrytointia ja heidän osallistumisensa vapaaehtoisuutta. Periaatteista kolmas ohjaa haastattelujen sisältämien tunnistetietojen käsittelyä ja sitä, miten haastateltavat esitetään tutkimusjulkaisussa. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414.) Yksityisyyden rajat määrittävät tutkittava itse päättäessään, mitä itsestään ja ajatuksistaan haluaa tutkimuksen käyttöön antaa ja mitä ei (Kuula 2006, 125). Eettisissä periaatteissa korostetaan tutkittavan itsemääräämisoikeutta. Itsemääräämisoikeuteen sisältyvä vapaaehtoisuuden periaate ei rajaudu ainoastaan siihen, että haastateltava päättää, osallistuuko hän tutkimukseen vai ei. Se tarkoittaa myös sitä, että haastateltava voi halutessaan olla vastaamatta kaikkiin tutkijan esittämiin kysymyksiin. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414.)

Siinä missä arviointitutkimuksen tavoitteiden tulee olla korkean moraalin mukaisia, arviointi tehty rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti, ja tulosten on oltava käytäntöä hyödyttäviä, on myös pohdittava, kenen ehdoilla arviointityötä tehdään ja miksi siihen ylipäätään ryhdytään. On aiheellista kysyä, kuka päättää lopullisen arvioinnin aiheen varsinkin silloin, kun alkuperäinen aihe täsmentyy prosessin edetessä ajankohtaisemmaksi ja arvioinnin suuntaa joudutaan miettimään uudelleen. (Ojasalo ym. 2021, 49.) Arviointityön jokaisessa eri vaiheessa on pohdittu

työn kannalta tehtyjä valintoja ja ratkaisut perusteluineen on pyritty kuvaamaan työssä riittävän tarkasti sekä esittämään tulokset mahdollisimman huolellisesti.

6.1 Aineiston keruu, säilytys ja käsitteleminen

Yleisien eettisen periaatteen mukaan arviointia ei tule toteuttaa eikä siihen tarvitse osallistua tilanteessa, jossa henkilö ei itse tiedä olevansa arvioinnin kohteena tai halua siihen osallistua (Robson 2001, 51). Haastattelujen kerääminen ja analysointi sisältävät lähes poikkeuksetta henkilötietojen käsittelyä. Siksi keskeisiin haastattelututkimuksen sovellettava laki on henkilötietolaki (1999/523). Lain tavoite on turvata ihmisille oikeus tietää heitä koskevien tietojen käytöstä. Henkilötietolaki säätelee tutkimusetiikkaa velvoittavammin sitä, miten yksityisyyden kunnioittaminen tutkimuksessa toteutetaan. (Kuula 2006, 127.)

Henkilötietolain mukaan haastateltava voi antaa pätevän suostumuksen tietojensa käsittelyyn tutkimuksessa, mikäli se on vapaaehtoista, yksilöityä ja perustuu riittävään tietoon (Ranta & Kuula-Luumi 217, 415). On kuitenkin huomioitava, että pelkkä allekirjoitus suostumuslomakkeeseen ei riitä. Lisäksi on hyvä muistaa, että vaikka osallistujat ovat mukana vapaaehtoisina, se ei takaa heidän vapaaehtoisuuttaan. Yksilön ymmärrykseen oman suostumuksen merkityksestä ja oman asemansa hyväksymisestä itsenäisenä päätöksentekijänä vaikuttaa merkittävästi se, kuinka hänet otetaan mukaan vuorovaikutukseen, ei se mitä hänelle kerrotaan. (Robson 201, 53.)

Rannan ja Kuula-Luumin (2017, 415) mukaan henkilö suostuu haastateltavaksi sen tiedon perusteella, joka hänelle kerrotaan. Haastateltaville annettujen tietojen tulisi kattaa ainakin seuraavat asiat:

- tutkijan yhteystiedot
- tutkimuksen aihe ja tavoite
- haastattelun toteutus (paikka, ajankohta, kesto, tallennus)
- osallistumisen vapaaehtoisuus
- käsittelyn luottamuksellisuus
- haastatteluotteiden sisällyttäminen tutkimusjulkaisussa
- haastattelun jatkokäyttö ja arkistointi.

Tutkimukseen osallistuvien vapaaehtoisuudesta seuraa oikeus yksityisyyteen. Se on oikeus, jonka voi ottaa käyttöön kieltäytymällä osallistumalla. Mikäli vapaaehtoisuuden ja tietoon perustuvan suostumuksen periaatetta noudatetaan, tulisi luottamuksellisuus- ja nimettömyyssymykset ottaa huomioon. (Robson 2001, 55.) Tutkimuksen alussa on syytä miettiä, millaisia tunnistetietoja tutkimuksen toteuttamiseen tarvitaan. Henkilötiedot jaetaan suoriin ja epäsuoriin tunnistetietoihin (Kuula 2006, 128). Suorilla tunnisteilla tarkoitetaan sellaisia tietoja, jotka yksin riittävät haastateltavan tai haastatteluaineistossa esiintyvän kolmannen henkilön tunnistamiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi henkilön nimi tai äänitallenne. Epäsuoria tunnisteita ovat esimerkiksi sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset tiedot, joiden määrä ja tarkkuus voivat yhdistettynä mahdollistaa henkilön tunnistamisen. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 418-419; Kuula 2006, 128-129.)

Nimettömyys tarkoittaa sen varmistamista, että henkilön nimeä tai muuta yksilöivää tunnistetta ei liitetä häntä koskevan tiedon yhteyteen (Robson 2001, 55). Haastattelu on anonyymi eli tunnistetieton, jos haastateltavan tunnusomaiset piirteet ilmenevät samanlaisina useammalla henkilöllä ja jos henkilöä ei voida tunnistaa aineistosta. Haastatteluihin soveltuvista anonymisoinnin tekniikoista keskeisimmät ovat muuttaminen, poistaminen ja kategorisointi. Muuttamisella tarkoitetaan sitä, että haastateltavaa koskeva tunnistetieto muutetaan toiseksi. Poistamisella tarkoitetaan tunnistetiedon hävittämistä. Aineistosta voidaan esimerkiksi poistaa haastateltavine yhteystiedot. Kolmas anonymisoinnin keino on tunnistetietojen kategorisointi, jonka avulla epäsuoria tunnistetietoja karkeistetaan yleisemmälle tasolle. (Ranta & Kuula-Luumi 217, 419.)

Kerätessä laadullisia aineistoja suoraan tutkittavalta, henkilötietolain soveltamisen lähtökohdina ovat tutkijan antamat aineistoa koskevat lupaukset ja tehdyt sopimukset tutkittavien kanssa. Niissä määritellään aineiston käyttäjät, käyttötarkoitus, aineiston käsittely ja säilyttäminen. Aineiston käsittely tarkoittaa analysoinnin lisäksi sekä aineiston analysoitavaan muotoon muuttamista litteroinnilla tai muulla tavalla ja niitä toimenpiteitä, joita aineistolle tehdään mahdollisten tunnistetietojen poistamiseksi. (Kuula 2006, 131.)

Yleensä laadullisia aineistoja käytettäessä ei ole tarpeen säilyttää tutkittavien suoria tunnistetietoja. Tutkimuksessani pyrittiin keräämään aineistoa ilman suoria tunnistetietoja pyytämällä arviointiverstaisiin osallistujia kirjautumaan Padletiin ja muihin käytettyihin työkaluihin nimettömänä. Lisäksi mahdolliset suorat tunnistetiedot pyrittiin hävittämään mahdollisimman aikaisessa vaiheessa aineiston keruun päätyttyä. Kerätyt aineistot säilytetään suljetulla alustalle,

jonne ei ole pääsyä muilla kuin arviointiverstaiden osallistujilla. Tietoja säilytetään ainoastaan hankkeen käynnissä oloajan, jonka jälkeen tiedot poistetaan sähköisiltä alustoilta.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Arviointia tehdään aina jotakin tarkoitusta varten. Syy voi olla prosessiin kuuluva tuloksellisuusarviointi tai uuden tiedon ja ymmärryksen tuottaminen tai kehittämisen tarve. (Lindqvist 1999, 112.) Tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan arvioimalla sen validiteettiä, reabiliteettiä ja usein myös konsistenssia eli pysyvyyttä. Kun tutkimus on validi, se on luotettava, pätevä. Validiteetillä tarkoitetaan kykyä selvittää sitä, mitä sillä on tarkoituskin selvittää. Validiteettinen arviointi kiinnittää huomion siihen, kuinka hyvin tutkimusote, siinä käytetyt menetelmät ja saadut tutkimustulokset vastaavat sitä ilmiötä, jota halutaan tutkia. Laadullisten menetelmien avulla pyritään ymmärtämään ilmiötä paremmin ja kokonaisvaltaisemmin (Ojasalo ym. 2021, 105).

Kehittämishankkeessa, jossa käytetään monimenetelmällistä tutkimusotetta, tutkimusstrategian on oltava validi: vastaako tutkimusote parhaalla mahdollisella tavalla kehittämishankkeen tavoitteita ja siinä vastattavaksi esitettyjä kysymyksiä? Käytettyjen aineistojen on myös oltava sellaisia, että ne koskevat asioita, joita on tarkoitus arvioida. Lisäksi johtopäätösten tulee olla selkeitä ja perusteltuja. Reabiliteetti liittyy yleensä kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen käsitteistöön, sillä se tarkoittaa, että aineisto on tarkka ja pysyvästi samaa mittaava, mutta toisaalta se voi laadullisen tutkimuksen viitekehysessä kuvata myös tutkimuksen yhtenäisyyttä ja tutkimusprosessin johdonmukaisuutta (Anttila 2007, 145-146; Puusa & Julkunen 2021, 201).

Tyypillistä laadullisten menetelmien käytölle on, että tutkija on usein lähellä tutkittavaa asiaa ja jopa osallistuu hankkeen toimintaan tehden ilmiöstä omia tulkintoja. Tulosten luotettavuutta lisää triangulaatio eli se, että ilmiötä on tutkittu useasta eri näkökulmasta käyttämällä erilaisia aineistoja ja tiedonkeruumenetelmiä (Ojasalo ym. 2021, 105) Aalio ja Puusa (2021, 185) toteavat, että triangulaatio yhdistetään tyypillisesti monimenetelmällisyyteen, joka mukaan aineistoanalyysissä voidaan päästä kokonaisvaltaisempaan tulokintaan käyttämällä monia menetelmiä.

Uskottavuus merkitsee sitä, että kuvatulla tavalla uskotaan päädytyn esitettyihin tulkintoihin. Laadullisen tutkimuksen uskottavuutta voi korostaa merkitysten kontekstisidonnaisuudella, jota konkreettinen aineisto valaisee hyvin. Uskottavuutta lisää se, että kuvataan mitä tapahtui,

ketkä olivat mukana, millainen tilanne oli kysymyksessä, mihin pyrittiin ja miten toimittiin. (Puusa & Julkunen 2021, 198.) Anttila (2007, 147) toteaa, että kehittämishankkeeseen kohdistuvan arviointitutkimuksen uskottavuutta koetellaan tulosten kohdatessa reaali maailman. Sen vuoksi on pystyttävä osoittamaan, mitä on tapahtunut interventioiden takia ja miksi niin on tapahtunut. Arvioinnon uskottavuuden osoittamiseksi hankkeeseen sisältyneet arviointiverstaat, havainnot ja tehdyt päätelmät niistä on raportoitava huolellisesti ja läpinäkyvästi kuten tieteellistä aineistoa käsiteltäessä.

Tärkeä tavoite kehittämishankkeissa on tulosten hyödynnettävyys. Hyödynnettävyyttä parantaa uskottavuus ja luotettavuus. Tieto on tuotettu uskottavasti oikeilla, arviointiin sopivilla tutkimusmenetelmillä ja tiedonkeruustrategioilla ja toisaalta arviointiprosessi itsessään on toteutettu korrektisti. Epätäsmällinen ja epäluotettavasti tehty arviointi menettää uskottavuutensa. (Virtanen 2007, 204.) Ellei arviointiprosessista tai sen tuloksista voida olevan hyötyä sen enempää vastaanottajalle kuin tekijöillekään, vaivannäkö on turhaa. Suurin tiedon hyödyntämisen haaste koskee sitä, osataanko arviointimateriaalia käyttää hankkeen aikana tarvittavien johtopäätösten tekemiseen. (Anttila 2007, 147.)

Laadullinen tutkimus ei päädy yleistettävään tietoon vaan tuottaa tarkoituksenmukaista, ymmärrystä lisäävää ja hyödyllistä tietoa tutkittavasta ilmiöstä, sen rakenteista, mekanismeista sekä toimijoiden ja ilmiöiden välisestä dynamiikasta. Sen pitäisi kuvata tutkittavien käsityksiä ja kokemuksia mahdollisimman hyvin. (Aalio & Puusa 2021, 188.) Yleistettävyyden lisäksi toistettavuus asettaa laadullisessa tutkimuksessa haasteita, sillä laadullista tutkimusta ei voida toistaa samalla tavalla sen ainutkertaisuuden vuoksi. Tämän vuoksi eri tutkijat voivat päätyä eri tuloksiin tutkimusaineistoa analysoitaessa ja luokitellessa, riippuen tutkijan omasta aiemmasta kokemuksesta ja teoreettisesta perehtyneisyydestä. (Vilka 2005, 159.)

Tämä opinnäytetyönä tehty Saako oppia –hankkeen arviointitutkimus ei ole sattumanvaraisesti tehty, vaan laadittu perustellusta tarpeesta. Valitut menetelmät (kysely ja arviointiverstaat) olivat soveltuvia menetelmiä tutkimusta tehdessä ja tuottivat aineistoa, joka oli hyvin käytettävissä arvioinnissa. Opinnäytetyön käsitteet sopivat tutkimusongelmiin ja soveltuivat aineiston sisältöihin. Hankearvioinnin itsearviointi on yleistettävissä joltain osin muihinkin hankkeisiin, joten laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen liittyvä yleistettävyys ja siirrettävyys toteutuu näiltä osin.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tätä arviointia tehdessäni selväksi tuli, että arviointia voi tehdä monella eri tavalla. Kehitettävään arviointiin osallistuvien reflektiivinen ajattelu on tärkeää tietämyksen parantamiseksi, tiedon jakamiseksi prosesseissa ja toiminnan ohjaamisessa. Siksi oli oleellista, että arviointivers-taisiin osallistuttiin hankkeesta avoimin mielin. Kehittävä arviointi on samalla yksilöiden ja yhteisöjen oppimisprosessi, jossa osallistuminen on tärkeää. Arviointi voi myös toimia keinona vahvistaa yhteisöllistä tiedostamista käsiteltävistä teemoista. (Korkeakoski 2017, 98.) Arvioin-tiprosessin koettiin luovan avoimen yhteisen keskustelun paikan reflektoinnille ja tuovan tarvittavan hengähdystauon hetkisen toiminnan keskelle.

Keskustelun kautta jaetaan tietoa ja työssä voi oppia monella tavalla. Työssä oppiminen tapah-tuu työntekemisen yhteydessä, vuorovaikutustilanteissa, koulutuksessa, tarkkailun ja virheiden kautta, työkokemusta arvioimalla ja ongelmanratkaisutilanteissa. Kaiken kaikkiaan työssäop-piminen näyttäytyy vuorovaikutteisena prosessina, joka tapahtuu tilannekohtaisesti muuttuvan työn lomassa, ja jossa keskeistä on aikaisempi kokemus. Kokemuksen ja kokemusten arvioin-nin merkitys korostuu osaamisen kehittämisessä: tietojen vaihto, vaihtoehtoisten toimintatapo-jen pohdinta, tietojen ja kokemusten jako muiden ammattilaisien kanssa lisää omaa osaamista. (Paloniemi 2008, 262.) On paljon tietoa, joka on jakamisen arvoista. Hankkeen parasta antia on kokemuspohjaisen hiljaisen tiedon siirtyminen ihmisiltä toisille kohtaamistilanteissa. Koska hiljaisen tiedon siirtäminen on usein vaikeaa, erityistä huomiota on kiinnitettävä näkyvän tiedon keräämiseen ja jakamiseen. Saako oppia –hankkeen tiedot ja käytänteet jaetaan ekosysteemissä, joten ne ovat kaikkien hyödynsaajien saavutettavissa.

Arvioinnin tilaaja tai toimeksiantaja määrittelevät usein, milloin arviointi tehdään, millä aika- taululla se suoritetaan, mitkä ovat arvioinnin resurssit ja saattavat asettaa sisällöllisiä rajoituksia arviointiin. (Korkeakoski 2017, 117.) Saako oppia –hankkeen arviointityössä sain vapaat kädet toteuttaa arviointia oman näkemykseni mukaan ilman tilaajan asettamia rajoituksia tai kohden- nettua ohjeistusta. Arvioinnin lähestymistavasta riippuen arvioijalla voi olla monenlaisia roo- leja. Hän voi olla fasilitoija, kouluttaja, konsultti, neuvottelija, tutkija tai näkemyksien avartaja. Avartamistehtävä tarkoittaa esimerkiksi taustalla olevien arvojen tiedostamista, osoittamista ja arvoyhteyksien rakentamista käynnissä olevaan hankkeeseen. (Korkeakoski 2017, 118.) Oma roolini oli arviointityöpajojen kautta tarjota mahdollisuus reflektoida oma työtä ja tutkia hank- keen edistymistä erilaisien työskentelytapojen kautta.

Johtopäätökseni arvioinnin toteuttamisen perusteella on, että hankkeelle asetettujen tavoitteiden toteutumista on haastava arvioida pelkästään määrällisesti tai laadullisesti. Ainoastaan kvantitatiivisen tai kvalitatiivisen tiedon pohjalta johtopäätöksiä tavoitteiden toteutumisesta ei voida tehdä luotettavasti. Tässä arviointitutkimuksessa tavoitteenani oli yhteisen dialogin kautta tarkastella Saako oppia –hankkeen tavoitteiden toteutumisesta osatoteuttajien ja kehittäjäkumppaneiden kokemusten ja näkökulmien pohjalta ja tässä onnistuin mielestäni hyvin. Dialogi tarjosi keinon rakentaa tietoa ja yhteistä ymmärrystä. Sen kautta mahdollistui moninaisen tiedon tuominen tarkasteluun, ajattelumallien kehittyminen sekä mahdollisten haasteiden tarkastelu yhdessä. (Hellström 2018.) Arviointityön tekemisessä tärkeä osuus oli hanketyöryhmän kokemustiedolla. Tutkimus on suunnattu ensisijaisesti työn tilaajalle, Saako oppia –hankkeelle, mutta myös osatoteuttajille ja yhteistyökumppaneille. Työllä pyrittiin siihen, että toimintaan osallistuneet hyötyvät tehdystä arviointityöstä. Siinä missä työn vaikutukset voidaan osoittaa laadullisilla faktoilla, vaikuttavuuden osoittaminen on enemmän näkemyksellistä ja spekulatiivista.

Arviointitiedon hyödynnettävyyttä lisää arvioinnin toteuttaminen tarvelähtöisesti. Tarvelähtöisyys tarkoittaa sitä, että arviointiin kohdistuu alusta alkaen aito kysyntä. Arviointiprosessin laatu on suoraa verrannollinen arviointitiedon hyödynnettävyyteen arviointiprosessin aikana. Arvioinnin aikatauluissa on ollut haasteita, jonka vuoksi arvioinnin tilaaja ja muut mahdolliset hyödyntäjät eivät ole voineet luottaa arvioinnin toteutukseen. Kuitenkin arviointi on suoritettu kontekstiin sopivan arviointiasetelman mukaan ja aineisto on analysoitu korrektisti. Arviointiraportti on laaja ja polveileva, mutta siitä on pyritty tekemään selkeä. Johtopäätökset on pyritty esittämään analyttisesti ja perustellusti, jotta arviointiraporttiin olisi helppo tarttua. Arviointitietoa on levitetty myös jokaisen arviointiverstaan jälkeen osallistujille. (Virtanen 2007, 204-205.)

Tämä arviointitutkimus on vastannut Saako oppia –hankkeen tarpeeseen saada arviointitietoa hankkeen toiminnasta. Ulkoinen, opinnäytetyön muodossa tehty arviointi oli kiinteä osa Saako oppia -hankkeen arviointityötä. Arvioinnin tehtävänä oli tukea hanketta tuottamalla tietoa, joka auttaa jatkuvasti tarkastelemaan, tehtiinkö hankkeessa oikeita asioita suhteessa sen tavoitteisiimme ja oliko toiminta vaikuttavaa. Arvioinnin lähestymistavat vaihtelevat sen mukaan, millaisesta toiminnasta on kyse sekä miten yksityinen, erityinen tai yleinen arvioitava asia on. Lähestymistavasta riippuu, millainen tietointressi hallitsee toiminta. (Korkeakoski 2017, 117.)

Tässä arviointitutkimuksessa tietointressi on moninaisuutta arvostava ja saavutettavien palvelujen kehittämistä palvelevaa. Itsearviointiverstaat tuottivat sekä hankekohtaista tietoa että laajempaan käyttöön sovellettavaa tietoa. Itsearviointin moninaisten menetelmien parempi liittäminen osaksi hankkeiden jatkuvaa arviointia onkin mielestäni yksi keskeisistä ehdotuksistani hankkeiden arviointikäytäntöjen kehittämisessä.

Saako oppia –hankkeen myötä on uudenlaisen ajattelun lisäksi aikaansaatu tietoisuuden lisääntymistä. Arviointiverstaissa tuotiin esille, että ihmisten kohtaamiset ja tiedonvaihto kaikissa mahdollisissa tilanteissa on äärimmäisen arvokasta, tapahtui se ammatillisessa tai ohjaus- ja opetus kontekstissa. Tutkimuksessa tuli ilmi, että hanketyön avulla yksittäiset toimijat tai organisaatiot voivat vahvistaa tarvittavaa muutoskyvykkyyttä liittyen pedagogiseen saavutettavuuteen. Saako oppia -hanke tähtää tavoitteelliseen muutokseen hankesuunnitelmassa määritellyn toiminta-ajan puitteissa. On tärkeää vaikuttavuuden kannalta panostaa uusien ja hyväksi havaittujen toimintamallien jatkuvuuteen myös hankkeen päätyttyä. Toimintamallien vakiinnuttaminen osaksi hankkeen kohteena olevien organisaatioiden ja toimijaverkoston omaa toimintaa, on keskeinen osa onnistunutta hanke- ja verkostojohtamista. (Hurmelinna-Laukkanen, Möller & Nätti 2022, 175–177.)

Arviointin on tarkoitus saada aikaan muutosta. Arvioinnissa ei pyritä yhdenmukaisuuteen tai saman mielisyyteen vaan olennaista on dialogi, keskustelu ja erialisuuden kunnioittaminen. Arviointi on muutoksen väline. Arvioinnissa tärkeää on viedä tuotettua tietoa rakentavalla tavalla ja oikea-aikaisesti arviotavaan prosessiin tai prosessin teemoihin. (Lindqvist 1999, 113, 118.) Hanke on päättymässä mutta sen tuotokset ja tulokset jäävät ekosysteemiin hyödynnettäväksi. Uusia hankkeita liittyen pedagogiseen saavutettavuuteen tulee varmasti digitalisoitiin edetessä ja ihanne olisi, että hankkeilla olisi yhteys keskenään ja perusteltu logiikka ohjaisi jatkumoa. Näin tulevaisuuden kehittämistyölläkin olisi selkeä konteksti, perusteltavuutta ja tietoinen tulevaisuuden fokus ja päämäärä. (Korkeakoski 2017, 116.).

Digitaalisen ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi on, tärkeää, että tukea tarvitsevien opiskelijoiden digitaalisten oppimisympäristöjen käyttöön liittyviä haasteita kartoitetaan kattavasti ja tulosten pohjalta tehdään tarvittavia toimenpide-ehdotuksia. Saako oppia –hankkeessa on kartoitettu laajasti erilaista tukea tarvitsevien opiskelijoiden digitaalisten palveluiden käyttöä sekä näiden palveluiden käyttöön liittyviä haasteita, esteitä ja mahdollisuuksia. Hankkeessa on pyritty uudistamaan sähköisiä oppimisympäristöjä niin, että ne huomioivat paremmin kai-

kenlaiset tarpeet. Hankkeessa on tuotettu muun muassa ohjeita, materiaalia, sähköisiä oppimisympäristöjä, koulutusmateriaalia ja suosituksia. Kuten tulevaisuustyöskentelyssä todettiin saavutettavuuden osalta: “Muutos on jo alkanut, sillä on kiire mutta se ei koskaan tule valmiiksi”.

7.1 Lopuksi

Opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoista. Kuten tiedämme, työn ja opiskelun yhdistäminen on ajoittain vaativaa ja edellyttää hyvää itsensä johtamista ja sinnikkyyttä. Voimavaroja ja aikaa on ollut välillä niukasti, mutta mielenkiintoinen aihe, innostunut ja innostava arviointityön tilaaja joukko on pitänyt kiinnostustani yllä. Opinnäytetyön tekeminen on haastanut minut epämukavuusalueelle monessa asiassa, mutta mahdollistanut myös uusien asioiden oppimisen niin hanketyöstä kuin saavutettavuuden ja osallisuuden ulottuvuuksista. Saavutettavuus ja osallisuus ovat laajoja käsitteitä, ja aihepiiriin perehtyminen vei aikaa eikä aineiston rajaaminen ollut helppoa. Lisäksi ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyöhön liittyy paljon odotuksia, sillä odotetaanhan työltä konkreettisia ratkaisuja työelämän todellisten ongelmien ratkaisuihin, kehittävää ja samalla tutkimuksellista otetta (Humak 2023). Nämä odotukset toivon työni omalta osalta täyttävän.

LÄHTEET

- Aalio, Iirus & Puusa, Anu 2021. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Toom, Auli & Onnismaa, Jussi & Kajanto, Anneli (toim.) Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista, taitavuutta. Kansanvalistuksen ja aikuiskasvatuksen 47. Vuosikirja. Gummeruksen kirjapaino Oy. 177-188.
- Aalto-Kallio, Mervi & Saikkonen, Paula & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2009. Arvioinnin kartalla. Matka teoriasta käytäntöön. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 7/2009. Viitattu 10.4.2023. <https://docplayer.fi/1383749-Arvioinnin-kartalla-matka-teoriasta-kaytantoon.html>
- Anttila, Pirkko 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Artefakta 19. Helsinki: Akatiimi Oy.
- Arola, Milma 2022. Mistä puhumme, kun puhumme osaamisesta? Lymyileekö ympärillämme tunnistamaton osaamisen runsaus, jolle emme osaa antaa arvoa? Sitra 1.2.2022. Viitattu 30.4.2023. <https://www.sitra.fi/blogit/mista-puhumme-kun-puhumme-osaamisesta/>
- Artsi 2022. Opas oman toiminnan arviointiin järjestöille. Viitattu 28.8.2022. <https://www.artsi-opas.fi/opas/toiminnan-tavoitteet-ja-vaikuttavuusketju/>
- DigiIN 2019. Palvelukulttuuria uudistamalla kaikki mukaan digitaaliseen yhteiskuntaan, Tilannekuvaraportti. Viitattu 4.9.2022. <https://digiin.fi/wp-content/uploads/sites/9/2019/10/digiin-tilannekuvaraportti.pdf>
- Digi- ja viestintävirasto 2021. Digitaidot eivät synny itsestään – Nuoret kaipaavat enemmän tukea digimaailmassa toimimiseen. Tiedote 30.8.2021. Viitattu 9.6.2023. <https://dvv.fi/-/digitaidot-eivat-synny-itsestaan-nuoret-kaipaavat-enemman-tukea-digimaailmassa-toimimiseen>
- Dufva, Mikko 2020. Megatrendit. Viitattu 23.4.2023 <https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf> Helsinki: Sitra.
- Dufva, Mikko & Grabtchak, Anna & Ikäheimo, Hannu-Pekka & Lähdemäki-Pekkinen, Jenna & Poussa, Liisa 2021. Vaikuta tulevaisuuteen. Haasta, kuvittele ja toimi. Sitran selvityksiä 174. PunaMusta Oy. Viitattu 23.4.2023. <https://media.sitra.fi/2021/01/08163817/vaikuta-tulevaisuuteen.pdf>
- Ekosysteemi koulu 2023. Yhteistyössä kohti tulevaisuutta. Virtual Finland. Power Point esitys Ylivelkaantumisen ekosysteemin työpajassa 23.3.2023.
- Eriksson, Susan 2018. Palvelujärjestelmän ammattilaisten käsitykset oppimisvaikeuksista ja erityisen tuen tarpeesta nuorten siirtymävaiheissa koulutuksesta työelämään. Teoksessa Aaltonen Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 136. Viitattu 4.9.2022. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret_aikuiset_hyvinvointipalvelujen_kayttajina_ja_kohteina_lopullinen.pdf

- Fields, Marion 2013. Järjestöarvioinnin ilmansuuntia-opas. OK-opintokeskus. Viitattu 10.9.2022. <https://www.ok-sivis.fi/media/ilmansuuntia-materiaali/jarjestoarvioinnin-ilman-suuntia-sivis.pdf>
- Haldin-Herrgård, Tua & Salo, Petri 2002. Piilevien voimavarojen ilmaiseamisesta hiljaisessa osaamisessa. Teoksessa Toom, Auli & Onnismaa, Jussi & Kajanto, Anneli (toim.) Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista, taitavuutta. Kansanvalistuksen ja aikuiskasvatuksen 47. Vuosikirja. Gummeruksen kirjapaino Oy. 277-297.
- Happo, Iris 2020. Saavutettavuus opiskelussa. Oulu ProLearn. Viitattu 10.4.2023. https://www.youtube.com/watch?v=mjyRyMF_65o
- Harju, Aaro 2020. Osallisuus ja osattomuus. Osallisuus on yhteyttä. Sen puuttuminen on lauantava kokemus. Tietopankki 12.11.2020. Viitattu 18.5.2022. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/osallisuus-ja-osattomuus/>
- Hassenzahl, Marc & Tractinsky, Noam 2006. User experience - a research agenda. Behaviour & Information Technology (25) 2. Viitattu 16.4.2023. https://www.researchgate.net/publication/233864602_User_experience_-_A_research_agenda 91-97.
- Hellström, Eeva 2018. Dialogi tiedon ja ymmärryksen välineenä kompleksisessä maailmassa. Sitra 26.11.2018. Sitra. Viitattu 8.6.2023. <https://www.sitra.fi/artikkelit/dialogi-tiedon-ja-ymmarryksen-valineena-kompleksisessa-maailmassa/>
- Hiltunen, Elina 2019. Tulossa huomenna. Miten megatrendit muokkaavat tulevaisuuttamme. Jyväskylä: Docendo.
- Hirvonen, Ari 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Hakapaino Oy. 31-49.
- Holm, Ruurik & Poutanen, Petro & Stähle, Pirjo 2018. Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteet ja edellytykset. Sitra 26.11.2018. Viitattu 16.4.2023. <https://www.sitra.fi/artikkelit/mika-tekee-dialogin-dialogisen-vuorovaikutuksen-tunnuspiirteet-ja-edellytykset/>
- Humak 2022. Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia -hanke. Viitattu 4.9.2022. <https://www.humak.fi/hankkeet/saavutettavat-koulutuspolut-ja-oikeus-oppia-saako-oppia-hanke/>
- Humak 2023. Opinnäyteopas YAMK. Viitattu 10.6.2023. <https://humak.libguides.com/c.php?g=688355&p=4925414>
- Hurmelinna-Laukkanen, Pia & Möller, Kristian & Nätti, Satu 2022. Orchestrating innovation networks: Alignment and orchestration profile approach. Journal of Business Research. Aalto University. Viitattu 4.6.2023. https://acris.aalto.fi/ws/portalfiles/portal/77182146/1_s2.0_S0148296321008997_main.pdf 171-188.

- Hurmerinta, Leila & Nummela, Niina 2020. Monimenetelmätutkimus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus. 308-317.
- Huster, Elli & Kuivalainen, Sanna & Vallo, Minna 2016. Voimaantumista tukemalla saadaan vahvoja oppijoita ja parempia oppimistuloksia. Jyväskylän ammattikorkeakoulun elinikäisen ohjauksen verkkolehti 24.11.2016. Viitattu 22.4.2023. [Voimaantumista tukemalla saadaan vahvoja oppijoita ja parempia oppimistuloksia - Elinikäisen ohjauksen verkkolehti \(jamk.fi\)](https://www.jamk.fi/voimaantumista-tukemalla-saadetaan-vahvoja-oppijoita-ja-parempia-oppimistuloksia-elinikaisen-ohjauksen-verkkolehti)
- Huuhka, Essi 2020. Miten huomioida opiskelijoiden moninaisuus? Teoksessa Klemola, Ulla & Ikäheimo, Heini & Hämäläinen Tytti (toim.) OHO-opas - opiskelukykyä, hyvinvointia ja osallisuutta korkeakouluihin. Viitattu 3.5.2023. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/68304/OHO-opas-1.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Hyvä mitta 2018. Vaikuttavuusketju. Viitattu 28.8.2022. https://www.hyvanmitta.fi/wp-content/uploads/2018/09/OSA-2_Hyv%C3%A4n-mitta_Vaikuttavuusketju.pdf
- Hänninen, Riitta & Karhinen, Joonas & Korpela, Viivi & Pajula, Laura & Pihlajamaa, Olli & Merisalo, Maria & Kuusisto, Olli & Taipale, Sakari & Kääriäinen, Jukka & Wilska, Terhi-Anna 2021. Digiosallisuuden käsite ja keskeiset osa-alueet. Digiosallisuus Suomessa-hankkeen väliraportti. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Viitattu 20.1.2022 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163036/VNTEAS_2021_25.pdf
- Hökkä, Päivi & Ikävalko, Heini & Paloniemi, Susanna & Vähäsantanen, Katja & Rantanen, Jarkko 2020. Tunto-hankkeen taustat ja lähtökohdat. Teoksessa Hökkä, Päivi & Ikävalko, Heini & Paloniemi, Susanna & Vähäsantanen, Katja & Nordling, Aku (toim.) Tunnetoimijuus ja sen tuki työssä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 8.6.2023. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/71958/978-951-39-8284-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leeman, Lars & Lääperi Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 18.5.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1
- Jokinen, Arja 2023 a. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 7.5.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-nakokulmat/>
- Jokinen, Esa 2023 b. Laadullinen arviointitutkimus. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 7.5.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusasetelma/laadullinen-arviointitutkimus/>
- Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyyks ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Kaarakainen, Meri-Tuulia & Muhonen Marjut 2016. Koulutuksen ja digitalisoitiin reuna-
milla? Teoksessa Pihlajaniemi, Simo & Haltia, Nina & Ranta, Mette & Saaranen-Kauppi-
nen, Anita & Väänänen, Ilkka (toim.) Avoin tiede ja koulutus? Opiskelijatutkimuksen vuo-
sikirja 2016. Helsinki: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. Viitattu 22.4.2023
<https://drive.google.com/file/d/0B9L1fvjudy3GYTFZbVZTenBSdk0/view?resourcekey=0-jyfvakLTNZszpUljJMcXg>. 6-18.
- Kaitala, Pirjo 2021. Saavutettavuuden edistäminen koulutuksessa on meidän kaikkien yhtei-
nen tehtävä. Hämeen ammattikorkeakoulu 3.2.2021. Viitattu 11.9.2022.
<https://blog.hamk.fi/oppijanoikeus/saavutettavuuden-edistaminen-koulutuksessa-on-meidan-kaikkien-yhteinen-tehtava/>
- Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina 2022. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen
tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu
27.8.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusasetelma/laadullinen-arviointitutkimus/>
- Kilpeläinen, Paula 2021. Ammatillinen osaaminen ja pedagoginen toiminta sosiaali- ja terveystieteiden
alan perustutkimuksessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 6:2021. Viitattu
30.4.2023. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2021/03/KARVI_0621.pdf
- Kilpi, Katariina & Sundholm, Mari & Lehtola, Kristiina & Kuusivara, Marjaana & Korhonen
Anne-Maria 2016. Opiskelijan ohjaus henkilökohtaisissa oppimisympäristöissä. Teoksessa
Korhonen, Anne-Maria & Ruhalahti, Sanna (toim.) Oppimisen digiagentit II. HAMK Unli-
mited Professional 9.6.2016. Viitattu 4.6.2023. https://unlimited.hamk.fi/ammattillinen-osaaminen-ja-opetus/opiskelijan-ohjaus-henkilokohtaisissa-oppimisymparistoissa/#.ZHY_KXdBxPZ
- Kivinen, Tuula & Vanjusov, Heidi & Vornanen, Riitta 2020. Asiakkaan ääni - Osallisuus ja
vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa Hujala, Anneli & Taskinen, Helena (toim.) Uudis-
tuva sosiaali- ja terveysala 2020. Tampere: Tampere University press. Viitattu 18.5.2022.
https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/124087/kivinen_ym_asiakkaan_aani_osallisuus_ja_vaikuttamisen.pdf?sequence=2 267- 293
- Kiviniemi, Kari 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikku-
noita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin
lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Keuruu: PS-Kustannus. 73-88
- Koppa 2023. Menetelmäpolkuja humanisteille. Teemoittelu. Jyväskylän yliopisto. Viitattu
3.6.2023. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>
- Korkeamäki, Johanna 2010. Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Kun-
toutussäätiön tutkimuksia 83/2010. Viitattu 30.4.2023. https://oppimisvaikeus.fi/assets/files/2017/05/Aikuisten_oppimisvaikeudet_Nakokulmia_selviytymiseen.pdf
- Kosunen, Tapio 2021. Kohti saavutettavampaa korkeakoulutusta ja korkeakoulua. Opetus- ja
kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:35. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu
4.9.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163235/OKM_2021_35.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Kuntoutussäätiö 2015. Opetuksen saavutettavuus. Vinkkejä ja työkaluja opetukseen. Viitattu 10.9.2022. <https://oppimisvaikeus.fi/assets/files/2017/05/Opetuksen-saavutettavuus.pdf>
- Kuula, Arja 2006. Yksityisyydensuoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Haka-paino Oy. 124-140.
- Kuusisto, Olli & Merisalo, Maria & Kääriäinen, Jukka & Hänninen, Riitta & Karhinen, Joonas & Korpela, Viivi & Pajula, Laura & Pihlajamaa, Olli & Taipale, Sakari & Wilska, Terhi-Anna 2022. Digiosallisuus Suomessa. Teoksessa Kuusisto, Olli & Merisalo, Maria & Kääriäinen, Jukka (Toim.) Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:10. Viitattu 18.5.2023. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163789/VNTEAS_2022_10.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kylmäkoski, Merja 2003. Arviointitutkimus osana nuorisotutkimuksen työkenttää. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Viitattu 14.5.2023. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/arviointi.pdf>
- Könkkölä, Kalle 2012. Hyvän kynnyksellä. Teoksessa Flink, Seija & Kilpelä, Niina (toim.) Samasta ovesta – Saavutettavia kulttuurihistoriallisia kohteita. Helsinki: Lönnberg painot Oy. 4.
- Lappalainen, Kirsi & Hakulinen, Hanna 2020. Työttömien terveystalvelujen kehittäminen monitahoarvioinnin viitekehäyksessä. Työelämäntutkimus Vol 18 nro 3. Viitattu 3.5.2023. [file:///C:/Users/Anna-Mari/Downloads/97974-Artikkelin%20teksti%20\(sis%C3%A4lt%C3%A4en%20taulukot,%20kuviot%20ym.\)-166593-1-10-20200907.pdf](file:///C:/Users/Anna-Mari/Downloads/97974-Artikkelin%20teksti%20(sis%C3%A4lt%C3%A4en%20taulukot,%20kuviot%20ym.)-166593-1-10-20200907.pdf) 213-229
- Lappalainen, Tiia 2018. Digisyrjäytyminen voi vaarantaa perusoikeudet. Yle 13.8.2018. Viitattu 4.9.2022. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/08/13/marianne-heikkila-digisyrjaytymien-voi-vaarantaa-perusoikeudet>
- Lehto, Reetta & Huhta, Aleks & Huuhka, Essi 2019. Kaikkien korkeakoulu? Raportti OHO! -hankkeessa vuonna 2018 tehdystä korkeakoulujen saavuttavuuskyselystä. Viitattu 20.1.2022. <http://www.esok.fi/oho-hanke/julkaisut/kaikkien-kekeakoulu-144-52>
- Leinonen, Minna & Otonkorpi-Lehtoranta, Katri & Heiskanen, Tuula 2017. Kyselyhaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.). Tutkimus-haastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 87-111
- Lindholm, Arto 2020. Uhriutumisen kulttuuri: mikroaggressiot, turvalliset tilat ja maalittaminen. Humak. Viitattu 4.6.2023. <https://www.humak.fi/blogit/uhriutumisen-kulttuuri/>
- Lindqvist, Tuija 1999. Evaluation uskottavuus. Teoksessa Eräsaari, Risto & Lindqvist, Tuija & Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Tampere: Tammer-Paino Oy. 106-118.
- Luomanen, Jari & Nikander, Pirjo 2017. Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) Tutkimus-haastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 287-296.
- Martela, Frank & Jarenko, Karoliina 2015. Draivi. Voiko sisäistä motivaatiota johtaa? Helsinki: Talentum.

- Meklin, Soili & Ojala, Leenamajja 2021. Ketterä oppiminen 2. Strategiasta käytäntöön. Helsinki: Kauppakamari.
- Morville, Peter 2004. User Experience Design. Semantic Studio. Viitattu 16.4.2023. http://semanticstudios.com/user_experience_design/
- Myllyviita, Katja 2016. Tunne tunteesi. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Männikkö, Anna-Liisa 2023. Moninaisuus ja inklusiivisuus hyvinvoivan ja menestyvän organisaation kulmakivinä. *Laurea Journal* 27.3.2023. Viitattu 9.6.2023. <https://journal.laurea.fi/moninaisuus-ja-inklusiivisuus-hyvinvoivan-ja-menestyvan-organisaation-kulmakivina/#c3891053>
- Nieminen, Juuso Henrik 2019. Itsearviointi. Teoksessa Luostarinen, Aki & Nieminen, Juuso Henrik (toim.) Arvioinnin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus. 165-185
- Nousiainen, Marko 2021. Osallisuutta edistetään vahvistamalla vaikutusmahdollisuuksia. *Kansalaisyhteiskunta* 9.6.2021. Viitattu 18.5.2022. [Osallisuutta edistetään vahvistamalla vaikutusmahdollisuuksia - Kansalaisyhteiskunta](#)
- Nurminen, Ritva & Pennanen, Satu 2007. Osaamisen hallinta – työelämän ja koulutuksen yhteinen haaste. Teoksessa Laitinen, Antti & Nurminen, Ritva & Soininen, Lea (toim.) Tunnistatko osaamisen? Näkökulmia ja välineitä osaamisen arviointiin ja kehittämiseen ammattikorkeakoulussa. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 80. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 30.4.2023. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/20575/JAMKJULKAISUJA802007_web.pdf?sequence=3&isAllowed=y. 12–27.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2021. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Opetushallitus 2014. Esteettömästi toisen asteen opintoihin – opas esteettömään opiskelijavaltintaan ja opiskeluun. Oppaat ja käsikirjat 2014:10. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esteettomasti_toisen_asteen_opintoihin.pdf
- Ojala, Leenamajja 2008. Osaamis pääoman johtamisesta kilpailuetu. Porvoo: WS Bookwell Oy.

- Pajula, Laura & Korpela, Viivi & Karhinen, Joonas & Hänninen, Riitta 2021. Ikääntyneet ja monimuotoinen digiosallisuus. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 4.6.2023. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/agecare/ikaantyneet-ja-monimuotoinen-digiosallisuus>
- Paloniemi, Susanna 2008. Hiljaisen tiedon jakaminen työyhteisössä - työssä oppimisen rajapinnalla. Teoksessa Toom, Auli & Onnismaa, Jussi & Kajanto, Anneli (toim.) Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista, taitavuutta. Kansanvalistuksen ja aikuiskasvatuksen 47. Vuosikirja. Gummeruksen kirjapaino Oy. 255-272.
- Perunka, Sirpa & Hoppo, Iris 2018. Osallistuva pedagogiikka jakaa vallan ja vastuun. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistyön julkaisut 12. Viitattu 18.5.2023. <https://www.oamk.fi/epooki/2018/osallistava-pedagogiikka/>
- Pietikäinen, Anne & Viljamaa, Sanna & Keskitalo, Nina & Xiong, Essi & Rautio, Tarja 2022. Saavutettavuus eettisenä arvona ikääntyneiden digitaalisissa palveluissa. Oulun ammattikorkeakoulu 8.11.2022. Viitattu 22.4.2023. <https://oamk.fi/oamkjournal/2022/saavutettavuus-eettisena-arvona-ikaantyneiden-digitaalisissa-palveluissa/#:~:text=Digitaalisissa%20palveluissa%20saavutettavuus%20tarkoittaa%20yksinkertaisia%2C%20ohjaavia%20ja%20selkeit%C3%A4,Direktiivi%20asettaa%20julkisille%20verkkopalveluille%20vaatimuksia%2C%20jotka%20tulee%20t%C3%A4ytt%C3%A4%C3%A4.>
- Puumala, Eeva & Kynsilehto, Anitta 2017. Turvapaikanhakijoiden ja paperittomien haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) Tutkimus-haastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 357–377.
- Puusa, Anu & Julkunen, Saara 2021. Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy. 189-201.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2021. Laadullinen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy. 75-85.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarmo 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, Taina (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja-sarja. Jyväskylä: Juvenes Print. Viitattu 19.5.2022. [JAMKJULKAISUJA1562013 web.pdf \(theseus.fi\)](https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/agecare/ikaantyneet-ja-monimuotoinen-digiosallisuus) 12-34
- Rajavaara, Marketta 1999. Arviointitutkimuksen hyödynnettävyys. Teoksessa Eräsaari, Risto & Lindqvist, Tuija & Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Tampere: Tammer-Paino Oy. 31-53.
- Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. 413–426.
- Ray. Vaikuttava! Järjestötyön tulokset näkyviin. Itsearviointi toiminnan kehittämisen välineenä. Viitattu 21.5.2023. <https://docplayer.fi/2564478-Itsearviointi-toiminnan-kehittamisen-valineena.html>

- Rissanen, Päivi & Puumalainen, Jouni 2016. Kokemuksen kautta osaamiseen: vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. *Kuntoutus*, 39(1). Viitattu 9.6.2023. <https://journal.fi/kuntoutus/article/view/113399/66961> 52–58.
- Robson, Colin 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Helsinki: Tammi.
- Ruohotie, Pekka 1998. Motivaatio, tahto ja oppiminen. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Saari, Eveliina & Hyytinen, Kirsi & Hasu, Mervi & Hyypiä, Mirva & Korvela, Pirjo & Käpykangas, Sari & Leväsluoto, Johanna & Melkas, Helinä & Nordlund, Anne & Pekkarinen, Satu & Toivonen, Marja 2018. Kokeilut käytäntöön -työkirja Palvelutalouden vallankumous – Ihminen digitalisoitiin keskiössä -projekti digikumous.fi. Työterveyslaitos. 1. painos. Viitattu 30.5.2023. <https://www.ttl.fi/sites/default/files/2021-12/kokeilut-kaytantoon-ty-okirja.pdf>
- Saarinen, Erja 2020. Koronakriisi sai aikaan digiloikan mutta näyttää myös digiosattomuuden vaikutukset ihmisten elämään. Soste 22.4.2020. Viitattu 4.9.2022. <https://www.soste.fi/blogikirjoitus/koronakriisi-sai-aikaan-digiloikan-mutta-nayttaa-myos-digiosattomuuden-vaikutukset-ihmisten-elamaan/>
- Saako oppia -hanke 2022. Arviointikehikon hahmotelma. Hanketiimi 28.2.2022 ja ohjausryhmä 28.3.2022.
- Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia -hanke. Viitattu 15.2.2022. <https://www.humak.fi/hankkeet/saavutettavat-koulutuspolut-ja-oikeus-oppia-saako-oppia-hanke/>
- Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia –hanke. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman hankkeen kuvaus. Viitattu 4.9.2022. <https://www.eura2014.fi/rrtiepa/projekti.php?projektkoodi=S22593>
- Saavutettavuus kriteeristö. OHO! -hanke 2017-2019. Väline korkeakoulun saavutettavuuden arviointiin. Viitattu 22.4.2023. <file:///C:/Users/Anna-Mari/Downloads/Saavutettavuuskriteeristo.pdf>
- Saavutettavuusvaatimukset 2023. Yleistä saavutettavuudesta. Viitattu 9.6.2023. <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/yleista-saavutettavuudesta/>
- Salmi, Elisa 2020. Motivaatio, oppimisvaikeudet ja ammatillisten opintojen loppuun suorittaminen. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 3.5.2023. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/80025/978-951-39-9055-8_vaitos_2022_03_18_jyx.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Salojärvi, Sari 2009. Osaamisen johtaminen ja kehittäminen. Teoksessa Helsilä, Martti & Salojärvi, Sari (toim.) Strategisen henkilöstöjohtamisen käytännöt. Helsinki: Talentum. 143-172.
- Salovaara, Samuel & Silén, Marianne & Vehko, Tuulikki & Kyytsönen, Maiju & Hautala, Sanna 2021. Tieto- ja viestintäteknologian käyttö sosiaalihuollossa vuonna 2020. Raportti 10/2021. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 9.6.2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143432/URN_ISBN_978-952-343-772-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Seppänen-Järvelä, Riitta 1999. Kehittämistyö ja arviointi. Teoksessa Eräsaari, Risto & Lindqvist, Tuija & Mäntysaari, Mikko & Rajavaara, Marketta (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Tampere: Tammerpaino Oy. 90–105.
- Sesay, Auli 2013. Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä. 7.6.2013. Elo - elinikäisen ohjauksen verkkolehti. Viitattu 24.4.2023. <https://verkkoleh-det.jamk.fi/elo/2013/06/07/voimavara-ja-ratkaisukeskeinen-nakokulma-ohjaustyossa/>
- Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun opettajankoulutuslaitos. Oulu: Oulun yliopisto. Viitattu 22.4.2023. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf>
- Sinkkonen, Irmeli & Kuoppala, Hannu & Parkkinen, Jarmo & Vastamäki, Raino 2006. Käytettävyyden psykologia. 3.painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sitra 2022 a. Muutospeli. Viitattu 6.11.2022. <https://www.sitra.fi/tyokalut/muutospeli/#muutospeli>
- Sitra 2022 b. Fasilitoijan ohjeet ja apukysymykset muutoksen eri ulottuvuuksiin. Viitattu 6.11.2022. <https://www.sitra.fi/app/uploads/2022/09/sitra-muutospeli-fasilitointiohje-a3.pdf>
- Snowden, David & Boone, Mary 2007. A Leader' Framework for Decision Making. Harvard Business Review. Viitattu 6.11.2022. <https://hbr.org/2007/11/a-leaders-framework-for-decision-making>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Syrjäytymisen ja köyhyyden estäminen. Viitattu 4.9.2022. <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyiden-ehkaisy>
- Sosiaalitaito 2007. Kehittämisprosessi näkyväksi -näkökulmia ja ohjeita itsearviointiin. Viitattu 6.5.2023. <https://www.yumpu.com/fi/document/view/51992838/nakokulmia-ja-ohjeita-tsearviointiin-sosiaalitaito>
- Stakes 2001. Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. Viitattu Fin-Soc Työpapereita 3/2001. Viitattu 7.5.2023. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75416/Ty%c3%b6papereita32001.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Still, Kaisa & Korhonen, Heidi 2020. Asiakkaan palvelukokemus ekosysteemin keskiössä. Teoksessa Valkokari, Katja & Still, Kaisa (toim.) Alustat ja ekosysteemit - 10 keskeistä näkökulmaa. VTT White Paper 3.3.2020. Viitattu 6.6.2023. https://www.vttresearch.com/sites/default/files/pdf/whitepapers/VTTWhitePaper2020-Ekosysteemit_ja_alustat.pdf
- Suni, Liisa 2013. Kansalaisopistojen esteettömyys opiskelijoiden kokemana. Teoksessa Laitinen, Matti (toim.) Miksi joka paikkaan pitää päästä. Sivistystä kaikille -julkaisusarja. Vantaa: Kansanvalistusseura. 128–143
- Suopajarvi, Leena 2013. Opas projektiarviointiin. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan julkaisuja C. Työpapereita 55. Viitattu 10.9.2022. <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=a6d01dd9-baad-408a-a6fb-5e131cf74ef5>.
- Sydänmaanlakka, Pentti 2009. Jatkuva uudistuminen – Luovuuden ja innovatiivisuuden johtaminen. Hämeenlinna: Talentum

- Kehittämisen prosessi näkyväksi. Näkökulmia ja ohjeita itsearviointiin 2007. Sosiaalitaidon työpapereita. Viitattu 28.8.2022. <https://www.yumpu.com/fi/document/read/51992838/nakokulmia-ja-ohjeita-tsearviointiin-sosiaalitaito>
- Tainio-Keinonen, Kaisa. 2019. Osaamisen kehittäminen – parhaat käytännöt ja tärkeimmät työkalut. Vuolearning 28.10.2019. Viitattu 16.4.2023 <https://www.vuolearning.com/fi/blog/osaamisen-kehittaminen>.
- Tani, Sirpa & Kiilakoski, Tomi & Honkatukia, Paula 2019. Toimintavalmiusajattelu nuorisotyön, kasvatuksen ja opetuksen kentillä: Kokonaisvaltainen näkökulma nuorten hyvinvoinnin edistämiseen? Helsingin yliopisto. Kasvatus & Aika, Vuosikerta. 13, Nro 3. Viitattu 16.4.2023. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306923/80151_Artikkelin_teksti_129874_2_10_20191008.pdf?sequence=1&isAllowed=y 4-25.
- THL 2022. Digiosallisuuden edistäminen. Viitattu 19.5.2022. [Digiosallisuuden edistäminen - THL](#)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Osallisuusindikaattori mittaa osallisuuden kokemusta. Viitattu 6.11.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtamien/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/tutkimus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Esteettömyys ja osallisuus. Viitattu 22.4.2023. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/esteettomyys-ja-saavutettavuus>
- Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry 2022. Digitaitotasot. Viitattu 16.4.2023. <https://tieke.fi/digitaitotasot/>
- Tiuraniemi, Juhani 2002. Reflektiivisyys asiantuntijan työssä. Teoksessa Niemi, Pekka & Keskinen, Esko (toim.) Taitavan toiminnan psykologia. Turku: Turun yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja. Viitattu 30.4.2023. <http://tiuraniemi.fi/Ammaref.pdf>. 165-195.
- UNESCO 2023. Digital skills critical for jobs and social inclusion. Viitattu 16.4.2023. <https://en.unesco.org/news/digital-skills-critical-jobs-and-social-inclusion>.
- Valli, Raine & Perkkilä, Päivi 2018. Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu – virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Keuruu: PS-kustannus. 117–128.
- Valo valmennus yhdistys. Saavutettavat koulutuspolut ja oikeus oppia – Saako oppia –hanke. Viitattu 30.5.2023. <https://valo-valmennus.fi/kehittamistoiminta/aktiiviset/saako-oppia-hanke/>
- Vartiainen, Pirkko 2001. Mitä on projektiarviointi. Teoksessa Vartiainen, Pirkko (toim.) Näkökulmia projektiarviointiin. Tampere: Finnpublishers.
- Viitala, Riitta 2006. Johda osaamista! Osaamisen johtaminen teoriasta käytäntöön. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Vilkkä, Hanna 2014. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Viitattu 30.5.2023. <http://hanna.vilkkä.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>
- Vilkkä, Hanna & Saarela, Maria & Eskola, Jari 2018. Riittääkö yksi? Tapaustutkimus kuvaajana ja selittäjänä. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita Tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Keuruu: PS-Kustannus. 190–202
- Virtanen, Petri 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Vuorikari, Riina & Punie, Yves & Carretero, Stephanie & Van den Brande, Lieve 2016. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens - Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. European Union. Viitattu 16.4.2023. https://www.researchgate.net/publication/305991892_DigComp_20_The_European_Digital_Competence_Framework_for_citizens_Update_Phase_1_The_Conceptual_Reference_Model#:~:text=DigComp%202.0%3A%20The%20Digital%20Competence%20Framework%20for%20Citizens.,initiatives%20at%20both%20European%20and%20Member%20State%20levels.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. 20.1.2004/21. Viitattu 8.6.2023. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>

LIITTEET

Liite 1. Muutospelin ulottuvuudet

Muutoksen luonne	Keinot	Suunta	Toimijat	Aika
Tieto lisää tuskaa, muutoksen kohteet monimutkaisia.	Luodaan jyvät perusteet, yhdessä tekeminen.	Suunta tulevaisuuteen, kokonaisvaltaisuus, mihin hankkeella tuotetaan planen, "pitää katsoa kauemmaksi", mahdollisuuksien näkeminen, autetaan näkemään kauemmaksi, "kauaskantoisuus".	Toimitaanko hankkeen tasolla vai laajemmin.	Muutos on jo alkanut, sillä on kiire mutta se ei koskaan tule valmiiksi
Toimijoilla on erilaisia digitaatioita.	Yhteiskehittäminen ja turvalliset tilat, henkilökohtaistettu tuki, yhdessä auttaminen ja tukeminen, monimuotoisuus.	Yhdessä hahmotetaan ja piirretään suuntaviivoja "välillä sumeampaa mutta yhdessä eteenpäin".	Laaja joukko, joihin muutos kohdistuu, moninainen joukko, monta porrasta.	Näiden kysymyksiä jatkuva työstö ja jatkuva muutos, uudet asiat vaativat uudet ratkaisut
Tahtotila ja rakenne.	Vaihtoehtoja on monia "monilla käsillä yhteistä hyvää".	Tiimissä, yhdessä hahmotetaan ja piirretään suuntaviivoja "välillä sumeampaa mutta yhdessä eteenpäin".	Toimijat ja hyödynsaajat, useita eikä aina samoja.	Asennemuutos on hidasta, pystymme omalta osaltamme edistämään hankkeen aikana.
"Kokonaisuus on monimutkainen mutta se riippuu varmasti siitä, kenen kanssa yhteistyötä tehdään."	Keinovalikoima on iso ja monimuotoinen, erilaisia tapoja, mikä kenellekin sopii.	Monta toimijaa ja yhdessä mennään eteenpäin.	Monitoimijuus, laajenee ja syvenee.	Kiireen ei voi antaa vaihtaa, tehdään parhaamme.
Kokeileva kehittäminen.	Täytyy räjäyttää vanhat rakenteet. Kanssakehittäjien kanssa käytyihin keskusteluihin perustuen vaatii rakenteiden ja ajatusmallien muutosta.	"Saavutettavuus nousi esiin ja kaikki huomaisivat sen".	Ei kuvaa kaikkea, kaikki ei näy selvästi.	Kello hankkeessa aika- taulu.
Ei ennakoitavissa lopputulos.	Pallotellaan kuin jonglöörit palloilla, pyörivä ketjureaktio, asiat alkavat pyöriä eteenpäin.	Mikä on päämäärä? Perspektiivi, vaihtelee tavoite ja suunnat, lähestytään monesta eri näkökulmasta.	Monimuotoinen yhteisö, toimijatasolla kohdentuu moninaiselle joukolle.	Muutos jatkuu ja kello menee eteenpäin.

Eri vaiheet hankkeessa ovat erilaisia luonteeltaan.		Saavutettavuuteen liittyy hype: mitä se on ja mitä se ei ole, kokonaisuuk- sien hahmottaminen, tarkastelua asioita lintuper- spektiivistä, missä asi- oissa voidaan auttaa.	Hyödyt pitkälle.	Aika on kohtaamisissa merkittävä kuin tse koh- taaminen.
Kaikkeen ei pysty vai- kuttamaan.		Liikenne merkit- ja lii- kenteenjakajat, paljon monen suuntaista lii- kettä, perspektiivi mu- kana.	Tilanteet monenlaisia.	Tiimalasi muutos tapah- tuu koko ajan. Rajalli- nen aika. Hiekkaa on vielä paljon kupissa
Lopputulos ja tavoite kirkastunut matkalla, ra- jattu juttu ja osa tavoit- teista jo saavutettu.			Tunnetyön äärellä, saa- daan ilmeet muuttu- maan.	Syklinen muoto. Hank- keella on aikaraja.
			Toimijuus vahvin näkö- kulma.	Muutos on alkanut ja se jatkuu. Jatkuva prosessi.
			Tekeminen kantaa tule- vaisuuteen.	

Liite 2. Osaaminen hankkeessa.

Liite 3. Tulevaisuuden hahmottaminen ihmekysymyksen kautta.

Ajattele tulevaisuutta. Kuvittele, että kaikki hankkeessa on mennyt niin hyvin kuin on mahdollista. Olet tehnyt kovasti töitä ja onnistunut saavuttamaan hankkeelle asetettuja tavoitteita.

Mitä asioita näet? Millaisia asioita ja ihmisiä mielikuvassasi on?

The sticky notes contain the following text:

- Paljon saavutettavuus-innostuneita ja tiedostavia pedagogisen ja ohjausalan ammattilaisia
- Oppimiseen liittyvät haasteet tunnistetaan ja vaihtoehtoisia osaamisen osoittamisen tapoja tarjotaan.
- Avointa ilmapiiriä, jossa yhä useampi uskaltaa (halutessaan) kertoa kokemuksiaan erilaisena/moninaisena oppijana, ja tietoisuus kokoajan leviää
- Saavutettavuuden edistäminen on tunnistettu osaaminen Humakissa. Se näkyy koulutuksissa, TKI-hankkeissa ja palveluliiketoiminnassa.
- Kanssatoimijoita, joiden tilanteet ovat nytkähtäneet hyvällä tavalla eteenpäin tai jotka kokevat saaneensa tukea
- Pedagogiseen saavutettavuuteen kiinnitetään huomiota toteutus suunnitelmia laadittaessa.
- Meillä on organisaatiossa monipuolisempi ymmärrys ammattikorkeakoulun opiskelijoista ja esimerkiksi opiskelunvalmiuksien tukemisesta
- AMK-tutkintoon johtavia joustavia polkuja on kehitetty.
- Hankkeen luoma ekosysteemi löydetään ja siellä käydään
- Erilaisia oppijoita, jolle korkeakouluoppinnot eivät ole enää painajainen, tai mahdoton viidakko
- Laaja-alainen saavutettavuus kiinteänä osana organisaation perehdytystä ja työarkea
- HS-alusta aktiivisessa käytössä
- Meillä on organisaatiossa ohjeistus pedagogisen saavutettavuuden edistämiseksi
- AMK-hakuinfoissa paljon osallistujia
- Nuorilla ja nuorilla aikuisilla sellainen olo, ettei tarvitse pelätä (ohjaajaa, ohjauksia, opettajia, kouluun hakua, opiskelua ja sitä, miten siellä pärjää)
- Ohjausalan ammattilaiset ottavat yhteyttä. Yhteistyö järjestöjen kanssa on lisääntynyt.
- > asiakkaita palvellaan paremmin ja jatkopolutetaan paremmin

Liite 4. Hankkeen lyhyen aikavälin tulokset

Kuvatkaa hankkeen tuloksia (=välitön vaikutus) yhteiskehittämistyöhön osallistuneiden osalta.	Mitä hyviä käytäntöjä löydettiin erilaisien oppimisen esteiden poistamiseksi ja oppimisen esteitä poistavista tai lieventävistä ratkaisuista?	Mitä opittiin digitaalisen toimijuuden vahvistamisen edistämisestä?
Henkilöt ovat saaneet suorittaa opintojaan hankkeessa	Vertaistuen mahdollistaminen.	Pienillä asioilla on suuria vaikutuksia
Osallistujien rohkeus osallistua ja tulla mukaan on lisääntynyt.	Tiedon lisääminen (esim. erilaisista oppimisen pulmista, nepsy-teemoista, saatavilla olevasta tuesta ja palveluista).	Rinnalla kulkevuus on tärkeää. Se tarkoittaa eri ihmisille eri asioita, sillä kaikilla on hyvin erilaiset digitaidot ja erilaiset lähtökohdat.
Tuen saaminen omiin opintokysymyksiin ja myös kokemus osallisuudesta ja vaikuttamisesta	Tietoisuuden lisääminen ja haasteiden/esteiden näkyväksi tekeminen vaikka niihin ei olisi vielä ratkaisuja	Pienemmässä ryhmässä toiminen, erilaisen välineiden kokeilemisen asteittaisuus, perusteleva palaute, turvallisuuden esille tuominen
Yhteinen tekeminen on lisännyt yhteiskokemuksen tunnetta.	Matalan kynnyksen kaikille avoin paja-toiminta eri vaiheissa oleville nuorille, jotka ovat erilaisissa koulutuspolkujen nivelvaiheissa (esim. työelämän ja opintojen ulkopuolella olevat tai ovat opinnoissa kiinni, mutta kohtaavat erilaisia haasteita opinnoissa etenemisessä).	Erilaisten digityökalujen kokeilu ja esittely lisää valmiuksia ja digin "tuttuutta" tai lähestyttävyyttä
Osallistujat ovat päässeet vaikuttamaan alustoille kerättävään tietoon/ ovat tuottaneet tietoa itse	Vertaisuus, tiedon lisääminen esimerkiksi saavutettavuudesta, asioiden "nimeäminen"	Vapaaehtoisuus ja valintojen tarjoaminen: kameraa ja mikkiä saa avata, jos se tuntuu itsestä turvalliselta ja mukavalta, erilaiset osallistumisen tavat (kirjoittaminen, visuaalisesti, kuunnellen...)
Pääsivät jakamaan omia mielipiteitään ja omaa tarinaansa tärkeistä, heitä koskettavista aiheista	Asian etenemisen ehto: Henkilöstön ja muun ammatillisen toimijakentän asiaa äärelle saaminen yhteiseen keskusteluun on todella tarpeen ja hedelmällistä.	Erilaisten digitaalisten ohjeiden ja sivustojen tutkiminen on tuonut ymmärrystä siitä, mitä digitaalisilta ympäristöiltä ja tarvitaan (saavutettavuus), että toimija voi navigoida niissä itsenäisesti
Vahvistuksen tunne sille, että omat kyvyt ovat hyviä ja tuen tarpeita saa tuoda esiin	Kysyä osallistujalta itseltään, mitä hän tarvitsee ja rakentaa ohjaus ja neuvontan pohjalta.	Yhteinen opettelu
Kaksi osallistujaa hakenut ja päässyt toiselta asteelta amk- opintoihin. Yksi opiskelija aloitti toisen asteen opintojen aikana amk -avoimet opinnot, jotta saa kä-	Pilotissa opiskelijatiimien käynnistymiseen kiinnitettiin ammatillisen kehittämisen tehtäviä. Yhteinen keskustelu ja tehtävien tekeminen edisti kiinnittymistä tyhmään. Ammatillista keskustelua eli myös ammattialaan kiinnittymistä.	

sityksen millaisia opinnot ovat ja saa nykyiseltä opettajalta apua tehtävien tekoon.	
Omien kokemusten jäsentäminen ryhmässä, kokemus vertaisuudesta	Apuvälineet, esim. keskittymiseen, lukemiseen, oppimiseen...
(Ainakin osalla) uusien digikokeilujen tekeminen, ja oman äänen tuottaminen digimateriaaleiksi	
Yhdessä tekemistä on tukenut yksilöllinen tuki ja ohjaus - tätä verkkotutkintoa suorittavat saavat hyvin vähän. Ohjaajan tuelle on myös ollut tarvetta vrt. itseohjautuvuuden vaade.	Kannatteleva ohjaus tukenut yhteistä työskentelyä ja sitoutumista.
Moni päässyt omalla opintopolullaan eteenpäin (esim. opinnollistamista työpaikalla, hakeutuminen oppilaitokseen, tukea oppisopimusta suorittaville jne.)	Asioiden puhuminen auki ohjauksessa tai yhteisissä hetkissä, tunteet, jotka nousevat, vaihtoehtoiset kokeilut esim. opinnollistaminen tai näytöt
Ammattilaiset ovat saaneet lisää tietoa ja toimintaohjeita	Omien vahvuuksien tarkastelu yhdessä on voimauttavaa
Ammattilaiset: lisääntynyt ymmärrys saavutettavuudesta, niin digimaailman tekniikan näkökulmasta kuin esim. työelämän ja opintojen eri kysymysten näkökulmasta	Yhteiset keskustelut ovat olleet yksilöllisen kohtaamisen tiloja. Tarvittu paljon rohkaisua ja tukea sekä saavutettavuuden haasteiden kuuntelua.

Liite 5. Hankkeen pitkän aikavälin tulokset

Kuvaa kehitetyn digitaalisen ohjausympäristön vaikutuksia haavoittuvimmassa asemassa oleville henkilöille saavutettavamman koulutukseen pääsyn ja tutkintoon johtavien opintojen suorittamisen osalta.	Mitä hyviä käytänteitä löydettiin ja jaettiin toimijoille, jotta pystyttäisiin paremmin ymmärtämään ja tukemaan erityisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita digitaalisen ympäristön ja ohjausmateriaalien avulla?	Millaisella ekosysteemillä varmistetaan se, että koulutuksen järjestäjät osaavat ja haluavat ottaa huomioon erilaisten opiskelijoiden tarpeita ja pystyvät mahdollistamaan oppimisen ja opintoihin osallistumisen myös erityisen tuen tarpeessa oleville?
Oman polun etsijän sivu (ekosysteemissä) tukee etsimään lisää infoa ja tukea omaan tilanteeseen myös oppilaitoksen ulkopuolelta	Saavutettavuuskävely	Esimerkiksi väyläopinnot korkeakouluihin
Henkilöiden omat kokemustarinat ekosysteemissä tuovat näkyvämmäksi erilaisia tarpeita, joista ammattilaiset voivat oppia lisää (ohjaamista ja opettamista voi muovata saavutettavampaan suuntaan opitun pohjalta).	Osaamis- ja tulevaisuustyöskentely	korkeakoulujen ja kolmannen sektorin välisen yhteistyön tiivistäminen esimerkiksi tukimuotojen osalta.
Saavutettavasti esitetty tieto auttaa tekemään valintoja ja suunnittelemaan opinto- ja urapolkuja	Esimerkiksi kokonaisuus, jossa havainnollistetaan mitä saavutettavuus on ja millaisia asioita pitäisi/kannattaisi ottaa huomioon työelämäkontekstissa, kun työpaikoille tulee esim. harjoittelija tai vastavalmistunut.	Ekosysteemin selkeys, kannustavuus ja inpiroivuus edistää tiedon ja ideoiden leviämistä ja juurtumista laajalle
Vaikutukset ovat pääosin välillisiä, eli kun henkilöstö tulee tietoiseksi, miten saavutettavuutta voidaan ohjauksessa ja opetuksessa edistää, he alkavat toteuttaa sen myötä uudenlaisia toimintatapoja	Saavutettavan ja rinnalla kulkevan ohjauksen checklist	Ohjaustyön tueksi materiaaleja, jotka ovat mahdollisimman helppo omaksua osaksi oman työn arkea.
Tietoisuus saavutettavuuden osa-alueista ja esteistä on tuonut esiin opiskelijaryhmien monimuotoisuutta - kokemustarinat konkretisoivat tätä	Ammatillisen henkilöstön näkökulmasta info siitä, millaisia ohjeita ohjattavat tai opiskelijat tarvitsevat, jos heidän oletetaan itsenäisesti otettavan haltuun prosesseja ja asioita koskien opiskelua	Rautalanka: konkreettiset muistilistat ja suositukset ihan arjen opetus- tai ohjaustyön tueksi - miten helpota ohjattavien tai opiskelijoiden kuoppaista matkaa
Tietoa saavutettavuudesta, erilaisia näkökulmia opintoihin, nostetaan näkyväksi myös "pieniä" havaintoja ja yksittäisiä kokemuksia, joilla myös laajempaa kaikupohjaa.	Vertaistuelliset pienryhmätyöskentely- ja keskustelut, joissa kootaan tietoa esimerkiksi yhdessä padlille.	Tietoa hyvistä käytänteistä, myös olemassa olevista selkeistä materiaaleista. Avoin amk, väylät jne. Mitä käytännössä tarkoittaa tuki amk:ssa? Selkeästi hahmottuva kokonaisuus, helppokäyttöisyys, ymmärrettävästi kuvattuna ja selitettynä
Rohkeus puhua näistä asioista lisääntyy - yksilön mahdollisuudet vaikuttaa itseään koskeviin asioihin lisääntyvät	Kokonaisvaltainen näkemys saavutettavuudesta, vaihtoehtoisia toimintatapoja tekemiseen, osallistujien jatkuva hyödyntäminen osana kehitystyötä > miten esimerkiksi opiskelijat voisivat olla jatkossa paremmin mukana suunnittelussa?	

Opiskeluvaikeuksien kirjo on tullut näkyviin	Osallistujien äänet ovat päässeet esiin (hyvä käytäntö) - miltä ohjattavan tai opiskelija arki voi näyttää saavutettavuushaasteiden näkökulmasta. Eli: Miksi jotkin tietyt toimintatavat eivät toimikaan?
Osallistujien nimeämät asiat tulivat digialustalle eli käyttäjältä käyttäjälle. Saavutettavuus testattu monen erilaisen haavoittuvuuden kautta, siis sovuston kohderyhmän tarpeiden mukaan.	Pedagogisen prosessin kehittäminen opintojen alussa
Nähdään toisin tekemisen mahdollisuudet esim. opiskelusuorituksissa.	Digi-alustan strukturointi todella selkeäksi. Kuvien tulee olla selkeästi tekstiin liittyviä ja todella yksinkertaisia, että tekstiin pystyy keskittymään. Värikoodaus jne.
Miten vahvistamme opiskelijoiden omia vaikutusmahdollisuuksia. Hankkeessa pääsivät vaikuttamaan mm. saavutettavuussuunniteluun.	